

P 400/21

J. L. Steh

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

18.

évfolyam

1968

március

3

Az egykori kocsmá-épületből átalakított sashalmi Szabó Ervin kerületi könyvtár.
Alsó képünk: a könyvtár felnőtt kölcsönzője (Jánosi Ferenc felv.)

t a r t a l o m

BERECZKY LÁSZLÓ: A társadalom igényei és a közművelődési könyvtárak ...	123
KISS JENŐ: A megyei szakmaközi könyvtárak tíz éve	128
DR. GYÖRFFY ADÁM—POLÓNYI PÉTER: A könyvtári munka hatékonysága és az új gazdaságirányítási rendszer	132
KELLNER BÉLA: A megyei könyvtárak pedagógiai szolgáltatásai	135
HARASZTHY GYULA: Katalógus-problémák a Nemzeti Könyvtárban	137
DR. PODONYI ANDRÁS: A könyvtárosok alap- és pótszabadsága	141
Nyitvatartás, építkezés, állományellenőrzés ... (-ő-a)	143
A Szabó Ervin Könyvtár recenziókatalógusa (<i>Iszlai Zoltán</i>)	145
Mit láttunk?	
Szolnok és Bács megyében (<i>Felföldi Magdolna</i>)	147
Veszprém megyében (<i>Csaba Orsolya</i>)	148
A matematikai és a fizikai szakirodalmi kooperációs bizottságok törekvései (<i>B. J.</i>)	150
Könyvtáros hallgatók írják (<i>Salga Mária</i>)	155
A könyvtárak életéből (<i>Szendró Gézáné, Magyar András</i>)	157
Könyvek a TV műsorához (<i>Sy</i>)	159
A lapokban olvastuk (<i>Kelet-Magyarország, Petőfi Népe</i>)	160
Könyvtárépítési hírek	161

kis bibliográfiák

Válogatás a Gorkij irodalomból ...	151
Ferenczy Béni 1890—1967	152

t á j é k o z t a t ó

ZOLNAY VILMOS: Miért olvassuk Gorkijt?	163
KAMARÁS ISTVÁN—SÁRDY PÉTER: Elavulnak-e a szépirodalmi művek? ...	166
DR. KOLOSZÁR JÓZSEF — PERNESZ GYULA: Sopron könyvekben	170
Szép könyvek múzeuma (<i>Sándor László</i>)	174

k ö n y v e k r ő l

Három könyv az operáról (<i>Szilágyi Tibor</i>)	175
--	-----

kézikönyvtár

UNGVÁRI TAMÁS: Poétika (<i>Katona Jenő</i>)	176
A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (<i>Vértesy Miklós</i>)	177
ZSIDAI JÓZSEF: A tudományos kutatás és a szakirodalmi tevékenység néhány szervezeti és jogi kérdése (<i>Dr. Takács József</i>)	179

könyvtári szakirodalom

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei I. (<i>Somkuti Gabriella</i>)	179
--	-----

bibliográfiák

Ajánló tantárgyi bibliográfiák az 5—8. osztályos tanulók számára (Dr. Virágos Péterné)	180
Magyar pszichológiai irodalom 1945—1966 (Kisfaludi Sándor)	183
Könyvtári kiadványok	184

A borító hátlapján A. Tóth Sándor rajza

из содержания

aus dem inhalt

Ласло Берецки: Общественные требования и массовые библиотеки (123);
Ене Киш: Центральным комитатским библиотекам профсоюзов 10 лет (128);
Бела Келлер: Обслуживание читателей комитатских библиотек по педагогике (135);
Дюла Хараст: Проблема каталогов в Государственной библиотеке (137);
Золтан Ислай: Каталог рецензий в Библиотеке им. Эрвина Сабо (145);
Мария Шалга: Государственная библиотека Монголии (155);
Гезане Сендрэ: Нормы времени и нормы выработки в Центральной библиотеке Политехнического университета (157);
Вилмош Золай: Почему читаются произведения Горького? (163);
Иштван Камараш: — **Петер Шарди:** Устаеют ли произведения художественной литературы? (166).

László Bereczky: Die Ansprüche der Gesellschaft und die allgemeinbildenden Bibliotheken (123);
Jenő Kiss: 10 Jahre zentrale Komitatsbibliotheken der Gewerkschaften (128);
Béla Kellner: Die pädagogischen Dienstleistungen der Komitatsbibliotheken (135);
Gyula Haraszthy: Katalogprobleme in der Nationalbibliothek Széchenyi (137);
Zoltán Iszlai: Der Katalog von Buchbesprechungen in der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek (145);
Mária Salga: Die Mongolische Nationalbibliothek (155);
Frau G. Szendrő: Zeit- und Leistungsnormen in der Zentralbibliothek der Technischen Universität Budapest (157);
Vilmos Zolnay: Warum lesen wir die Werke Gorkijs? (163);
István Kamarás—Péter Sárdy: Ob die Werke der Schönen Literatur mit der Zeit veralten? (166).

from the contents

cikkeink szerzői

László Bereczky: Public libraries and the needs of Society (123);
Jenő Kiss: Ten years of trade-union central county libraries (128);
Béla Kellner: Pedagogical special library services in county libraries (135);
Gyula Haraszthy: Catalogue problems in the National Library (137);
Zoltán Iszlai: The book review file in the Szabó Ervin Library (145);
Mária Salga: The Mongolian National Library (155);
Mrs Géza Szendrő: Time and output norms in the Central Library of the Technical University (157);
Vilmos Zolnay: Why do we read Gorkij? (163);
István Kamarás—Péter Sárdy: Is there obsolete fiction? (166).

Bereczky László, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; **Csaba Orsolya,** a Székesfehérvári Megyei Könyvtár munkatársa; **Felföldi Magdolna** közséligi könyvtáros, Polgárdi (Fejér m.); **dr. Gyórfy Adám** közgazdász; **Haraszthy Gyula,** az Országos Széchenyi Könyvtár fősztályvezetője; **Iszlai Zoltán,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; **Kamarás István,** a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa; **Kellner Béla,** a Kaposvári Megyei Könyvtár igazgatója; **Kiss Jenő,** a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályának munkatársa; **dr. Koloszár József,** a Soproni Járásli Könyvtár igazgatója; **Pernes Gyula,** a Győri Megyei Könyvtár igazgatója; **dr. Podonyi András,** az Országgyűlési Könyvtár igazgatóhelyettese; **Polónyi Péter,** a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 10. sz. kerületi könyvtárának munkatársa; **Sándor László,** a Gorkij Könyvtár igazgatója; **Sárdy Péter,** az MTA Matematikai Kutató Intézetének munkatársa; **Zolnay Vilmos** író.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Ebergényi Tibor, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kóhalmi Béla, Sallai István. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 81.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

68.107 Egyetemi Nyomda, Budapest

A TÁRSADALOM IGÉNYEI ÉS A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK

I.

Örömmel kell üdvözlőnünk, hogy a *Könyvtáros* idei első számában közli N. Rácz Aranka gondolatébresztő cikkét a közművelődési könyvtárak bővülő feladatokról. Nem lehet vitás, hogy a *közművelődési könyvtárak fejlődésének lezárult egy szakasza*. Közismert eredményeinkkel joggal büszkélkedhetünk, de önelégültségre semmi okunk.

A magyar könyvtárügy elérkezett arra a fejlődési fokra, amelyen már nincs szükség a statisztikai adatoknak a felszabadulás előttiekkel való folytonos összevetésére. 1947-től (a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság létrehívásától) napjainkig húsz esztendő telt el. Rohamosan fejlődő korunkban ez olyan hosszú idő, amely bármely területen méltánytalanná teszi az összevetést a 25—30 év előtti állapotokkal. Magasabbra kell emelnünk a mércét! *A helyes viszonyítási alapot ne a végérvényesen eltemetett múltunkban keressük*, hanem a jelenben. Országunkban a lakosság tényleges és lehetséges igénye, határainkon túl a világszínvonal legyen a mércénk. Természetesen itt sem csupán a mennyiségi adatok — sokszor félrevezető — összehasonlítására gondolok.

A magyar közművelődési könyvtárak eredményei között elsőként kell említeni, hogy *kiépült a közművelődési könyvtárak hálózati rendszere*. Az épület tehát készen áll. Egyelőre azonban az épület adta lehetőségeknek csak töredékét használjuk ki, s a továbblépés feltételének tartom, hogy néhány makacs illúzióval leszámoljunk.

Ilyen *önámítás*, hogy közművelődési könyvtári rendszerünk — közvetlenül vagy áttételesen — a hálózati apparátus révén a legkisebb falvak lakóinak is biztosítja a számukra szükséges irodalmat. Elméletileg ez igaz is. Hiszen a községi könyvtárakban sok színvonalas szépirodalmi könyv közül válogathat, sőt néhány szakkönyvet is talál az olvasó. A központi törzsananyagjegyzéknek vagy a megyei könyvtár nyomtatott katalógusának közvetítésével pedig a járási illetve megyei könyvtár állománya is rendelkezésre áll. Még a különleges igényeket is kielégítik: előkerítik a könyvet külföldről is. A mechanizmus tehát tökéletes. Egy tudományos kutató számára nem is lehet jobbat elképzelni.

Igenám, de a falusi olvasó nem várhat hetekig, hónapokig, míg megtudja a Móser-féle szőlőművelési módszer helyes metszési technikáját, vagy éppen az uborkamag világgiazi árát. Az az igazság, hogy a legtöbb falusi embernek eszébe sem jut a könyvtár, ha gyakorlati kérdésekben akar tájékozódni. Az ő tudatukban úgy él a község könyvtára, mint ahonnan szórakoztató regényeket és — újabban — néhány ismeretterjesztő színvonalú szakkönyvet lehet *kölcsönözni*.

A falusi könyvtár *alapvetően* ma sem különbözik a régi, annyiszor és oly joggal bírált „népkönyvtártól”. Jobb az állománya, valamivel több a nyitvatartási ideje, kiépültek — bár elvétve veszik igénybe őket — a könyvtárközi kölcsönzés csatornái, de a tájékozódáshoz vajmi kevés segítséget tud nyújtani.

A falvak könyvtárai csakúgy mint az általános iskolák, messze el vannak maradva a város hasonló intézményei mögött. Próbálkozásaink a falui könyvtári helyzetének megjavítására megrekedtek. A tervezett könyvtári autóbusz furgonná töpörödött és több játékfilmet, TIT-előadót és műkedvelő zenekart szállít, mint könyvet. A mégjobb megoldást jelentő *körzetesítés* elakadt. A legújabbban szorgalmazott klubkönyvtárak feltétlenül előrelépést jelentenek, de megnyugtató megoldást nem hozhatnak.

Persze felvetődik a kérdés: létezik-e egyáltalán tökéletes megoldás? Ugy hiszem: nem. De miként a tanyák és kisközségek felsős tanulóit kollégiumokba gyűjtik össze, hogy az osztatlan iskolákból kiemelt gyerekek a városi iskolák színvonalát megközelítő oktatásban részesülhessenek, a könyvtárügynek is valami hasonló megoldással kellene kísérleteznie: *Az önálló községi könyvtárakat, de különösen a járási könyvtárakat* úgy fejleszteni, hogy alkalmasak legyenek a magasabb szintű és sokoldalú tájékoztatás nyújtására.

A feladat őríasi, hiszen az említett könyvtárak egyáltalán nincsenek felkészülve erre a feladatra. De mit is követelhetünk tőlük, amikor a fővárosban is van olyan kerületi Szabó Ervin Könyvtár — több tízezer budapesti számára —, amelyben nincs olvasóterem, amikor léteznek megyei könyvtárak, amelyek nem tudnak nyugodt helybenolvasási lehetőséget nyújtani olvasóiknak! Az a szomorú igazság, hogy a magyar közművelődési könyvtárak többségének — kicsiknek és nagyoknak egyaránt — *szinte kizárólagos funkciója a kölcsönzés*.

Véleményem szerint ez a helyzet nem magyarázható pusztán objektív okokkal. Igaz ugyan, hogy gazdasági lehetőségeink nem engedik meg a kaposvárihoz hasonló könyvtárak sorozatban való építését, de *szemléletünk hibái* is sokat nyomnak a latban. Azt a bizonyos kerületi könyvtárat nem lett volna szabad megnyitni olvasóterem nélkül, vagy ha mégis erre a kompromisszumra kényszerültünk, akkor nem kellene könyvtárnak nevezni, hanem az őt megillető névre, kölcsönzőre kellene keresztelni. Az ilyen „könyvtárak” szinte szuggeralják a lakosságra a téves képzetet: a könyvtár egyenlő a könyvkölcsönzővel. Az ember meghökkenve és irigykedve olvassa amerikai regényekben az odavetett félmondatot: felhívom a könyvtárból a „mindentudó kis-asszonyt”, és az egyszerű kisvárosi polgár emlékezetből tárcsázza a számot. Ott a *könyvtár a széles körű tájékozódás közismert intézménye*, ahova olyan természetesen fordul be a tájékozódni kívánó, mint amilyen természetes, hogy áruházban vásárol. Ehelyett nálunk a különleges telefontudakozót faggatják olyan kérdésekről is, amelyek megválaszolása elsődlegesen a könyvtárak feladata lenne. Ugyan hányan tudják Budapesten valamelyik nagykönyvtár felvilágosító osztályának számát?

Persze az említett hibás szemlélet mélyebben gyökerezik, a hazánkban és általában Közép-Európában a nyilvános könyvtárakról régebben kialakult elképzelésekben. Ezekkel kell gyökeresen szakítanunk és helyükbe olyan koncepciót állítanunk, amely *hosszabb távra* megszabhatja a magyar könyvtárügy fejlődésének irányát.

Itt van például a mai társadalom állandóan növekvő *információ-igénye*. Fel kell készülnünk arra, hogy a modern társadalom olyan intézményeket, sőt olyan intézmények rendszerét hozza majd létre, amelyek *nem rangsorolnak* a különböző indítékú tudásigény között, hanem a lehető leggyorsabban igyekeznek kielégíteni azt. Ezek, a még nevesincs intézmények törvényszerűen létrejönnek, úgy, hogy a tájékoztatási alapjukul szolgáló irodalomgyűjtemény csupán járulékos részlegük lesz, hacsak a közművelődési könyvtárak mielőbb nem változtatják meg „széplelkű” elveiket. Példáért nem kell a szomszédba menni. Éppen most lépett befejező szakaszába az a néhány évtizede indult folyamat, amelynek során a fürge, friss és egyáltalán nem finnyás tájékoztató intézmények mindenestől felfalják a nehézkes és elveikhez híven ragaszkodó szakkönyvtárakat. A szakkönyvtárak — amelyeket mellesleg alig egy százada választottak le az arisztokratikus egyetemi és területi nagykönyvtárakról — befeleledtek a hagyományos és könnyebb gyűjtő és megőrző funkciójukba, információ-szolgáltatásuk passzív maradt, görcsösen ragaszkodtak az elavult osztályozási rendszerekhez stb. Ilyen helyzetben a türelmetlen tudományos kutatás és a friss információkra éhes termelés és közgazdaság létrehozta a *saját információs rendszerét*, annak új módszereit és technikáját. S ma már ott tartunk, hogy a szakkönyvtár olyan intézménynek az egyik részlege, amilyen *maga is lehetett volna*, ha megérti az idők szavát, azaz hajlandó az igényeknek megfelelően változni.

Mit kell hát tenniük a közművelődési könyvtáraknak, hogy ne jussanak testvéreik sorsára? Egyszerű a recept: *figyelniük kell* valóságos vagy lehetséges olvasótáboruk igényeire, s ezeket megkülönböztető rangsorolás és rostálás nélkül, lehetőségeik — amelyeket viszont az igényekhez kell közelíteni — maximális kihasználásával igyekezniük kell kielégíteni.

Persze sok gyakorló olvasószolgálatos ezt mondhatja: „hol vannak hát azok a sokat emlegetett igények, mert mi itt a pult mögött alig találkozunk velük?” Igények — információs igények — igenis vannak, és *dörömbölnek, csak nem a könyvtárak kapuján*. A ma embere tele van kérdésekkel, soha annyi gyakorlati és elméleti probléma nem záporozott rá, mint napjainkban. E problémák tekintélyes része egzisztenciális jellegű, s megválaszolásuk feltétlenül fontos és sürgős, tehát *igénylik* az információt, a tájékoztatást. Jó példa az információigény hallatlan mértékű növekedésére, hogy heti, sőt napilapjaink miniatűr lexikon-rovata az utca emberének egyik legkeresettebb olvasmánya. Csakhogy a tájékoztatói igény nemcsak, sőt nem is elsősorban olvasóigény, miért menjenek hát az emberek a könyvtárba, ahol többnyire csupán *olvashatnak*, de nem, vagy csak ritkán *válaszolnak*. Az emberek többsége vajmi keveset ér el azzal, ha kérdésére kezébe nyomnak egy vaskos könyvet, vagy — jobb helyeken — egy bibliográfiát, mégha azokban benne is van a pontos válasz.

A több önállóságot és több felelősséget követelő új gazdaságirányítási mechanizmusban a kérdezők és a kérdések száma bizonyára tovább fog emelkedni. A könyvtáraknak — köztük a közművelődési könyvtáraknak is — fel kell érre készülniük. Hiszen a tájékoztatói igény kielégítésének „par excellence” intézménye a könyvtár, mivel az információk tekintélyes része megtalálható az írott dokumentumokban. A felkészülés első szakaszában a jelenlegi és a várható *igények felmérése* a legfontosabb feladat. Ezt a felmérést és igénykutatást azonban nem szabad — mint addig legtöbbször — arra korlátozni, hogy vajon Jókai vagy Th. Mann vagy éppen Berkesi művei iránt érdeklődnek-e inkább az emberek. Az igénytípusok számbavétele legyen

A székesfehérvári Május 1. téri lakótelep könyvtárában (Kabáczy Szilard felv.)

a cél, hogy a különböző típusú könyvtárak — *a jellegükből és lehetőségeikből adódó korlátjaikat figyelembe véve* — megtervezhessék hatékony információszolgáltatásaikat.

Eddigi fejtegetéseimet az a vád érheti, hogy kevésbé vettem figyelembe a realitásokat. A probléma megközelítésének ezt a módszerét azért választottam, hogy felvillanthatssam az igazságnak olyan oldalait is, amelyek máskülönben rejtve maradtak volna. A továbbiakban azonban szeretném számbavenni a közművelődési könyvtárak mindazon természetes korlátait, — a jellegből és a lehetőségekből eredőket egyaránt —, amelyek a szemléleti hibákon felül is gátolják a tájékozódási igények lehető legjobb kielégítését.

II.

Meg kell vizsgálnunk, vajon vállalkozhatnak-e a közművelődési könyvtáraink — a falusi könyvtáraktól kezdve a megyeiekig — színvonalas és szervezetszerű tájékoztatásra jelenlegi állományuk és személyzeti ellátottságuk alapján? Bizonyára nem, vagy legalábbis nem a kívánatos színvonalon. Egy példával szeretném ezt bizonyítani. Nemrégiben egy minden szempontból jó feltételekkel rendelkező könyvtár megvásárolt egy értékes külföldi enciklopédiát. Sok pénzbe került, s a felsőbb szervek nem is helyeselték a beszerzést. Mindkét félnek igaza volt. A könyvtárnak azért, mivel a színvonalas tájékoztató munka elképzelhetetlen megfelelő tájékoztató kiadványok nélkül, a beszerzés bírálóinak pedig azért volt igazuk, mert jelenleg a könyvtár dolgozói közül egy sem ismeri jól az enciklopédia nyelvét. E példa is azt illusztrálja, hogy új, magasabbrendű szolgáltatások bevezetése *nem pusztán helyes szemlélet és elhatározás kérdése* — bár a kiindulópont csak ez lehet —, hanem a feltételek — épület, állomány, felszerelés és személyzet — egyidejű fejlesztését illetve szakmai felkészültségének emelését követeli meg. Vegyük sorra vázlatosan a követelményeket.

Az *épületek* tervezésében — a magyar közművelődési könyvtárügy helyes úton jár, s már az eddigi eredmények is elismerésre méltók. Az új, korszerű könyvtár-

épületek megtervezését, felépítését és berendezését tartom — a hálózati rendszer létrehozása és megszilárdítása mellett — a másik büszkeségre jogosító eredményünknek. A cikkemben említett, olvasóterem nélküli könyvtárak részére is elkészültek vagy készülöben vannak az új, korszerű épületek tervei. Meggyőződésem, hogy ha a *könyvtárépítkezések jelenlegi üteme nem csökken*, akkor néhány éven belül a legtöbb, magasszintű szolgáltatás nyújtására kötelezhető könyvtár megfelelő épülettel fog rendelkezni. Ilyen könyvtáraknak tartom kivétel nélkül a megyei könyvtárakat és a városi, valamint a járási könyvtárak jórészét. Tapasztalatból tudjuk, hogy csupán az új könyvtárépület létrejötte is milyen ösztönző hatással van a könyvtári szolgáltatások bővülésére.

Kevesebb jót mondhatunk el a könyvtárak *állományáról*. Pedig ebben a tekintetben is hatalmas a fejlődés a tíz év előttihez képest. Ma már a legtöbb könyvtár állománya szerves gyűjteményt alkot. S hogy a fejlődés mégsem kielégítő, az két okra vezethető vissza. Az első az, hogy a *magyar könyvkiadás* — nagyobbrészt sajátos körülmények miatt — nem tudja kielégíteni a magasabb szintű tájékoztatásra törekvő könyvtárak igényeit. Hiába jelenik meg ugyanis hazánkban évente minden eddiginél több dokumentum, nem versenyezhetünk olyan, százmillióssal nyelvekkel, mint az angol, orosz, spanyol stb. Irodalmi önellátásra tehát semmiképpen sem rendezkedhetünk be. Lexikon-kiadásunk például az utóbbi években örvendetesen fellendült, de egy Who's who? (Ki kicsoda?) típusú nemzetközi életrajzi lexikkal és a magyar nagy enciklopédiával máig is adós. Tehát, számot vetve helyzetünkkel, valamennyi információt szolgáltató intézmény külföldi művek behozatalára szorul. S itt érkezünk el a közművelődési könyvtári állomány nem kielégítő voltának másik okához: kevés a *gyarapításra fordítható összeg*, s még kevesebb a *deviza*. Még a megyei könyvtárak állománygyarapítási kerete is — noha az utóbbi években növekedett — éppenhogy a kurrens magyar anyag beszerzéséhez elegendő, külföldi művek vásárlására a legtöbb helyen alig marad valami. Márpedig egyetlen könyvtár sem gondolhat színvonalas tájékoztató szolgálat bevezetésére külföldi művek nélkül.

Az okfejtést támadhatná valaki, mondván: „a közművelődési könyvtáraknak nem is feladatuk az átfogó (valamennyi tudományra kiterjedő) és magasszintű tájékoztatás; a magyar könyvtárügy egységes rendszerében — célszerű munkamegosztás alapján — ezt a funkciót az általános gyűjtőkörű tudományos és a tudományos szak-könyvtárak látják el, amelyeknek összehasonlíthatatlanul nagyobb a gyarapítási hitelkeretük s ezen belül a devizakeretük is”.

Vizsgáljuk meg részleteiben ezt az ellenvetést. Ma Magyarországon öt olyan nagykönyvtár van, amelyeket a könyvtári jogszabályok általános gyűjtőkörű tudományos könyvtárként tartanak számon (a négy tudományegyetem és az MTA Könyvtára), s ide sorolhatjuk hatodikként a nemzeti könyvtárat is. Csakhogy valójában ezeknek a könyvtáraknak sem általános a gyűjtőkörük. Például a tudományegyetemen nem folyik az alkalmazott tudományok oktatása, a pécsi egyetemen pedig csupán egy kar van, s így az oktatást szolgáló könyvtárak gyűjtőköre hézagos. Helyesen mutat rá *N. Rácz Aranka*: „Manapság voltaképpen csak a közművelődési könyvtárak általános könyvtárak.” Ehhez járul még, hogy korunk tudományát a tudományágak határainak leomlása, a határtudományok előretörése jellemzi. Ebben a helyzetben az általános gyűjtőkörű könyvtáraknak pótolhatatlan feladatokat kell ellátniuk: biztosítaniuk kell a lakosság teljes körű tájékoztatását a környező világ valamennyi jelensége és ténye között — *egy bizonyos szintig*.

S itt megint egy alapkérdéssel állunk szemben: melyik az a szint, *hol a határ*, ameddig a közművelődési könyvtáraknak kell tájékoztatást, információkat adniuk? A válasz megfogalmazása jóval könnyebb, mint a gyakorlati végrehajtás. Véleményem szerint a nagy közművelődési könyvtárak feladata valamennyi állampolgár elsődleges tájékoztatása minden kérdésben és a tudományok minden összefüggésében, a szaktudományok és a határtudományok specializált szintjéig. Ez tulajdonképpen az ún. *referenzszintet* jelenti. E funkció ellátásához a nagy — területi funkciójú — közművelődési könyvtáraknak a tudományok összességére kiterjedő tájékoztató állománnyal kell rendelkezniük, beleértve az általános és szakkjellegű referenz műveket (enciklopédiákat, lexikonokat, bibliográfiákat), a különböző szakterületek és a határtudományi problémák legjobb összefoglaló monográfiáit, de kizárva az egyes tudományok kurrens referálóját lapjait, specializált folyóiratait, amelyek gyűjtése már a tudományos és szakkönyvtárak feladata. Természetesen az ilyen körű gyűjtés nem zárulhat a sok esetlegességet tartalmazó magyar kiadványokkal, hanem ki kell terjednie a világnyelveken megjelent dokumentumokra is.

S itt már egy újabb problémával állunk szemben. Közművelődési könyvtárainkban kevés az *idegen nyelveket* felsőfokon ismerő könyvtárosok száma. A könyvtár állományában levő külföldi mű holt anyag marad, ha nem rendelkezünk a megértést

Az új Kömlői Községi Könyvtár (MTI Fotó — Kovács László felv.)

lehetővé tevő nyelvtudással. Nyelvünk elszigetelt, s számunkra nincs olyan „segédnyelvnek” tekinthető világnyelv — mint pl. a szlávoknak az orosz —, amelyet kisebb erőfeszítéssel bárki megérthetne. Így a könyvtárosok nyelvi segítsége az olvasóknak elengedhetetlen. Ezért szükséges, hogy minden magasabb szintű tájékoztatásra berendezkedett könyvtár munkatársi gárdája együttesen ismerje a nálunk leginkább használatos világnyelveket: az angolt, orosz, franciát és németet. Ilyen vonatkozásban még sok a pótolnivalójuk a legjobb közművelődési könyvtárainknak is.

A tájékoztatási feladatok, de egyáltalán a korszerű könyvtári szolgálat is szükségessé teszi a *technikai felszerelés* modernizálását. A nagyobb közművelődési könyvtárak számára már ma is elengedhetetlenül fontos lenne bizonyos minimális *sokszorosító* berendezések beszerzése: pl. kis Romayor rotagép, amely cédula sokszorosításra is alkalmas. Ugyancsak szükséges lenne egy *reprográfiai berendezés* — pl. lenyegyel xerox —, hiszen egyre több könyvtárhasználó kéri egy-egy dokumentum hű másolatát, amelyet nem kölcsönképpen, hanem végleg szeretne beszerezni. A könyvtárközi kölcsönzés gyors lebonyolításához — különösen a megyei könyvtárak részére — a *telex* használatára lenne szükség, hogy gyors kapcsolatot teremthessenek az OSZK Központi Katalógusával és az országos szakkönyvtárakkal.

III.

Mondanivalómat röviden így summázhatnám: közművelődési könyvtárügyünk elsődleges feladatának tartom valamennyi megyei, néhány városi és járási könyvtár olyan fejlesztését, hogy ezáltal alkalmassá váljanak valamennyi szakterületen a referenz szintű tájékoztatás nyújtására. Ugyanakkor ki kell fejleszteni és a munka közép-pontjába állítani a községi könyvtárakban is a tájékoztatást az alapvető gyakorlati kérdésekben. Persze ennek anyagi és szellemi feltételeit megteremteni éveket vesz majd igénybe, de *a helyes távlati program megfogalmazása a jelen feladata.*

Meggyőződésem, hogy a közművelődési könyvtárügy előrelépését, a gyakorlati megvalósítást a feladatok elméleti tisztázásának kell megelőznie.

Bereczky László

A MEGYEI SZAKMAKÖZI KÖNYVTÁRAK TÍZ ÉVE

A szakszervezetek könyvtárai — állományukat, az általuk ellátott olvasók számát és társadalmi rétegződését tekintve — igen fontos szerepet töltenek be az ország könyvtárügyében. Hagyományaik máig sugárzó ereje mellett a szervezettség viszonylag magas színvonalával érdemelték ki a magyar könyvtárügy elismerését és megbecsülését. *A hálózati elv* hasonlóan *következetes és hatékony alkalmazására* külföldön nem találunk példát. Ennek a hálózatnak fontos tartópillérei a Szakszervezetek Megyei Tanácsa mellett működő szakmaközi központi könyvtárak, amelyek ebben az évben tekintenek vissza létük első tíz évére.

I.

Az ötvenes évek második felére nyilvánvalóvá vált, hogy a szakszervezeti könyvtárak fejlesztésének óriási lendülete — amely több mint 6000 üzemi kölcsönzőhely létesítésével százezrekhez juttatta el a könyvet — megtörik, a szakszervezeti könyvtárügy nem képes továbbfejlődni, maradandó intézményeket létrehozni, kellő választékot nyújtani, ha korszerűbb szervezési elvek alapján intézményesen nem gondoskodik a kiskönyvtárak könyvellátásáról, módszertani gondozásáról. A szervezési elv, a letéti rendszer adva volt. Nemcsak az állami (tanácsi) közművelődési könyvtárak gyakorlatából (noha ott éppen ebben az időben mutatkoztak hátrányos oldalai is), hanem saját tapasztalataikból is ismerték a szakszervezeti könyvtárak irányítói. Néhány szakszervezet (építők, élelmezésiek stb.) már korábban hozott létre központi könyvtárat Budapesten, és alkalmazta a letéti ellátási rendszert. Az 1955-ös SZOT elnökségi határozat már mint bevált szervezési sémát ajánlotta ezt a szakszervezeteknek.

A legtöbb gond vidéken, ott is elsősorban a kisüzemekben volt. Az olvasómozgalom fejlődése megállt, hiszen egyre kevesebb pénz jutott könyvbeszerzésre (1956—57-et írtunk!), a meglévő állományban mértéken felül duzzadt a főlös anyag, a könyvek 60—70 százalékra elavult. És ami volt, az is feldolgozatlan, rendezetlen állapotban hevert a könyvtárban, nem felelt meg a legalapvetőbb állományvédelmi és feltárási követelményeknek sem. Az ellenőrzés és irányítás is gyengébb volt vidéken, kivéve azt a néhány szakszervezetet, amely könyvtárainak hálózatba szervezését ide is kiterjesztette. Az állami közművelődési könyvtárakat pedig túlságosan lefoglalták saját bajaik, keveset tudtak segíteni a szakszervezeti könyvtáraknak.

Ilyen előzmények után, ezen a helyzeten kívánt változtatni a SZOT Titkársága, amikor úgy döntött, hogy a megyékben, a Szakszervezetek Megyei Tanácsa mellett 1958-tól kezdve központi könyvtárakat kell szervezni. Ezt a döntést erősítette meg a SZOT Elnöksége 1958. április 26-án, kimondván: „Az SZMT-k mellett a vidéki üzemek jobb könyvellátása érdekében szakmaközi könyvtárakat kell létrehozni. A szakmák alapszervei mint letéti könyvtárak kapcsolódnak az SZMT-k mellett működő könyvtárakhoz.” Még ebben az évben létrejött az első nyolc szakmaközi központi könyvtár (Pécs, Nyíregyháza, Kecskemét, Győr, Debrecen, Eger, Szombathely, Veszprém). A nyolc közül hatot olyan városban szerveztek ahol addig is működött az SZMT mellett nagyobb művelődési otthon könyvtárral. Az úttörőket 1959-ben követte Szeged, Székesfehérvár, Tatabánya, Salgótarján, Kaposvár, Szolnok és Zalaegerszeg. Ekkor már átfogták az ország nagyobb részét az SZMT központi könyvtárak. 1960-ra maradt Békéscsaba, Budapest, Szekszárd, és végül 1963-ban Miskolcon alakult meg a központi könyvtár (ez utóbbi helyen a megfelelő helyiség hiánya miatt húzódott el ilyen sokáig a szervezés).

A feladatokat — a szerény lehetőségek tudatában — mértéktartóan szabták meg. Ezek: a kisüzemek letéti ellátása — elsősorban a megyeszékhelyen, később vidéken is —, módszertani segítségnyújtás és rendszeres ellenőrzés, továbbá a társadalmi munkás könyvtárosok oktatása. És a feltételek: megyénként egy, esetleg két könyvtáros, valamint évi 36 000 Ft könyvbeszerzési keret. Az első eredmény: 1958 végén 210 letéti könyvtár tartozott az SZMT központi könyvtárakhoz.

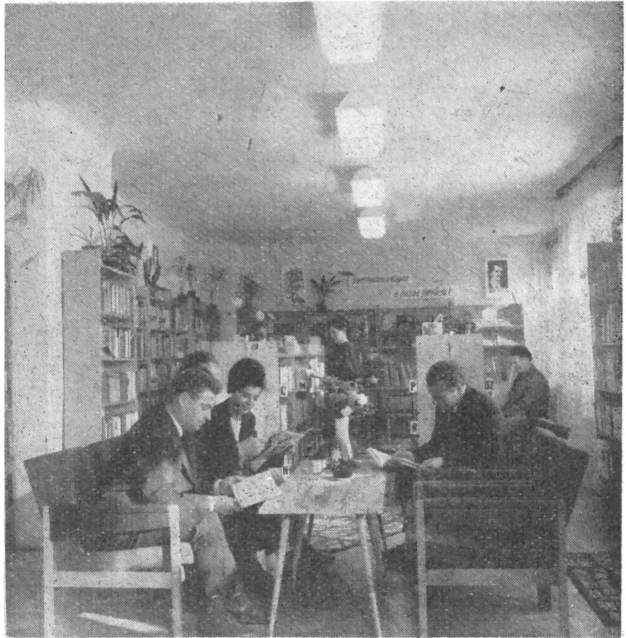
A letéti ellátási rendszer, amely ennek a szervezeti megoldásnak a lényege, nem volt új sem vidéken, sem a szakszervezeti mozgalomban. De *új volt a szakmaközi elv ennyire következetes alkalmazása*. Jóllehet egyéves kísérlet előzte meg (Pécsett) — bevezetése mégsem ment gondok és problémák nélkül. Tulajdonjogi kérdések, helyi

értetlenség és központi hanyagság egyaránt akadályozták. Kezdetben minden egyes üzemi könyvtár hálózatba szervezéséért késhegyig menő harcot kellett vívnia a központi könyvtárosnak. Cseréről, a régi, használhatatlan könyvanyag bevonásáról szó sem lehetett addig, amíg a központi könyvtár legalább ugyanannyi vagy még több könyvet nem adott az üzemi könyvtárnak, mint amennyit onnan „elvitt”. A tulajdonjogi viták helyenként még ilyenkor is lehetetlenné tették az elavult állomány bevonását.

Az eredeti elképzelések szerint — gyakorlati megfontolásokból — először a megyeszékhely könyvtárait szervezték hálózatba és csak utána a vidékieket. Az ipari szakszervezetekhez tartozó üzemek fontosságban megelőzték az alkalmazotti munkahelyeket. A szervezőmunkában sokat segített, hogy a nagyobb szakszervezetek (ÉDOSZ, Vasas, MEDOSZ, KPVDSZ) elnökségi határozattal szólították fel csatlakozásra a szervezeteket. Nagyobb lendületet adott a szervezőmunkának az SZMT-k hatáskörének bővítéséről, a szakmaközi munka javításáról hozott 1959-es SZOT elnökségi határozat. Ekkorra a könyvtárak már sok tapasztalattal rendelkeztek, más szakterületeknek is példát adtak a szakmaközi elv alkalmazásából.

1960 egyébként is határkő a vidéki szakszervezeti könyvtárak életében. Nemcsak azért, mert egy kivételével minden megyében megalakultak a központi könyvtárak, és letéti hálózatuk révén a kisüzemi könyvtárak nagyobb részét is átfogták, hanem mert ekkor váltak *egy-egy megye egész szakszervezeti könyvtárügyének gazdáivá*. Ettől kezdve módszertani irányító munkát végeztek a nagyüzemi könyvtárakban is, ellenőrző munkájukat pedig megkönnyítette, hogy *rájuk épült a könyvtári statisztikai rendszer*. A könyvtári törvény végrehajtási utasításaként 1961-ben elfogadott *szervezeti szabályzat* már az addig kialakult gyakorlatnak megfelelően kodifikálta a vidéki szakszervezeti könyvtárhálózatok szervezeti és működési elveit.

Erre az időre a hálózati keretek megszilárdultak, a központi könyvtárak megerősödtek. Így újabb feladatokat is vállalhattak. Az ésszerűtlen párhuzamosság felszámolása, az egymás mellett működő szakmai jellegű „területi” — tulajdonképpen szintén letéti ellátást végző központi — könyvtárak megszüntetése, beolvasztása már korábban megindult. A közlekedési és kereskedelmi alkalmazottak szakszervezetei után az építők és a postások is úgy döntöttek 1963-ban, hogy alapszervezeteik csatlakoznak az egységes szakmaközi könyvtári hálózathoz. A postások megszüntették a korszerűtlenné és szűkségtelenné vált ún. „levelező” könyvtárakat. A szakma sajátos jellege miatt továbbra is megmaradtak letéti könyvtáraikkal együtt a vasutasok gócponti könyvtárai és a bányászok területi könyvtárai. A jobb ellátás, az ésszerűbb szervezés érdekében a központi könyvtárak *szakmaközi körzeti könyvtárakat* hoztak létre, vagy azaz alakították a szakmai alközpontokat. Ilyen módon, mivel egy-egy letéti központhoz kevesebb üzem tartozik, jobban el tudja látni, gondozni azok könyvtárait. Különösen a megyeszékhelytől távolieső iparvárosokban (pl. Zala megyében Nagykanizsán, Győr megyében Sopronban) bizonyult életképesnek ez a szervezési forma. Jelenleg — a szakmai körzeti könyvtárakat is beleszámítva — 47 ilyen hálózati alközpont működik. A központ és a körzeti könyvtárak együtt 1972 letéti könyvtárat látnak el, az összes vidéki üzemi könyvtár 79⁰/₀-át.

A városi könyvtári feladatokat ellátó tiszaszederkényi szakszervezeti könyvtár felnőtt részlege (Bucsi Jenő felv.)

II.

A tízéves jubileum jó alkalom arra, hogy összegezzük az eredményeket, és kellő távlatot ad ahhoz, hogy számbavegyük a hibákat, felmérjük a további tennivalókat. Az SZMT központi könyvtárak első tíz éve gazdag tanulságban és eredményben. Van-
nak elismerésre méltó sikerei és tanulságos hibái is.

Létrehozásuk legfőbb célja a vidéki üzemi könyvtárak elmaradottságának megszüntetése volt. Az előnyösebb helyzetben levő *budapesti könyvtárak utolérése* eddig nem sikerült. Túl nagy volt a különbség az induláskor, de hozzájárult az is, hogy az ipar vidéken elmaradottabb, szétszórtabb, inkább kisüzemekből áll, mint Budapesten. És ez a helyzet csak lassan változik. Igazságtalan lenne például Szabolcsot egybevetni a XIII. vagy a IX. kerülettel akár az ipar fejlettsége tekintetében, akár — az ezzel szoros összefüggésben levő — szakszervezeti könyvtári munkában. Különbség most is van, de nem akkora, mint 10 éve, az azonos feltételekkel rendelkező üzemek könyvtárai között pedig szinte semmi. Budapesten 2,7 kötet jut egy-egy dolgozóra, vidéken 1,6. A fővárosban dolgozók 27,7%-a tagja az üzemi könyvtáraknak, a megyékben 16,9%-a. 1957-ben sokkal nagyobb volt az átlagok különbsége. Nem volt eredménytelen tehát az SZMT-könyvtárak tízéves munkája. Létrehozták, megteremtették annak a lehetőségét, hogy a következő években a vidéki üzemek méginkább felzárkózzanak a budapestiekhez.

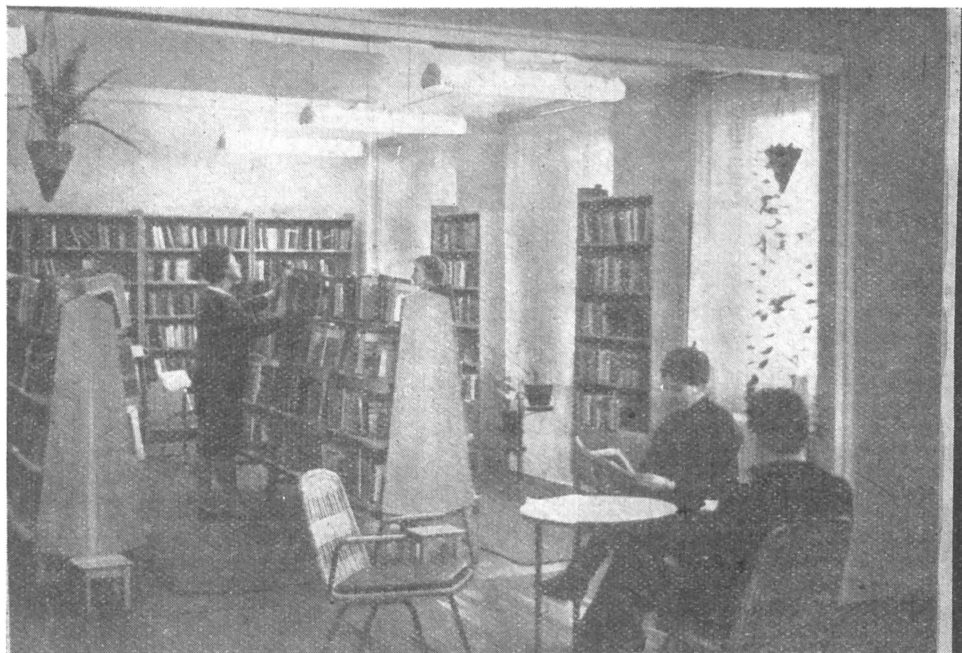
Az induláskor 60—70%-os elavult anyaggal terhelt könyvvállomány helyett ma zömükben jó, új, érdeklődésre számot tartó könyvekkel rendelkeznek a központi könyvtárak. Egyenként 50—100 000 kötetet mozgatnak, összesen több mint másfél milliót. És biztosított a fejlesztés lehetősége is. Ma átlagosan 150 000 Ft a könyvbeszerzési kerete egy-egy központi könyvtárnak, a nagyobb megyékben pedig eléri a 2—300 000 forintot is. Az üzemi hozzájárulás segített növelni ezt az összeget, ha nem is a kívánatos mértékben. A letéti könyvtárakban legtöbbször a *működési körülmények* (helyiség, berendezés) akadályozzák a nagyobb választék kialakítását. Nem visznek ki több könyvet a könyvtárból a letéti könyvtárba, hiszen az ott levőket sincs hova tenni. Ez is az eredeti elképzelés megvalósítására, a gyakori könyvcserére int. Nemcsak azért szükséges a háromhavonkénti *rendszeres könyvcseré* — lehetőleg minden üzem könyvtárában —, mert a központi könyvtárak raktára tömve van jó, az olvasók érdeklődésére számot tartó könyvekkel, hanem azért is, mert az üzemek a befizetett hozzájárulás fejében joggal követelik ezt. Ugyanakkor a központi könyvtárak is jogosan kérik és várják központi szerveiktől a *rendszeres könyvkivonás*, a korszerű állománykialakítás feltételeinek megteremtését.

A legtöbb gondot az irányító, ellenőrző, *módszertani* segítő munka rendszerelensége okozza. A központi könyvtárak munkatársai ma már rendelkeznek az ilyen feladatok ellátásához szükséges szakértelemmel, de alacsony létszámuk nem teszi lehetővé, hogy mindenhová eljussanak olyan gyakran, mint kellene. A munkatársi létszám növelésére pedig nem számíthatunk. Az SZMT központi könyvtárak egyik erénye éppen az „olcsóság”. Létszámnövelés — néhány nagyobb megyét nem számítva — alapításuk óta alig történt, az SZMT-könyvtárakban átlagosan 2—3 ember dolgozik. Nem is volna célszerű mértéken felül duzzasztani a letéti könyvtárak számát és ami ezzel egyet jelent, a központi könyvtárosok létszámát. Ha a lehetőségek növekednek, inkább az *üzemi könyvtárakban kellene növelni a főfoglalkozású könyvtárosok számát*.

Tehát nincs megoldás a módszertani munka gondjainak enyhítésére?

A szakmaközi központi könyvtárak létrehozásának egyik célja az volt, hogy a megyei könyvtárak alkalmas partnert kapjanak a két nagy közművelődési könyvtári hálózat hatékonyabb együttműködéséhez — éppen a módszertani munkában. Néha és helyenként sikerült is ez. A Művelődésügyi Minisztérium és a SZOT egyezménye után, 1960-ban a legtöbb megyében közös munkatervet dolgoztak ki, együttműködési szerződéseket kötöttek. Néhol nem is eredmény nélkül. Mégsem lehetünk elégedettek a kisüzemi könyvtárak helyszíni segítésének mértékével. Az itt dolgozó, legkevésbé képzett, gyakran cserélődő társadalmi munkás könyvtárosok azok, akik a leginkább rászorulnak a rendszeres szakmai tanácsadásra, a gyakori segítségre. Könyvírthetne a gondokon a *két nagy közművelődési hálózat együttműködése*, a járási könyvtárak részvétele ebben a munkában. A szorosabb együttműködés segítségével nagyobb léptekkel haladhatnánk előre az *egységes falusi könyvtárügy* megteremtésében is. Ezt célozta a MEDOSZ és a Művelődésügyi Minisztérium szerződése már az SZMT-könyvtárak létrejötte előtt. A szakszervezeti könyvtárak működési szabályzata (1962) is helyes elveket rögzített, de még csak kevés helyen értünk el megfelelő eredményeket. A közös fejlesztési tervek (mint pl. Borsodban) gyorsíthatnák a felesleges párhuzamosságok megszüntetését.

A könyvtárosok képzésében és továbbképzésében, különösen a társadalmi munkás

Az Ikarus gyár közelmúltban újáalakított szakszervezeti könyvtára (Jánosi Ferenc felv.)

könyvtárosok rendszeres oktatásában, főleg azóta mutatkoznak szép eredmények, amióta létrejöttek a szakszervezetek vidéki oktatási központjai. Ezek és a tanácsi megyei könyvtárak segítségével évente több száz társadalmi munkás könyvtáros számára vált lehetővé a nélkülözhetetlen szakmai alapismeretek elsajátítása. Az elmúlt tíz évben sokat fejlődtek a központi könyvtárak munkatársai is. Szinte valamennyi megszerezte a szükséges szakképzettséget. Sokan közülük az SZMT központi könyvtárakban kezdték pályájukat, mások később kerültek erre a munkaterületre. Ma már azonban egyként a magukénak érzik ezeket az intézményeket, szívesen, lelkesen végzik munkájukat.

Az utóbbi néhány évben javult a központi könyvtárak propagandatevékenysége is. Mind több megye ad ki rendszeresen a helyi igényekre alapozott könyvjegyzékeket, plakátokat, rölapokat, osztogatókat. Közülük a leghasznosabbaknak azok bizonyultak, amelyek a letéti könyvtárakban segítik az olvasótoborzást, az állomány feltárását, az éppen időszerű könyvek propagálását. Néhány megye helyesen ismerte fel, hogy a mutatósabb, „reprezentatívabb” ünnepi kiadványok helyett a mindennapi munkában jól használható propagandaanyagokkal kell segítenie a letéti könyvtárat.

III.

Tíz év alatt az SZMT központi könyvtárak többsége szilárd, jól működő intézménnyé fejlődött. Bebizonyították, hogy létrehozásuk helyes volt. Rugalmas, életképes intézményekké váltak, alkalmazkodni tudtak a változó feladatokhoz. Helyesen értelmezik kettős feladatukat: mint a letéti ellátás bázisai és mint módszertani központok egyaránt helytálltak.

Napjainkban a szakszervezeti mozgalom újra a változások korát éli. Vele együtt alakulnak könyvtárai is. A gazdasági mechanizmus reformjának szellemében a szakszervezeti mozgalomban újra előtérbe került a szakmai szervezkedés elve, a szakmai érdekvédelem. A napi szakszervezeti munka irányításában ez azzal jár, hogy a területi elv mellett *jobban érvényesül a szakmai szakszervezetek irányító szerepe*. Mindez azonban nem teszi feleslegessé a területi szervek és intézmények létét és működését.

A vidéki kisüzemek könyvtári ellátására ma sem tudnánk korszerűbb és hatékonyabb szervezetet javasolni, mint a szakmaközi központi könyvtárak jól bevált intézményeit. A módszertani segítségnyújtás terén és az ellenőrző munkában azonban — főleg a nagyüzemek tekintetében — a jövőben *szorosabban kell együtt dolgozniuk a szakszervezeti központokkal*. Munkájuk, eredményeik közismertek könyvtárosi és szakszervezeti körökben egyaránt. Jogosan és biztosan mondhatjuk tehát, hogy sok munka és biztató jövő előtt állnak.

Kiss Jenő

A könyvtári munka hatékonysága és az új gazdaságirányítási rendszer

Az elmúlt hónapok széles körű vizsgálatai alapján a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának agitációs és propaganda bizottsága, valamint gazdaságpolitikai bizottsága együttes határozatban rögzítette azokat a főbb elveket, amelyeknek a művelődésügy területén érvényesülniük kell a gazdaságirányítás reformja következtében. A kultúra és gazdaság kölcsönös összefüggése miatt ugyanis a gazdasági élet működési mechanizmusának megváltozása a kulturális életben is bizonyos változásokat követel meg. A határozat lényege, hogy a kulturális intézmények esetében — minthogy ezek nem gazdasági jellegű feladatokat látnak el — a gazdasági életben alkalmazott ösztönzéstől bizonyos mértékben eltérő ösztönzést kell alkalmazni. A pénzeszközök és szellemi erők eddigieknél hatékonyabb felhasználásának követelményét azonban a népművelésben (benne a könyvtári munkában) is érvényesíteni kell. A jövőbeni feladatokat ezért úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a művelődéspolitikai célokat az anyagi eszközök lehető legjobb felhasználásával kell megvalósítani.

Az első kérdés, hogy milyen eszközök alkalmazásával lehet biztosítani a művelődéspolitikai és gazdaságossági célok együttes megvalósítását. A következőkben megkíséreljük egy olyan mutató rendszer felvázolását, amely lehetővé teszi a könyvtári munkának a jelzett célok szempontjából történő értékelését, illetve a mutató teljesítéséhez fűződő érdekelttség esetén a művelődéspolitikai és gazdaságossági célok harmonikus megvalósítását.

A könyvtári munkával szembeni művelődéspolitikai követelményeket röviden úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a könyvtárak a lehető legszélesebb körben segítsék a tudatformálást az ideológiai, szakmai, esztétikai szempontból értékes művek hatékony ajánlásával, a könyvek iránti igények kielégítésével illetve ezeknek az igényeknek állandó, céltudatos fejlesztésével, a rendelkezésre álló — korlátozott — anyagi eszközök legjobb felhasználásával.

Az eddigi vizsgálódások* kimutatták, hogy az olvasók lemorzsolódása a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban igen nagymértékű. Ez a tény arra figyelmeztet, hogy a könyvtári munka színvonalának megítélésében egyik fő ismérvnek a beiratkozott olvasók minél nagyobb arányban való megtartását kell tekintenünk, hiszen csak a könyvtárakat rendszeresen látogató, állandó olvasókat lehet befolyásolni. A cél elérése több irányú tevékenységet igényel, de két feltétel biztosításának döntő szerepe van:

1. A könyvtárak állománya olyan legyen, hogy minden olvasó megtalálja az igényeinek megfelelő könyveket. Az olvasók által keresett illetve az olvasók megnyerésére alkalmas könyvek tehát kellő számban álljanak rendelkezésre, hogy lehetőleg azonnal, vagy rövid várakozási idő után (előjegyzések segítségével) hozzájuthassanak a szerző illetve cím szerint keresett, vagy annak pótlására általuk is jónak talált könyvekhez.
2. Az olvasószolgálati munka — az ajánló tevékenység — javításával gondoskodni kell arról, hogy a különböző érdeklődésű és műveltségű olvasók megfelelő, őket kielégítő könyvhöz jussanak akkor is, ha nem határozott kívánsággal mentek a könyvtárba.

A két feltétel biztosításával csak a lehetőséget teremtjük meg a művelődéspolitikai követelmények lehető legjobb kielégítésének. A különböző műveltségű olvasók igényeinek tökéletes kielégítése ugyanis nem jelenti szükségképpen azt, hogy az általuk kért könyvek mind eszmeileg, mind esztétikailag az értékes művek közé tartoznak, tehát a tudatformálás céljainak is megfelelnek. (Természetesen a beiratkozott olvasóknak csak egy részét lehet az előbbi módszerrel megtartani.) Úgy kell tehát a könyvtári munkát ösztönözni, hogy a beiratkozott olvasók megtartásán felül a célkitűzéseink szempontjából értékes könyvek jussanak el egyre nagyobb mértékben az olvasóhoz, a gazdaságossági szempontok érvényesítése mellett. Ezzel lehetővé válik a művelődéspolitikai és gazdaságossági célok — a könyvtárak lehetőségei szempontjából — lehető legszélesebb körű megvalósítása.

Milyen mutatók teljesítésével érhető el a fenti célok tartós megvalósulása?

A könyvtárak az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésekor különböző nagy-

* Polónyi Péter — Sárdy Péter — Szále László — Oravecz Zsuzsa: Az olvasók számának és összetételének alakulása a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 1960-tól 1964-ig. (Soksz.); Polónyi Péter—Sárdy Péter: Az olvasók ellátottsága és az állomány kihasználtsága a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban (A KMK Könyvtára).

ságú és összetételű állománnyal rendelkeztek. A gazdaságossági szempontok azt követelik meg tőlük, hogy a rendelkezésre álló eszközöket a lehető legjobban használják fel, azaz a meglévő könyveket minél több olvasóhoz juttassák el. A munka sikerét legjobban a forgási sebesség mutatójával mérhetjük, amely megmutatja, hogy a könyvállomány egyes könyveit átlagosan hány olvasó kölcsönözte ki a vizsgált időszakban.

Eszerint a rendelkezésre álló állományt akkor használják ki a legteljesebben, ha az állományra vonatkozó forgási sebesség mutató megegyezik a kölcsönzési rend szerint lehetséges forgások számával, azaz a vizsgált időszak hosszának és egy könyv kölcsönzési időtartanának (3 hét) hányadosával. A gazdaságossági követelmények tehát azt kívánják, hogy az adott állomány forgási sebessége ezt a hányadost megközelítse. (Ezt a követelményt természetesen csak elvi maximumnak lehet tekinteni, hiszen a könyvek egy része nem kölcsönözhető, kézikönyvtári anyag, amely a korszerű könyvtárak állományában egyre számottevőbb arányt fog képviselni. Az állomány másik része pedig a kötetés miatt esik ki a forgalomból.) A forgási sebesség állandó növelése lehet tehát az a követelmény, amely a gazdaságossági szempontok érvényesítését hosszú távon lehetővé teszi.

A problémát eddig az adott állomány szempontjából vizsgáltuk, s nem vettük figyelembe, hogy a könyvtárak rendszeresen kapnak anyagiakat állományuk bővítésére. A gazdaságossági követelményeket tehát bővíteni kell, a felhasználható pénzeszközökkel szemben támasztott igények megfogalmazásával. A tényleges helyzetet figyelembe véve követelményünket úgy fogalmazhatjuk meg, hogy akkor hatékony a könyvbeszerezés (gazdasági szempontból), ha az új könyvek forgási sebessége meghaladja a meglévő állomány (illetve annak kölcsönözhető része) átlagos forgási sebességét.

Ha most már az egész könyvtári munkát a gazdasági hatékonyság szempontjából akarjuk értékelni, azt kell megvizsgálnunk, hogy az év folyamán bővített állomány egészére vonatkozó forgási sebesség mutatója növekedett-e az előző évi átlagos forgási sebességhez képest. Ha növekedett, akkor gazdálkodási szempontból egyértelműen javult a könyvtár munkája.

A gazdaságossági célok után nézzük meg, vajon érvényesíthetők-e a művelődéspolitikai célok, a forgási sebesség — mint főmutató — alkalmazásával. Javulónak ítéelhetjük-e tehát művelődéspolitikai szempontból is egy könyvtár munkáját, ha állományának forgási sebessége növekedett?

A forgási sebességet az egy évben kölcsönzött kötetek számának és az évi átlagos könyvállománynak a hányadosa adja meg. Mivel a könyvtáraknak nemcsak állományuk bővítésére, hanem állománycsökkentésére (selejtezésre) is lehetőségük van, a könyvtári munka eredményeképpen a tört számlálója és nevezője egyaránt változhat.

A forgási sebesség növelésére tehát matematikailag négy lehetőség van:

1. a kölcsönzött kötetek száma növekszik, de az átlagos állomány változatlan marad,
2. az évi átlagos könyvállomány csökken a kölcsönzött kötetek változatlan mennyisége mellett,
3. a kölcsönzött kötetek száma és az állomány is csökken, de az állomány nagyobb arányban, és végül
4. mindkét összetevő növekszik, de a kölcsönzött kötetek száma gyorsabban nő, mint a könyvállomány.

A továbbiakban a forgási sebesség növelésének lehetőségeit abból a szempontból vizsgáljuk, hogy a növelésre történő ösztönzés mennyiben biztosítja a kitűzött célok megvalósulását. Az első esetben a kölcsönzött kötetek száma két okból növekedhet:

- a könyvtár olvasóinak olvasási intenzitása növekszik (olvasási intenzitáson az egy adott időszak alatt egy olvasó által kölcsönzött kötetek számát értjük),
- új olvasók jönnek.

Az olvasási intenzitás növekedése kedvező eredménynek tekinthető, mert azt jelenti, hogy a könyvtár állományának fejlesztésekor minőségi cserét hajtott végre (ti. a feltételezés szerint az állomány nem változott, tehát a fejlesztéssel megegyező mennyiségű könyvet kicseréltek), s ezzel megnőtt a lehetősége annak, hogy az olvasók több nekik tetsző könyvre találjanak.

A könyvtári olvasószolgálat — könyvajánló tevékenység — színvonalának javulása szintén az olvasási intenzitás növekedését eredményezheti, részben mert az olvasónak tetsző könyvek gyorsabban „olvastatják magukat”, tehát gyakoribb cserére ösztökélnek, főként pedig azért, mert az elégedett olvasó számára a könyvtár nagyobb vonzóerőt gyakorol. Az ilyen olvasó nem „morzsolódik le” néhány csalódást keltő kölcsönzés után, s ezáltal nem rontja le az olvasás-intenzitási mutató értékét (az egy olvasóra eső kölcsönzött kötetek évi átlagszámát).

A kölcsönzött kötetek száma csak akkor növekszik (az előzőleg vizsgált olvasás-intenzitást állandónak véve), ha az aktív olvasók száma (a beiratkozottak és a lemorzsolódottak különbsége) növekszik. Ebben pedig a könyvtári munka javulása is jelentkezik, a lemorzsolódások csökkentésén keresztül.

A forgási sebesség növelésének első esete tehát egyértelműen a munka javulására vall.

A második lehetőség bekövetkezésének a gyakorlati tapasztalat szerint nagyon kicsi a valószínűsége, mert a kölcsönzött kötetek száma valamilyen irányban mindig megváltozik. Ezzel a lehetőséggel ezért nem is kell foglalkoznunk.

Ha a könyvtárak a forgási sebesség növelésének *harmadik útját választják*, akkor látszólag a kitűzött célokkal ellentétes tendenciák fognak érvényesülni, hiszen a kölcsönzött kötetek számának csökkenése az olvasás-intenzitás csökkenését, illetve a lemorzsolódások növekedését jelzi, amely az előzőek szerint nagymértékben a könyvtári munka hiányosságainak következménye. Úgy látszik, mintha rossz munkával is lehetne forgási sebességet növelni.

De vajon valóban rossz munkát takar-e a sebesség növelésének utóbbi módja? Az eddigi felmérések azt mutatják, hogy a könyvtár jelenlegi — többnyire nem megfelelő — állománya ellenére is az olvasás-intenzitás hosszabb távon nem csökken, s néhány könyvtár, illetve olvasóréteg kivételével az olvasók évi száma sem.

A kölcsönzött kötetek száma tehát csak az *eddigi általános gyakorlattól eltérő tevékenység eredményeképpen csökkenhet*. Ez pedig az ellátottság (az állomány egy olvasóra jutó része) drasztikus csökkentésében jelentkezik, amikor is az ellátottság szinte a minimálisan szükséges nivó alá süllyed, és a kölcsönzést hovatovább lehetetlenné válik. Amíg az ellátottság a szükséges minimum felett van, addig ez nem következhet be, tehát a kölcsönzések száma növekszik. A holt anyag csökkentése önmagában véve helyes, mert azt eredményezi, hogy — az állományfejlesztéssel egyidőben — az ellátottság az optimális szint felé közeledik.

A forgási sebesség növelésének mutatója tehát ebben az esetben csak akkor fejezi ki a könyvtári munka javulását, ha az *ellátottság nem csökken a megengedhető legalsó szint alá*. A megfelelő ösztönzés érdekében ezért a feltétlenül szükséges ellátottsági minimumot is rögzíteni kell, amely alá az ellátottság a forgási sebesség növekedése közben nem csökkenhet. *Ha a feltétel teljesül, akkor a munka javult.*

A *negyedik változat* szerinti forgási sebességnövelés feltétlenül kedvező tendenciát jelez, hiszen az olvasási kedv növekedését mutatja, vagyis azt, hogy az állományfejlesztés következtében a régi és új olvasók jobban hozzá jutnak a keresett könyvekhez. Azt jelenti tehát, hogy a könyvtár egyre inkább tisztában van azzal, milyen könyvekre van igénye olvasóinak. (Ez hosszú távon feltétlenül megköveteli a könyvtárszociológiai vizsgálatok fokozását s az eredmények felhasználását.)

Az olvasói igények gépies kielégítése azonban káros tendenciát is rejthet magában, mert az esztétikailag kevésbé értékes, de az olvasók által keresett könyvek mellett a művészileg értékes könyvek háttérbe szorulhatnak az állományfejlesztésben.

Mivel a könyvtárak tevékenységét elsősorban a tudatformálás szempontjából kell értékelni, s a gazdaságossági szempontok csak másodlagosak (de nem elhanyagolhatók) lehetnek, az ösztönzésnél biztosítani kell, hogy a könyvtárak elsősorban a szocialista eszmeiségű művek nagyobb forgalmával növeljék a forgási sebességet.

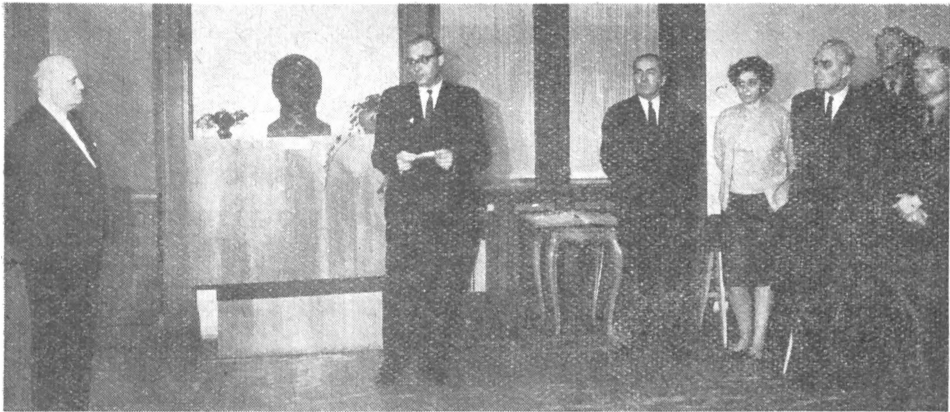
A szocialista művek érdekében tehát további feltételek megteremtése szükséges. A leginkább célravezetőnek az látszik, hogy rögzítik a szocialista művek állományon illetve gyarapításon belüli minimálisan kötelező részarányát. Ebben az esetben a könyvtárak elsősorban az olvasói érdeklődésre is számotartó szocialista eszmeiségű művek beszerzésében lesznek érdekeltek.

Mutatóinkat tehát nemcsak a gazdálkodás helyességét, célszerűségét, hanem a könyvtári munka eszmei értékét is minősítő adatnak lehet tekinteni. Természetesen a csak néhány mutató alapján történő ösztönzés látszateredmények felmutatását is lehetővé teszi. A módszertani irányító és ellenőrző szervek azonban az elért eredmények elemzésével s esetleg további feltételek beiktatásával kiküszöbölhetik a helytelen törekvéseket.

Végeredményben megállapíthatjuk, hogy a forgási sebesség állandó növelésének követelménye, az ellátottság alsó szintjének és a szocialista eszmeiségű művek részesedési minimumának rögzítése lehetővé teszi a művelődéspolitikai és a gazdasági célok együttes megvalósítását.

Mutatónk bevezetése arra ösztönözné a könyvtárosokat, hogy egyre több gondot fordítsanak az eszmeileg értékes és hatásos művek megismerésére, beszerzésére, és ezek eredményesebb ajánlására, ugyanakkor pedig óvakodjanak a könnyelmű költségekéstől, a holt anyag szaporításától, a művek feleslegesen nagy példányszámú megvásárlásától.

Dr. Györffy Ádám — Polónyi Péter

Molnár János miniszterhelyettes átadja Vértés György igazgatónak Makrisz Agamemnon Ady-mellszobrát, melyet a Művelődésügyi Minisztérium ajándékozott a százéves Országgyűlési Könyvtárnak (Jánosi Ferenc felv.)

A MEGYEI KÖNYVTÁRAK PEDAGÓGIAI SZOLGÁLTATÁSAI

A megyei könyvtárosok többsége megértéssel és szívesen olvasta *Arató Ferenc* „A 103 ezer pedagógus könyvigénye és a könyvtárak” című cikkét, melynek alap-gondolataival már a decemberi tatabányai könyvtárigazgatói konferencián találkoztak. A cikk javaslatainak szíves fogadtatása elsősorban az Országos Pedagógiai Könyvtár új koncepciójának szólt, mely az önállósításra és terebélyesedésre törekvő hálózat kiépítése helyett realisabb megoldásra: a tanácsi könyvtárhálózatra támaszkodó és azzal szorosan együttműködő munkamegosztásra törekszik. A tatabányai konferencián elhangzott ellenvéleményt valószínűleg az váltotta ki, hogy a referátum a megyei könyvtárakat javasolta a *pedagógusok továbbképzési központjának és bázisának*. Ez a feladat ugyanis, tágabban értelmezve, a tájékoztatáson és könyvellátáson kívül a továbbképzés szervezését és adminisztratív lebonyolítását is jelentheti.

A megyei könyvtárak többsége pedagógiai szolgálatának kiépítését már évekkel ezelőtt megkezdte. A megyei könyvtárak ma a pedagógusok továbbképzésének könyvellátására részben, önképzéséhez kapcsolódó könyvigényének kielégítésére pedig teljes mértékben vállalkozhatnak. Hadd említsem meg minden dicsekvő szándék nélkül, hogy a Kaposvári Megyei Könyvtárban minden külső biztatás nélkül indítottuk el 1967-ben a *Pedagógusok könyvespolca* című periodikus ajánlójegyzékünket, melyet a Pedagógus Szakszervezet Somogy megyei Bizottsága útján megyénk minden iskolájához eljuttattunk; tehát sokkal szélesebb körű tájékoztatást kezdeményeztünk, mint amilyent a cikk óhajjt, amikor főleg a tanulmányi felügyelőket, szakfelügyelőket és a szülői munkaközösségek vezetőit kívánják bevonni a pedagógiai tájékoztatás hatókörébe.

A megyei könyvtárak más munkaterületeken is megelőzték a cikkben jelzett igényeket. Például Kaposvárott a Megyei Könyvtár összehangolja könyvbeszerezését a Felsőfokú Tanítóképző Intézet főhivatású könyvtárossal működő pedagógiai szakkönyvtárával.

Tudomásom szerint a megyei könyvtárak többségében szakosított pedagógiai referensi munka folyik, természetesen nem önálló tevékenységként, hanem a társadalomtudományi, művészeti, irodalomtörténeti stb. tájékoztató feladatkörhöz társulva. Önálló pedagógiai szaktájékoztató egységként még azokban a megyei könyvtárakban sem képzelhető el, ahol a tájékoztató és bibliográfiai csoport munkáját előtérbe állítva, két-három tagú csoportot hoztak létre. Az Országos Pedagógiai Könyvtár új koncepciójának a helyes mérce megállapításához figyelembe kell vennie, hogy a megyei könyvtárak a pedagógiai szolgálattal azonos színvonalú feladatokat látnak el más tudományágak területén is. Ügyrendi előírásaik szerint a megyei könyvtárak mezőgazdasági és műszaki báziskönyvtárak is, nem is szólva a politikai képzéssel összefüggő kötelezettségeikről, melyek lényegesen megnöttek annak következtében, hogy minden megyeszékhelyen marxista estű egyetem működik.

A cikk néhány javaslata azonban az előfeltételek hiányában ez idő szerint megvalósíthatatlan, helyesebben: *csak az előfeltételek biztosítása esetében valósítható meg.* Ilyen:

1. az egész megyére kiterjedő *aktív* szakreferenci szolgálat és pedagógiai szakpropaganda;
2. a postai kölcsönzés;
3. „a mennyiségileg megfelelő” szakkönyvvállomány.

E követelmények teljesítéséhez meg kellene erősíteni a megyei könyvtárakat egy pedagógiaileg képzett munkatérrel. Ez a könyvtáros, az olvasószolgálati csoportban működve, képes lenne a szakreferencia mellett a teljes igényű munkához elengedhetetlen, különféle kapcsolatokat is ápolni.

A postai kölcsönzés bevezetését kizárják a jelenlegi alacsony példányok és az, hogy a könyvtárak többsége személyzetileg nem képes a megye területére kiterjedő postai kölcsönzés adminisztrációjára, költségvetésileg pedig a jelentős költségek fedezetlenek.

A megyei könyvtárak jelenlegi pedagógiai szakkönyvvállománya — összetétel tekintetében — általában megfelelő, de az egy, legfeljebb 2 példányos beszerzés gyakran, különösen a vizsgaidőszakban, a helyi igények kielégítését is megnehezíti. A példányok növelésére felajánlott két forrást, mármint az iskolák nevelői könyvtárából származó fölösanyagot és az Országos Pedagógiai Könyvtár duplumanyagát, nem tartom elégségesnek, sem megfelelőnek, annál inkább sem, mert a fokozott igények éppen az új, friss megjelenésű anyag iránt jelentkeznek.

A megvalósítás járható útja — mint az előbbieken már említettem — az lehetne, hogy a megyei könyvtárakat egy-egy pedagógiai szakkönyvtárossal megerősítsék, esetleg a megyei pedagógus-státusz keret terhére. Ez a könyvtáros tehermentesíthetné a megyei művelődésügyi osztályt attól a kötelezettségétől, hogy az iskolai és nevelői könyvtárak szakmai gondjait foglalkozzék.

Végül, a cikkben felajánlott források mellett célhitelt kellene kapniuk a megyei könyvtáraknak, hogy a megfelelő összetételű és mennyiségű állományt beszerezhesék. Emellett a pedagógus szakszervezet szakkönyvbeszerzést szolgáló anyagi forrásait és báziskönyvtárainak könyvanyagát is a megyei könyvtárak rendelkezésére kellene bocsátani. A tanácsi könyvtárak könyvbeszerzési lehetősége az 1968. évben általában országsszerte csökkent. A Kaposvári Megyei Könyvtár könyvbeszerzési kerete például 25%-kal csökkent 1964-hez képest — a háromszoros olvasói létszám-növekedés ellenére. De tudunk olyan megyei könyvtárról is, amelynek könyvbeszerzési hitelkerete egy jó járási könyvtár könyvszükségleteinek fedezésére sem elegendő.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár igazgatója által a cikkben felajánlott szolgáltatásokat pedig már most, minden változást megelőzően is szívesen és hálással fogadják a megyei könyvtárak.

Kellner Béla

A Könyvtárosegyesület elnökségi ülése

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének új elnöksége januárban megtartotta első ülését, amelyen megválasztotta tisztségviselőit. Elnökké *Mátrai László* akadémikust, a Budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatóját, alelnökké *Kovács Máté* professzort, az egyetem könyvtartudományi tanszékének vezetőjét és *Takács Miklóst*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár igazgatóját, titkárrá *Székely Sándort*, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ igazgatóját választották meg. A gazdasági és adminisztratív ügyek intézésével *Szepesi Zoltánnét*, az Országos Orvostudományi Könyvtár osztályvezetőjét bízták meg. Kialakították az egyesület állandó bizottságait is: a tudományos bizottság elnöki tisztével *Kovács Mátét*, titkári funkciójával *Gerő Gyulát* bízták meg, a nemzetközi kapcsolatok bizottságának elnöke *Székely Sán-*

dor, titkára *Gombocz István*, a szervezési bizottság elnöke *Takács Miklós*, titkára *Szabó Sándor* lett.

Az elnökség ezután az egyesület 1968-ban végzendő munkájának főbb mozzanatait vitatta meg, és összeállította az éves munkatervet. Ezek szerint az ideai közgyűlésre az év végén kerül sor, a közgyűlésen szakmai kérdésként „A könyvtárak és az ifjúság” című témát is meg tárgyalják. Az egyesület továbbra is szervez továbbképző jellegű előadásokat Budapesten és vidéken is. Több külföldi csoportos tanulmányutat rendez, és szélesebb körben kívánja megszervezni a bel- földi tapasztalatcsere látogatásokat és utazásokat. Az egyesület támogatja — nemzetközi vonatkozásban — az egyéni és a könyvtárak közötti kapcsolatok fejlesztését is. (Sz. S.)

KATALÓGUS - PROBLÉMÁK A NEMZETI KÖNYVTÁRBAN

Nem célunk az Országos Széchényi Könyvtár különféle katalógusainak ismertető jellegű leírását adni: ez minden bizonnyal a könyvtári tájékoztatók, ismertető füzetek feladata. Inkább problémákat, katalógus-elméleti és szervezési kérdéseket szeretnénk ezúttal felvetni. Bár *egy* könyvtárról illetve annak katalógusairól szólunk (igaz, hogy ez a könyvtár az ország *nemzeti*, s egyben *legnagyobb* könyvtára), de az itt jelentkező problémák — ha eltekintünk a funkcióbeli és bizonyos tekintetben a méretbeli különbségektől — a legtöbb nagykönyvtárban közősek. A kiadványok áradatszerű jelentkezése miatt egyre több intézmény kénytelen foglalkozni katalógusainak „válságával”, azok emberi mértékre való szabásával, mondhatnánk humanizálásával.

Az Országos Széchényi Könyvtár két okból köteles különösképpen szembenézni katalógusainak helyzetével, megjavításuk ügyével:

- az egyik a jóval milliós nagyságrenden felüli könyvtár katalógusainak jelenlegi állapota,
- a másik a Várpalotába tervezett átköltözésből adódó problémák egész sorának megoldására irányuló kötelezettsége.

Válságban vannak-e a katalógusok?

Úgy véljük, éppen a nagy könyvtárakban dolgozók mosollyal, de egyúttal némi nosztalgiaiul olvassák. F. A. Ebertnek, a XIX. század elején működött híres német könyvtártudósnak azt a ma már szinte anekdotaszzerűen ható megállapítását, hogy igen sajnálatra méltó az a könyvtáros, aki katalógust *kénytelen* igénybe venni a kezelése alatt álló könyvtár használata közben... Bár még ma is van megszívlelni való ebben az egykori intelemben (gondoljunk csak az olvasók tájékoztatásával foglalkozó könyvtáros élményeken alapuló munkájának fontosságára), mindenki előtt világos, hogy még egy kisebb könyvtár sem képes ma már ellátni feladatait jól szerkesztett katalógusok nélkül. S minél nagyobb egy könyvtár s minél inkább árnyaltabban jelentkező funkciók megoldásáról kell gondoskodnia, annál inkább szüksége van az egymást kiegészítő, a differenciált feladatokat jól szolgáló katalógusok hálózatára. Hogy ezt saját példánkkal érzékeltessük: a nemzeti könyvtár ún. nagykatalógusai (a könyvek és a periódikumok katalógusai¹ mintegy ötmillió, a különgyűjtemények és táruk kb. egy és negyedmillió katalóguscédulával rendelkeznek.

A mi viszonylagosan még mindig szerénynek mondható katalógusaink mellett a könyvtároriások (Moszkva, London, Washington) katalógusai e milliók sokszorosára rúgnak. Nem csoda tehát, ha a British Museum könyvtárának igazgatója, C. F. Francis az általános tudományos könyvtárak (nemzeti könyvtárak) csődjéről, Waterloojáról beszél.

De a felismert és analizált baj már egyúttal a gyógyulás lehetőségét is magában hordozza: s valóban a nagykönyvtárakban a katalógusok ésszerű és tervszerű decentralizációja, az időbeli és gyűjteményi megosztás következetes kimunkálása, végül a gyorsan készülő, xerografált kötet-katalógusok kiadása — legalábbis egyelőre — segíteni látszik a katalógusok túlnövekedésének veszedelmén.² S hogy később mi lesz? Ennek taglalásába ezúttal ne menjünk bele, csak jelezzük: nyilván a már tervezés, kísérletezés, sőt néhol már a megvalósulás stádiumába jutott modern gépi (elektronikus) megoldások a jövő. Azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy a legnagyobb könyvtári intézmények — éppen méreteiknél fogva — a gépesítési költségek igen magas szintje miatt nem állhatnak át egyik napról a másikra az elektronikus gépi megoldásra, az egyszerűbb és olcsóbb lyukkártyás rendszerű katalógusok pedig véleményünk szerint e könyvtár-óriások katalógusproblémáira nem jelentenek gyógyírt.

De maradjunk egyelőre a jelenben és a holnap tennivalóinál. Tény, hogy a nem-

¹ E megjelölésen a könyvek és periódikumok hagyományos katalógusait értjük. Az országos funkciókat ellátó központi könyv- és folyóirat-katalógusokkal ezúttal nem foglalkozunk, mert ezek nem tartoznak a nemzeti könyvtár szorosan vett katalógusrendszerébe.

² Az Országos Széchényi Könyvtár is rálépett erre az útra: a nemzeti bibliográfiák kumulált, raktári jelzetekkel is ellátott — nyomtatott vagy xerografált — kötetel a Várba való felköltözéskor az 1920—1970 közötti magyarországi könyvtermést korszerű, szakosított, megfelelő mutatókkal ellátott kiadványokban tárják fel, amelyekben a katalógus és a bibliográfia funkciója egyesül.

zeti könyvtárak (továbbá az általános tudományos könyvtárak) nagyméretű katalógusokat örököltek a múltból és vettek át közvetlen elődeiktől, de ritka kivételektől eltekintve alig fordítottak vagy fordíthattak gondot e hatalmas nyilvántartások gondozására, revíziójára.³ Keserűen panaszolják el ezt a bajt a Harvard Egyetem könyvtárának szakértői, akik azt mondják, hogy amíg a gyárak és üzemek igen nagy összeget és szakértői energiát fordítanak gépeik és műszereik állandó karbantartására, rekonstrukciójára, addig a nagykönyvtárak jelentékeny költséggel, létrejött „műszerek” — katalógusai — gondozását, felújítását, folyamatos átvizsgálását képtelenek végrehajtani, néha a kellő felismerés, még többször az anyagi lehetőségek hiányában.

Ez az általánosnak mondható elhanyagolás a nemzeti könyvtárban is hasonló hibákra vezetett. A múltban több százszoros (sőt milliós) nagyságrendű katalógust is bízunk egy-egy áldozatkész könyvtárosra, a szerkezeti rend kialakítása mellett ő gondoskodott az áramló cédulák napi beosztásáról, a katalógus évenkénti bővítéséről stb. A másik tipikus hibalehetőséget is elkövették az Országos Széchényi Könyvtárban: kezdőket — néha pár hét óta a könyvtárban dolgozókat — „vetettek be” katalógus beosztási munkákba, talán abból a hamis feltevésekből kiindulva, hogy mindenki ismeri a betűrendet és a számokat (ETO). Így a különben nagyvonalú, korszerű 1936-os feldolgozási reform nem biztosította magának a *műnek*, a katalógusnak jövőjét és stabilitását. Ha e mellett még figyelembe vesszük a nemzeti könyvtár új épületéből adódó követelményeket is, mindenki természetesnek tartja, hogy a katalógusaink felvetette elméleti és gyakorlati feladatokkal szembe kellett néznünk.

A katalógusok az elmélet és a szervezés tükrében

Kiindulópontunk mind a kérdésre vonatkozó vizsgálódásainkban, mind az ezek nyomán kialakuló gyakorlati munkánkban az volt, hogy mindenképp előtérbe az olvasónak (kutatónak) a katalógussal szemben támasztott jogos igényeit vesszük figyelembe, s második szempontként — természetesen elsősorban a szolgálati jellegű katalógusoknál — elgondoljuk ki a szakmailag járatos könyvtáros különleges óhajait. Vigyázunk arra — ott is, ahol *ugyanaz* a katalógus áll a közönség és a szolgálat rendelkezésére (pl. szakkatalógus, a táruk és a gyűjtemények immár 150 féle (!) katalógusa esetében) —, hogy az olvasó számára *evidenssé*, tartalmilag szilárdan körvonalazottá tegyük katalógusainkat.

Ennek a kívánt közérthetőségnek biztosítása természetesen sokféle úton-módon képzelhető el; a követendő módszert és eljárást mindig az adott katalógustól, annak nagyságától és funkciójától kell függővé tenni. Néhány — a Széchényi Könyvtár gyakorlatából — kiszakított példát azonban talán hasznos lesz megemlítenünk:

— az ETO-rendszerű szakkatalógusunkat (amely jelenleg kb. 1 millió cédulát foglal magában) három részre tagoltuk: *a)* a tudománytörténeti szakaszra (ez az 1800 előtti anyagot tartalmazza), *b)* az 1801—1944 közötti állomány szakkatalógusára, *c)* az 1945 utáni periódus szakcéduláinak nyilvántartására. Kivételt tettünk a 8-as és 9-es főosztályok anyagával, ezek 1800-tól kezdve egyetlen tömbben maradtak;

— ezzel ellentétes katalógusszervezési folyamat elvégzésére kértük fel egyes különgyűjteményeink vezetőit: ahol időben vagy tárgyilag túlságosan sok katalógusdarabra szakadtak nyilvántartásaik — a kutatók munkájának megkönnyítése érdekében — összevonásokat, egyszerűsítéseket ajánlottunk nekik;

— a már csaknem 2 millió cédulából álló olvasói betűrendes katalógusunkat — féltve az áttekinthetlenségtől, — fokozatosan meg kívánjuk szabadítani a leíró katalógusba nem illő tárgyszavas (földrajzi utalók, henyé, senkit sem segítő tárgyi rendszerek stb.) elemektől.

2. A nagykönyvtárnak (pl. a nemzeti könyvtárnak) nem csupán egymástól elszigetelt *katalógusai* vannak, hanem *katalógusrendszere* is, amit tervszerűen és logikusan — ismét az olvasó számára is közérthetően — kell megalkotni. Az eddigi nem egyszer spontán növekedést és burjánzást e területen is a tudatos rendszeralkotásnak kell felváltania. Természetesen e katalógusrendszer — a nagykönyvtárakban — igen differenciált, madártávlatból szemlélve két nagy, de egymással összefüggő katalóguscsoportra különül: az ún. „klasszikus” nagykatalógusokra (könyvek, folyóiratok, hírlapok katalógusai) és a történetileg kifejlődött táruk (gyűjtemények) rész-katalógusaira.

E rendszer differenciáltsága abban is megnyilvánul, hogy a tárolt és feldolgozott kiadványok (dokumentumok) címléírasi típusuknál, értéküknél, történeti fejlődésüknel fogva nem egységesíthetők, nem lehet őket *egyetlen* nyilvántartási rendszerbe foglalni.

³ Viszont a példamutató gondozásra is van jó hazai példa: a budapesti Egyetemi Könyvtár nagylapos, betűrendes alapkatalógusa éppen az állandó, tervszerű revízió és karbantartás következtében oly kitűnő.

A fejlődés folyamán a *menyiségi tényezők* (a kiadványok, dokumentumok számának hihetetlen növekedése) és a *minőségi tényezők* (a feltárás, a tájékoztatás iránti igény erőteljes fokozódása) egymással összefüggésben szinte azonos időpontban, az utolsó 30—40 évben hatottak, s az általános tudományos könyvtárak mellett különösen a nemzeti könyvtárakban érvényesültek, ahol a nemzeti dokumentumok gyűjtésének, tárolásának, megőrzésének (= archivális funkció!) s ugyanakkor feltárásának, továbbá az olvasók igényeivel és a tájékoztatással is kapcsolatos használatának komplex feladatai futottak össze egyetlen metszőpontban.

E menyiségi és minőségi fejlődés egymást szükségszerűen kiegészítő összefüggései vezettek oda, hogy a legnagyobb könyvtárak különálló katalógusegységeiket egyre inkább összehangolták, s funkcióiknak megfelelő *értelmes* rendszert igyekeztek kialakítani katalógusaikból, azok néha látszólag összefüggéstelen darabjaiból.

Szemléletesen lehet igazolni az elmondottakat a nemzeti könyvtár osztályaiként dolgozó különgyűjtemények (tárak) katalógusainak és a hagyományos nagykatalógusok összefüggéseinek rövid elemzésével.

A klasszikus nagykatalógusok és a különgyűjteményi katalógusok összefüggésének elméleti kérdéseivel a nemzetközi szakirodalom — Domanovszky Ákos kitűnő tanulmányaitól eltekintve — alig foglalkozik. Domanovszky eredményei és saját tapasztalataink alapján végső fokon azt az elvet szögezhetjük le, hogy a könyvtár hagyományos (klasszikus) nagykatalógusai az alapvető katalógizálás szabályai (szabványai) alá tartozó *általános státusú* kiadványokat (könyveket és periodikumokat), a különgyűjtemények nyilvántartásai pedig a speciális katalógizálás hatálya alá eső, illetőleg a *különleges státusú* dokumentumokat hivatottak feltárni.

Az általános elvi megfogalmazást — hogy előbb legyen — saját gyakorlatunkból vett példákkal kívánjuk konkrétabbá tenni:

— a hagyományos nagykatalógusok (a könyvekre vonatkozólag) az 1711 utáni magyar és magyarországi, továbbá az 1600 után megjelent külföldi könyv-kiadványok címléírásait tartalmazzák;

— a hírlaptár katalógusai mind a magyar (magyarországi), mind a külföldi periodikus jellegű dokumentumokat tárják fel.

Bár az elmondottakban elég határozott határt húztunk az összefogó rendszert alkotó két katalógus-típus, a nagykatalógusok és a tári, gyűjteményi katalógusok közé, most mégis azt kell hangsúlyoznunk, hogy ez a szétválasztás nem lehet merev és nem válhat a kutató gyors tájékoztatásának gátlójává. Indokolt esetben érvényesíteni lehet, sőt szükséges az általunk *kettős nyilvántartás* törvényének nevezett elvet, melynek értelmében ugyanazon mű címléírása, a két katalógus-típus egy-egy, illetve több darabjában is szerepelhet. A gyakorlati alkalmazás néhány példájával próbáljuk e kérdést közelebbről megvilágítani:

— a mikrofilmtár minden teljes filmjét — legyen az akár állományvédelmi, akár állománykiegészítő jellegű — nemcsak a mikrofilmtári kimutatásokban, hanem a dokumentum fajtájának illetve tartalmi ismérveinek megfelelő, *illetékes* katalógusokban is nyilván kell tartani: példaképpen említjük, hogy

— a térképtár kötetformájú atlaszainak,

— a zeneműtár szöveges (próza) hanglemezeinek címléírásait a könyvfeldolgozó osztály által kezelt és szerkesztett nagykatalógusokba is szükséges beosztani.

A különgyűjteményekből a nagykatalógusok irányába mozgó cédulák ellentété-ként arra is kötelesek vagyunk figyelni, hogy a könyvfeldolgozó osztály futószalagján átmenő könyvekről milyen esetekben szükséges bizonyos különgyűjtemények számára katalóguslapokat előállítani. A könyvben található kéziratos bejegyzés vagy írói dedikáció illetve aláírás esetében pl. a kéziratári katalógusba is bekerül az adott mű címléírása, különleges kötés, értékes ex-libris-szel ellátott könyv esetében pedig a megfelelő gyűjtemények nyilvántartásában is megjelennek a szükséges katalógus-cédulák.

Itt csak néhány példát ismertettünk, de ezek talán érzékeltetik azt, hogy milyen esetekben helyes a kettős nyilvántartás elvét a gyakorlatban alkalmazni. Meg kell azonban mondani, hogy a kartonok kettős szerepeltetését csak a feltétlenül szükséges és elméletben is helytálló esetekben szabad engedélyezni, hiszen nem lehet célunk az egyébként is hatalmas méretűvé növekedő katalógusok további felduzzasztása, felesleges megterhelése.

Gyakorlati munkáról lévén szó, beszélnünk kell röviden még arról is, hogy nem elég csupán elméleti kérdéseket tisztázni, hanem megvalósítható és egyben gazdaságos kivitelezési tervet is szükséges készíteni. Mind a hazai és a külföldi tapasztalatok, mind a problémakör nemzetközi szakirodalma arra intenek, hogy a könyvtárak katalógusai (katalógusrendszerük) rekonstrukcióját körültekintéssel, *esélyeik és erőik* felelősségteljes mérlegelésével hajtsák végre. Tudnunk kell, hogy még egy vonzó és

végső fokon elméletileg igazolható, célszerű katalógus-átszerkesztést sem szabad elkezdni, ha belátható időn belül nem várható annak befejezése. Alig van zavaróbb és kellemetlenebb egy könyvtár munkájában, mint a befejezetlen katalógusrevízió, vagy a katalógushálózat címén „létrehozott” katalógus-torzók használhatatlan sora.

A könyvtári „aprómunka” törvényszerűségeinek jegyében igen lassan, megszámlálhatatlanul sok, jelentéktelennek látszó mennyiségi mozzanat összegeződése következtében alakulhat ki a minőségileg új katalógus-rendszer, amibe később — talán már gépi megoldások segítségével — újabb kiegészítő katalógusok fognak illeszkedni.

Az egységes katalógusrendszer kialakításának természetesen további — speciálisabb, talán szűkebb szakmai — feltételei is vannak. Ezúttal csak néhányat érintünk: az egyetlen összefüggő rendszer feltételezi, hogy az azonos problémákat (pl. a különféle betűrendes katalógusok mechanikus vagy csoportos rendezésének kérdése, a történetileg azonos korszakokat feltáró különgyűjtemények katalógusaiban szereplő címrendszők egységes rögzítése stb.) egy könyvtáron belül azonos formában oldjuk meg.

A jövő útja a szervezés szempontjából — úgy véljük — világos: a nagykönyvtáraknak nem csupán katalógusszerkesztőkkel kell rendelkezniük, hanem olyan átfogó szervezeti egységgel (irányítóval), mely, vagy aki ezt a koordinációt egyrészt szakmailag, másrészt intézményi vonatkozásban végre tudja hajtani, mégpedig nemcsak tanácsadóként, hanem operatív módon is.

Megbecsülést a katalógusmunkának!

Befejezésül a katalógusmunkák jelentőségéről és megbecsüléséről szeretnénk néhány szót szólni: szükség van erre, még szakkörökben, a könyvtári sajtó hasábjain is.

Említettük, hogy a katalogizálás és a katalógusok szerkesztése, azok állandó korszerűsítése nem öncél; itt is minden az olvasók és a kutatók jobb és gyorsabb, elmélyültebb és szakszerűbb tájékoztatása érdekében kell hogy történjék. Ma és holnap nemcsak a kiadványok és dokumentumok, hanem egyúttal az információk eddig elképzelhetetlen áradatának közepében élünk és dolgozunk. Az okos, megfelelően „betáplált” gépek a jövőben a könyvtárosok sok gondját-baját magukra veszik. De addig is — és készülve a majdani programozásra is — itt vannak kezünkben több generáció szürkének tetsző, számtalan év és nap láthatatlan munkájának gyümölcsei: a katalógusok.

Nem akarjuk a létrehozásukkal, építésükkel kapcsolatos fáradságos munkát dicsfénnel övezni, márcsak azért sem, mert tudjuk, hogy sok benne a technikai elem. De ugyanakkor azt is jól tudjuk, hogy a dokumentumok színvonalas feltárása és az e tevékenység nyomán „ésszel és kedvvel” szerkesztett katalógusok létrehozása nemcsak nagy szaktudást, hanem legtöbbször nyelvismeretet, tudományos felkészültséget és a szervezésben való jártasságot is feltételez.

Nemcsak jelenén, hanem jövőjén, funkcióinak teljesebb értékű ellátásán is dolgozik az a könyvtár, mely nem pusztán szükséges rossznak, valamiféle járulékos technikai munkának tekinti a katalógusépítést, hanem olyan fontos feladatának, mely a vele való állandó törődést, a szakmai és erkölcsi támogatást egyaránt megérdemli.

Haraszthy Gyula

Szabados Árpád ex librise

A könyvtárosok alap- és pótszabadsága

A könyvtárosok nagy érdeklődéssel várták a Munka Törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. törvényt és a végrehajtására kiadott 34/1967. (X. 8.) sz. kormányrendelet megjelenését, továbbá az ezekhez kapcsolódó rendelkezéseket, mivel azt remélték, hogy a pótszabadságukra vonatkozó sérelmüket az új rendelkezések megszüntetik. A megoldás azonban csak részlegesnek mondható.

Az alap- és pótszabadságot általánosságban a Munka Törvénykönyvének (Mt.) 42. §-a rendezi. Az Mt. 42. § (1) bekezdése szerint minden munkaviszonyban töltött naptári évben tizenkét munkanap alapszabadság, és — a munkaviszonyban töltött időhöz igazodó — pótszabadság jár. A (2) bekezdés a pótszabadsággal foglalkozik, A (3) bekezdés a kiváló munkát végző és példamutató magatartást tanúsító dolgozóknak juttatható jutalomszabadságról rendelkezik. A jutalomszabadság az évi tizenkét munkanap alapszabadságon és a pótszabadságon felül illeti meg az arra érdemeseket. (Mt. V. 55. [2] bekezdése.) A jutalomszabadság évente tizenkét munkanapnál hosszabb nem lehet (Mt. V. 54. §).

Pótszabadság a beosztáshoz vagy a munkaviszonyban töltött időhöz igazodik. Az első esetben az dönt, hogy milyen a könyvtáros munkaköri besorolása. A munkakör alapján járó pótszabadságról a művelődésügyi miniszter 138/1967. M. K. 22./MM. számú utasításának 31. szakasza rendelkezik. E szakasz szerint a munkakör alapján járó pótszabadság megállapításánál — a közszolgálatban — a dolgozó besorolása szerinti munkakört kell alapul venni. A munkaviszonyban töltött idő szerint megállapítható pótszabadság mértéke minden munkaviszonyban töltött *két év után egy* — de évenként legfeljebb tizenkét — *munkanap* (Mt. V. 49. §). Az előbb említett kétféle pótszabadság jogosultság közül azonban csak az egyiket lehet igénybe venni (Mt. V. [1]). A dolgozó a kedvezőbb lehetőséget választhatja.

A közkönyvtárakban tudományos munkakört betöltő dolgozók pótszabadságának mértékét az Mt. V. 52. § (2) bekezdésében adott felhatalmazás alapján a 14/1967. (XI. 9.) Mü. M. számú rendelet állapítja meg a 11. § (4) bekezdésében. Eszerint a közkönyvtárak, levéltárak és múzeumok tudományos munkakört betöltő dolgozói közül évenként — a közkönyvtári, levéltári és múzeumi főigazgatót és a legalább megyei szintű igazgatót, valamint ezek helyetteseit *tizennyolc*,

— a tudományos munkatársakat, levéltárosokat, muzeológusokat és az ezeknél magasabb munkakörű dolgozókat *tizenkét*,

— a segédlevéltárosokat és segédmuzeológusokat *hat munkanap*

pótszabadság illeti meg.

A részletezett szakasz a 134/1962. (M. K. 12.) MM. számú utasításban (3. számú melléklet) szereplő könyvtári szakalkalmazottak közül azokra vonatkozik, akiknek munkaköri besorolása: a 7001—7006, 7021—7023 kulcsszámok között szerepel. Ez kitűnik egyrészt abból, hogy tételesen felsorolja azokat a munkaköröket, amelyekben 18 munkanap a pótszabadság. Másrészt abból, hogy a második alpontban azt mondja ki, hogy a *tudományos munkatársakat*... (7022, 7023) és az *ezeknél magasabb tudományos munkakörű* (7003, 7005, 7006, 7021) dolgozókat tizenkét munkanap pótszabadság illeti meg. Tehát a második alpont szerint azoknak a tudományos dolgozóknak is jár a tizenkét munkanap pótszabadság, akik az első alpontban nincsenek felsorolva, de a második alpontban megnevezetteknek magasabb tudományos munkakört töltenek be. A harmadik alpont könyvtári területre nem vonatkozik, mivel könyvtári elnevezést nem tartalmaz.

A könyvtári szakalkalmazottak közül, akiknek munkaköri besorolása az előzőknél alacsonyabb, illetőleg nem minősül tudományosnak (a 7006 bizonyos kategóriájába, a 7007—7010, 7024—7030, továbbá a 134/1962. (M. K. 12.) MM. számú utasítás 10. mellékletében felsorolt könyvtári gazdasági, adminisztratív és műszaki alkalmazottak közül a vezetők és ügyintézők), a 14/1967. (XI. 9.) Mü. M. rendelet 12. §-a szerint

a) a fővárosi, megyei jogú városi vagy ennél nagyobb területre kiterjedő szerv — vezetőjét és helyettesét *tizenkét*,

— osztályvezetőjét és ennél magasabb munkakörű dolgozóját *kilenc*,

— ügyintézőjét *hat*,

b) a járási, járási jogú városi, fővárosi kerületi, megyei jogú városi kerületi vagy ennél nagyobb, de megyénél kisebb hatáskörű szerv

— vezetőjét és helyettesét *kilenc*,

— osztályvezetőjét és ennél magasabb munkakörű dolgozóját *hat*,

— ügyintézőjét *három*,

c) a községi vagy ennél nagyobb, de a járásnál kisebb hatáskörű szerv

— vezetőjét *hat*,

— ügyintézőjét vagy ennél magasabb munkakörű dolgozóját *három munkanap pótszabadság* illeti meg.

Ezek szerint tehát a tudományos munkakörnek nem minősülő megyei jogú városi könyvtárigazgató, intézeti könyvtárvezető I., budapesti kerületi könyvtárvezető I., járási könyvtárigazgató I., budapesti kerületi könyvtárvezető II., járási könyvtárigazgató II., városi könyvtárvezető, intézeti könyvtárvezető II., főkönyvtáros, könyvtáros I., II., III., könyvrestaurátor I., II., továbbá a gazdasági, adminisztratív és műszaki alkalmazottak közül a vezetők és ügyintézők munkaköri besorolás alapján járó pótszabadságának mértéke attól függ, hogy a felsorolt területek közül hol vannak alkalmazva.

A hivatkozott rendelet a területi elv szerint intézkedik a pótszabadság mértékéről. Ennek az elvnek helyes alkalmazásához figyelembe kell venni a Művelődésügyi Minisztérium idevonatkozó utasítását, amelyet a Művelődésügyi Közlöny 1968. január 11-én megjelent első száma tartalmaz. Ez felsorolja a területi elvnek megfelelően az intézményeket. A felsorolásban nem szereplő könyvtárak kategóriába sorolására intézményük besorolása vonatkozik, például az egyetemi könyvtárak besorolása az egyetemekével azonos.

Annak érdekében, hogy az eddigiekhez képest hátrányos helyzetbe senki se kerüljön, a 138/1967. (M. K. 22.) MM. utasítás kimondja: „ha a dolgozó az 1968. évi január hó 1. napja előtt hatályos szabályok szerint a fenti időponttól hatályba lépő szabályokban meghatározottnál magasabb mértékű pótszabadságra volt igényjogosult, részére — amíg továbbra is azonos munkakörben foglalkoztatják — a magasabb mértékű pótszabadságot kell biztosítani”.

Az új szabályozás a könyvtárügyben nem oldott meg minden problémát. A könyvtári pótszabadságot ugyanis a korábbi rendelkezések sem szabályozták világosan, vagyis az 1968. január 1. napja előtti „hatályos jogszabályok” sem voltak egyértelműek. A korrekciót illetve rendezést éppen az új szabályozástól remélték a könyvtárosok.

Az érvényben levő munkaköri elnevezések megállapítása annak idején nem azzal a céllal történt, hogy az egyben a pótszabadság kérdéseiben irányadó legyen, s így ma nagy azoknak a száma, akiknek sérelmét nem lehet orvosolni a jelenlegi rendelkezések alapján.

A legtöbb sérelem azokat a tudományos feladatokat ellátó dolgozókat éri, akiknek munkaköri elnevezése főkönyvtáros vagy könyvtáros I. Eppen ezért célszerű lenne, ha az illetékesek kimondanák azt, hogy az említett elnevezésű munkakörökben foglalkoztatott dolgozók besorolása milyen munkaterületen minősül tudományosnak. A másik megoldás a munkaköri elnevezések megváltoztatása lehetne. Ez azonban, sajnos, nem lehet olyan gyors, ahogy az érintettek helyzetének rendezése megkívánna.

A 14/1967. (XI. 9.) Mü. M. számú rendelet kizárólag a költségvetésből gazdálkodó szervekre vonatkozik, mivel a Munka Törvénykönyvének a költségvetési szerveknél történő végrehajtásáról intézkedik. Eppen ezért magyarázatom az említett területen foglalkoztatott könyvtárosokra vonatkozik, az egyéb területeken levőkre nem. Például ha a *szakszervezeti könyvtárosokra* nem lesz külön intézkedés, az ő esetükben csak analógiaként lehet hivatkozni annak a pótszabadságnak mértékére, amely a tanácsi közművelődési illetve a nem tudományos könyvtárosokat besorolásuk alapján megilleti. Egyébként a Munka Törvénykönyvének az alap- és pótszabadságra vonatkozó általános része az említett területre is vonatkozik.

A könyvtárosok remélik, hogy a pótszabadságra vonatkozó, évek óta húzódó vitás kérdéseket az illetékesek rövidesen és végleg rendezik.

Dr. Podonyi András

EX LIBRIS
PÜSKI GÁBOR

Nyitvatartás, építkezés, állományellenőrzés...

A könyvtár nyitvatartási ideje nemcsak amiatt lehet szűk, hogy kevés órában szabták meg. A bőséges nyitvatartási idő is elégtelen lehet, ha minduntalan bezárt ajtóba ütközik az olvasó a táblán feltüntetett nyitvatartási időben. Statisztika nem készült róla, de bizonyos, hogy a „lemorzsolódási” okok között előkelő helyen áll a könyvtár által vállalt, de a valóságban meg nem tartott nyitvatartási idő. A könyvtár ugyan igazolja magát azzal, hogy „értekezletünk volt”, „költözködtünk”, „állományellenőrzést tartottunk”, de az olvasók közül csak kevesen fogadják el az ilyen magyarázatokat. A *könyvtár nem közhivatal*, hanem szolgálat, pontosabban népművelési szolgálat, tehát arra kell törekednie, hogy a kevésbé állhatatos olvasóit is megtartsa, mégpedig többek között azzal, hogy semmiféle valóságos vagy vélt indokból nem engedi megzavarni az olvasók könyvtárhasználatát.

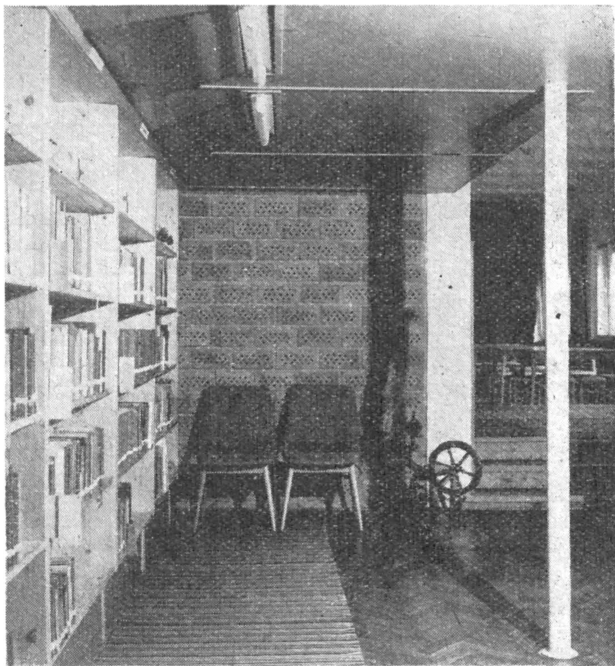
A múltkorában országos értekezleten vettünk részt az egyik megyei könyvtárban. Az értekezlet kitűnően sikerült, az országos szervek elkönyvelték a sikert, a könyvtárat megdicsérték a jó szervezésért és a gördülékeny lebonyolításért... Este azonban a könyvtárból jövet hat olvasót láttunk a kapu előtt: könyvet jöttek cserélni, de a tanácskozás miatt nem engedték be őket. Képzeltünkben megpróbáltuk lejátszani a folytatást, amely a következő lehetett: a hat közül legalább egy olvasó csak most kezdett barátkozni a könyvtárral, és noha a kivitt könyvek tetszettek, arra gondolt, megéri-e neki, hogy a sokfajta időtöltési lehetőség közül éppen az olvasás, a könyv után járkaljon ennyit, érdemes-e újból azzal próbálkoznia, hogy esetleg bejut a könyvtárba? De nemcsak ez történhetett. Mondjuk, hogy az olvasók közül az egyiknél őt könyv volt. Nem akart tele szatyrával ki-bejárni az üzletekbe, ezért betért a legközelebbi ismerősehez, és nála hagyta a könyveket. Nem sokkal később az ismerős nagyfia hazatért a középiskolából és megörülve az előszobában lerakott könyvcsomagnak, kivett be-

lőle egy kisregényt, amelyet már régóta keresett. Az este elkezdett olvasást azonban a lecke miatt csak másnap, az iskolában, a pad alatt tudta befejezni, és a könyvet azonnymódon el is kérte tőle a szomszédja. Így indult a könyv vándorútra. S ez lett a sorsa a többinek is, bár az elkallódás módja esetenként más-más volt. A könyvtárosok a megmondható, hogy a könyvtár felé elindított, de oda a könyvtár hibájából el nem juthatott könyvek milyen nagy hányada szerepel az elveszett könyvek között.

Mégha a fenntartó beleegyezik, akkor is gondolja meg tehát a könyvtár, hogy *értekezletek, összejövetelek kedvéért ki-rekessze-e olvasóit a könyvtárhasználatból*. A megyei értekezleteket mindig úgy kellene időzíteni, hogy a megyei könyvtár és a megyében működő könyvtárak szünnapjára essenek, országos értekezlet megrendezését pedig csak olyan könyvtár vállalja, amely egyidejűleg olvasóinak is rendelkezésére tud állni.

Építkezés és zárvatartás

A kellemes könyvtári gondok közé tartozik az építkezés, új könyvtár berendezése vagy a régi korszerűsítése. Tudjuk,

A Békéscsabai Megyei Könyvtár gyermekrezsze (MTI Fotó — Bajkor József felv.)

hogy egy-egy szép, otthonos, klubszerűen kialakított könyvtár sok új olvasót vonz, a közepes nagyságú városokban például a tapasztalatok szerint 900—1000 főt is. Azt azonban még senki sem számolta meg, *hányan maradtak el* a könyvtár olvasótáborából amiatt, hogy az építkezés és a költözködés idején hosszú hetekig, hónapokig *zárva volt a könyvtár*. Hallottunk egy évig „szünetelő” megyei könyvtárról, de az 1—2 hónapos zárvatartást a legtöbb építkező könyvtár szinte természetesen tartja. Van olyan hely, ahol ilyenkor a könyvtár nagyobb számú könyvet ad olvasóinak, valóságos kis „letéti könyvtárral” kárpótolja őket. Azonban ez sem megoldás. Mert mi történik például, ha az átalakítás elhúzódik? Ilyenkor a sok kiadott könyv már csak egyre lazábban fűzi a könyvtárhoz az olvasót, és a könyvek sorsa mind bizonytalanabbá válik. Az egyik fővárosi könyvtár például egyszerre 20—30 könyvet kölcsönzött olvasóinak az építkezési zárvatartás idejére. Amikor az eredetileg tervezett 1—2 hónapos átépítési idő több hónapos elhúzódása után végre megnyíthatott a könyvtár és a könyvtárosok hozzáfoghattak a könyvek visszaszerzéséhez, több olyan olvasó akadt, akinél mind a 30 könyv elveszett.

**KÖNYVTÁRI
KÖNYVEK
BEKÖTÉSE
LEGSZEBBEN
HATÁRIDŐVEL
KUN
ZOLTÁN
könyvkötészek
EGER
alkotmány u.7.**

A Békéscsabai Megyei Könyvtárban az elmúlt 10 évben négyszer került sor nagyobb átalakításra, és a megye területén is jó néhány építkezés folyt. Ezek miatt azonban a könyvtárak *soha nem voltak zárva*, a könyvtári szolgálat folyamatosságát a legnagyobb áldozatok árán is igyekeztek fenntartani a könyvtárosok. Hogyan történt ez? Minden esetben ke-restek olyan helyet, ahol bár csupán az állomány egy részéből, de mégis lehetett kölcsönözni az építkezés egész ideje alatt.

A felnőtt szabadpolcos terem kialakításakor például a gyermekrészleg egy részét fallal elválasztották, s ide hordták azokat a könyveket, amelyek a kölcsönzési bázist alkották. Hasonló módon a gyermekkönyvtár és a zenei könyvtár építkezése idején is sikerült fenntartani az olvasószolgálat folyamatosságát, és a megye területén levő könyvtárak szintén követték ezt az eljárást.

Állományellenőrzés és zárvatartás

Az időnkénti állományellenőrzés a megalapozott, gondos könyvtári munka egyik nélkülözhetetlen kelléke. Azonban nem jó, ha olyan jelentőséget kap, hogy egy bizonyos időpontban ez a könyvtár *egyetlen* tennivalója, amelynek idején a könyvtár nem fogadhat olvasót. A közművelődési könyvtárak olvasói nem kutatók, akik természetesen veszik, hogy a nagykönyvtár időnként egy-két hónapra bezárja előttük kapuit, hogy zavartalanul végezhesen nagytakarítással egybekapcsolt teljes állományrendezést és ellenőrzést. Ezt azért sem teheti meg a vidéki közművelődési könyvtár, mert városában vagy községében igen nagy, mással többnyire nem helyettesíthető szerepet játszik, mégpedig nemcsak a könyvkölcsönzéssel, hanem újságjaival, folyóirataival és klubjaival is. Ilyen megfontolások alapján kell megszervezni az állományellenőrzést, és olyan módszereket alkalmazni, amelyek az olvasókat a lehető legkevesebb ideig zárják ki a könyvtárhasználatból.

Hogy ez lehetséges, a Békés megyei példa bizonyítja: itt a megye összes tanácsai könyvtáraitra kiterjedő állományellenőrzést bonyolítottak le úgy, hogy közben még a nagyobb könyvtárakat sem csukták be 1—2 napnál hosszabb ideig. Természetesen ehhez alaposan, minden részletre kiterjedő pontossággal kellett megtervezni és végrehajtani a munkát, melyet annyira tanulságosnak tartunk, hogy módszereire és tanulságaira jó szívvel hívhatjuk fel más megyék figyelmét. Sőt, a téma fontossága miatt a *Könyvtárosban* külön beszámolót is fogunk közölni a békési általános állományellenőrzés tapasztalatairól.

(—ő—a)

A Szabó Ervin Könyvtár recenziókatalógusa

1966. január 1-én a Népművelési Propaganda Iroda átvette a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai osztályán addig Szász Károlyné által készített recenziókatalógus-lapok sokszorosítását és terjesztését. (A vállalkozás teljes címe: *Irodalom-történeti tanulmánykötetek és folyóiratok bibliográfiai kartotékjai*.) A racionális könyvtárközi munkamegosztás szükségességét és életképességét gyakorlatilag bizonyító kiadványsorozat ekkor már hároméves volt. A munka 1963 januárjában indult, de előzményei régebbiek. Egyik példaképe a szovjet *Letopisz Recenzij*, amely az ETO 0-ás szakjától a 9-esig bezárólag analitikusan dolgozza fel a szovjet időszaki sajtót. Elődei a magyar közművelődési hálózat számos nagyobb könyvtárában: a fővárosiak közül az újpestiben, vagy — nyomaiban a Horthy-korszakig visszamenőleg — a 3-as számú, Százados úti kerületi könyvtárban, vidéken az egri és miskolci megyei könyvtárakban és más könyvtárakban, például a bácsalmásiban egyedileg szerkesztett, főként irodalmi könyvismertetések feltáró katalógusok voltak. A széles körű és sok helyen azonosan jelentkező igényeket, amelyek elsősorban a középiskolások és az egyetemisták, valamint a főiskolások irodalmi tájékoztatási kérdéseiben nyilvánultak meg, a Szabó Ervin Könyvtár központjának módszertani könyvtárosai a bibliográfiai osztályra továbbították. Itt akkor már évek óta folytak az archívum kiépítésének munkálatai. Az ezzel való együttműködés megszervezésével, a KMK támogatásával indult meg — először ingyenes szolgáltatásként — a kartotéksorozat. 1963-tól kéthavonként, a cikkek megjelenésétől számítva átlag 2 hónapos késéssel követi nyomon a magyar recenzióirodalmat.

A feldolgozott dokumentumokat aszerint választják ki, hogy megtalálhatók-e a nagyobb fővárosi kerületi könyvtárakban. Csak olyan tanulmányköteteket és folyóiratokat analizálnak a központban, melyek — a budapesti kerületi könyvtárak központi címjegyzéke alapján — 15—20 kerületi könyvtárban megtalálhatók. A folyóiratok közül feldolgozzák az *Elet és Irodalmat*, a *Kortársat*, a *Kritikát*, a *Nagyvilágot*, a *Társadalmi Szemlét*, az *Új Írást*, a *Valóságot*, a *Világosságot* és 1967-től kezdve a *Helikon*-t. Három nagy napilapot is feltárnak (Magyar Nemzet, Népszabadság és Népszava).

Az elemzésre kerülő tanulmányköteteket ugyanígy választják ki. Ami kb. 15—20 könyvtárban megvan, feltétlenül feldolgozzák. Egy-két hónapos ciklusban átlagosan 500 katalóguscédula készül. Az anyagot A/4 formátumú ívekben, egyoldalas nyomásban adják közre. Egy lapon 8 bibliográfiai egység található. Minden lapot 8 egyenlő nagyságú (a nemzetközi méretnél valamivel kisebb) kártyára vágnak fel és így rendezik a betűrendes katalógusokba.

A rendezés — és a keresés — alapja mindenekelőtt az *ismertetett mű szerzőjének a neve*, illetőleg ha nincs szerző, a *mű címe*. Ez csak az egyik — bár alapvető — tájékozódási pont. A másik lehetőség a recenziókartoték keresztkatalógus jellegeből adódik. Amint a gyakorlat bizonyítja — kedveltségének ez is egyik oka.

A feldolgozásokor ugyanis számos felvétel, a szükség szerint, tárgyszavakat kap. Ezeket a tárgyszavakat az irodalmi, művészeti és kulturális kérdések köréből választják. Fő jellemzőjük a gyakorlatiasság, az aktualitás és a vegyes szempontok érvényesülése. Lássunk néhány példát:

Jó tájékozódási lehetőséget jelentenek a nemzeti irodalmak tárgyszavai alá egybegyűjtött cédulák. (Pl. angol irodalom, francia irodalom, magyar irodalom.)

A közös nyelvvel, mint jelzővel meghatározott irodalmak mellett más keresési lehetőséget nyújtanak a földrajzi vagy éppen állami ismérvek. (Ilyenek: Amerikai irodalom, Cseh irodalom, Csehszlovákiai irodalom, sőt: Csehszlovákiai magyar irodalom stb.) Gazdag választékot nyújtanak az irodalmi vagy művészeti stílusokhoz és műfajokhoz besorolt lapok is. (Példaként: Avantgardizmus, Egzisztencializmus, Naturalizmus, Dráma, Költészet, Regény.)

A feldolgozók gondolnak arra, hogy az olvasók a különböző *művészeti ágak* tárgyszavai szerint is *keresgélhetnek a kartotékban*. Erre valók — a néha talán túl széles kitekintésű, de az anyagot rendkívül gazdagító — olyan tárgyszavak, mint a Bábjáték, Balett, Képzőművészet (itt talán festészet, szobrászat stb. szerencsésebb lenne), Hangjáték (sőt: Rádió), Színház, Televízió. Külön említendő a *Filmkritikák* tárgyszó. Ez alá az évek folyamán legalább 500 filmkritika lelőhelye gyűlt össze, a tárgyszón belül a *filmcímek betűrendjében*.

A katalógusnak az aktualitásokhoz, a napi igényekhez, esetleg a divatos áramlatokhoz is kapcsolódnak tárgyszavai. Tartalmukat tekintve a szépirodalmi-kulturális kartotéktól néha idegennek látszanak. Az irodalmat keresőnek — és a tájékozódását segítő könyvtárosnak — azonban kellemes meglepetésekkel és könnyítések-

kel szolgálnak. (Néhány példa: Antifasiszta irodalom, Cinizmus, Elidegenedés, Emocionalizmus, Giccs, Humanizmus, Kibernetika, Munkásábrázolás, Szocialista irodalom, Sznobizmus, Verselemzések.) A nyilvántartásra érdemes irodalmi díjakat fel-táró tárgyszavak szintén hasznosak. (József Attila-díj, Kossuth-díj, Nobel-díj. Ezeket jelenleg más nyilvántartásban nem lehet megtalálni.)

A tárgyszóalkotás közben a szerkesztő néha túlzásokra ragadtatja magát. Ezek a katalógus szerkesztésekor kiderülnek. Főként az aprólékos részletességre vagy precizításra törekvés következményei. (Például: Flamand költészet, experimentalista, Ifjúsági mozgalom Csehszlovákiában „1929—1931”, Klasszikus, mint irodalmi fogalom [!]; Német irodalom [NDK], Német irodalom, nyugat, Német irodalom [Nyugati], Német [nyugat] irodalom; Nemzetkép, magyar, külföldön stb.)

Ha a katalógusba ilyen messzevezető tárgyszavakhoz osztják be a cédulákat, a tapasztalat szerint a rendszert szétszabdallják, megtörik. Az olvasónak újra és újra előlről kell a keresést kezdenie. Sok helyen (magában a központban is) ezért a túl részletező tárgyszavakból elhagyják a katalógus szerkezetét megbontó elemeket.

A katalógus használhatóságának feltétele, hogy (azokban a könyvtárakban, melyekben szerkesztik) megtalálható is legyen az anyag, amelyet feltár. A *tanulmánykötetek* esetében ez nem nehéz, hiszen ezeket — ha véletlenül nincsenek meg — akár 4 évre visszamenőleg is be lehet szerezni a kiadvány *első lapján* található teljes címlírások alapján. (Kéthavonként 3—5 kötet.) A feldolgozott *folyóiratokat* a könyvtár megőrzi. Azt, hogy a *napilapokban* található könyv-, illetve műértékelések és aktuális cikkek akkor is megmaradjanak, ha a könyvtár már a következő évben kislejтеzi e lapokat, a kerületi könyvtárak osztálya és a bibliográfiai osztály által közreadott archiválási *intézkedés* segíti. Ebben a Magyar Nemzetnek, a Népszabadságnak és a Népszavának azokat a számaikat sorolták fel, amelyekből a recenziókatalógussal rendelkező könyvtárak az (időrendben felállított) kivágatgyűjteményük számára az év végén kivágják a megfelelő oldalakat.

A kiadvány hasznosságát és használhatóságát bizonyító áttekintés után nem tartjuk feladatunknak összehasonlítását a hasonló vagy többé-kevésbé ugyanilyen célra is használható bibliográfiai segédeszközökkel. Ezt az összehasonlítást *Büky Béláné* a Magyar Könyvszemle 1967. 3. számában (291—295. l.) elvégezte. Ehelyett — végezetül — közlünk néhány adatot a kiadvány jelenlegi országos elterjedtségéről, a Népművelési Propaganda Iroda előzetes megrendelési nyilvántartása alapján. 1967-ben 230 magyar könyvtár kapta meg a recenziókatalógust. (8 címfelvétel ára: 0,25 Ft.) A tanácsiak közül mind a 19 megyei, ezenkívül 19 városi, 65 járási és 18 községi könyvtár adott fel előzetes megrendelést. A szakszervezetiek közül 10 SZMT hálózati központ, 7 budapesti szakmai központi könyvtár és 22 kisebb-nagyobb önálló szakszervezeti könyvtár használja rendszeresen a kartotékot. Szép számban található a megrendelők között a tanár-, tanító- és óvónőképzők könyvtárai, valamint az egyetemi könyvtárak. Érdekességként említhetők az olyan könyvtárak előjegyzései, mint az Egri Főegyházmegyei könyvtáré vagy a Sárospataki Református Nagykönyvtáré. Azt, hogy a katalógus nemcsak a közművelődési és tudományos könyvtáraknak, hanem más intézményeknek is hasznára lehet, a Külügyminisztérium Dokumentációs Osztályának vagy a Savaria Múzeum helytörténeti gyűjteményének megrendelése bizonyítja. Valószínű, hogy a tájékozási igények fokozódásával és a könyvtári tájékoztatókra nehezedő kulturális információk kérésének meg-sokasodásával a megrendelések száma még növekszik.

Iszlai Zoltán

Szolnok és Bács megyében

Az elmúlt évben a Fejér megyei könyvtárosok egy csoportjával látogatást tettünk Szolnok és Bács megyében.

Szolnok megyében a községi könyvtárak nagyon is újak; bármerre jártunk, szép, világos új bútorokkal berendezett, gazdag könyvtárakkal találkoztunk.

Először állomásunk *Zagyvarékas* volt. A könyvtáros az ifjú könyvbarátok körének vezetője, havi két alkalommal tart foglalkozást munkaterv szerint. A foglalkozásokon a kötelező és ajánlott irodalmat dolgozzák fel. Az író életének, munkásságának ismertetése vezeti be ezeket az előadásokat. Külső előadók nincsenek, a könyvtáros tartja a foglalkozásokat, a programot játékokkal színesíti. Vargha Balázsa hivatkozott, akinek máshol is hallottuk a nevét. Ha őt nem is hívhatják minden könyvtáros segítségül, könyvei, cikkei és az értekezleteken tartott előadásai mindig eszünkbe jutnak, valahányszor programot állítunk össze a gyermekeknek.

Itt is megtaláltuk azt a megyei „sajátosságot”, amit minden könyvtárban láttunk később: az egyszerre épülő raktári, betűrendes és szakkatalógus nyomait a könyveken.

— Az alsó csík azt jelenti, hogy a könyv már beépült a katalógusba, a felső, hogy most készül, a csík nélküliek pedig a „mostohagyerekek” — válaszolt kérdésünkre a könyvtáros. A csíkok sajnos a könyveken maradnak. A katalógusok az egész megyében most épülnek. A járási instruktorok és a megyei könyvtár feldolgozó csoportjának munkatársai hetekig tartózkodnak a községben, és segítenek a könyvtárosnak. A központi járásban kb. 80%-ban megvannak a katalógusok.

Mindenütt érdeklődtünk az olvasókkal való foglalkozás felől; főleg gyermekekkel foglalkoznak (*Zagyvarékas*, *Jászládány*, *Jászapáti*, *Jászkóhalma* stb.), *Jászapátiban* és *Jászkóhalmán* felnőtt klubok és irodalmi színpadok is működnek. Mindenütt a könyvtáros végzi a munkát, de sehol sem hallottuk, hogy ezért tiszteletdíjat kapna. A művelődési otthonok a szakkörvezetőknek, klubvezetőknek elég magas tiszteletdíjat fizetnek (300—400 Ft). Egészen kis művelődési otthonokban is sokszor 5—10 különböző tiszteletdíjas vezető működik az igazgatók mellett. Ideje lenne a könyvtárak költségvetésébe is betervezni a klubvezetői tiszteletdíjat. A könyvtárosoknak a fizetésük is jóval alacsonyabb!

A könyvtárosoknak általában jók a kapcsolataik a különböző gazdasági, társadalmi szervezetekkel. Többen tanácsstagok, nótanácsi vezetők, pártvezetők, szülői munkaközösségi elnökök. Általában 5—10 éve dolgoznak, és középfokú végzettségük van. Jók a könyvtárosok! Nagyon sok helyen találkoztunk részfoglalkozású könyvtárossal is a főfoglalkozású vezető mellett. A könyvtárközi kölcsönzés jó, minden könyvtár kihasználja ezt a nagyszerű lehetőséget: a jászapáti könyvtáros még Rómából is „kölcsönöz” könyvet.

Minden könyvtárban tasakos kölcsönzés van, a megyei könyvtár készítette a tasakot, nagyon esztétikus, ízléses műanyagból. Szeretnénk mi is ilyenrel dolgozni!

Természetesen nagyon sok számadatot jegyeztünk fel, habár a „tartalmi” munkára voltunk igazán kíváncsiak. Az olvasók száma a lakosság számához viszonyítva elég magas, viszont mindenütt panaszkodtak arra, hogy mióta bevezették a tagsági díjat, csökkent az olvasók száma. Nem értem, miért volt szükség bevezetésére? Mi végre elhagyjuk — ők most kezdik.

A könyvbeszerzés általában megfelelő, ehhez jön még az FMSZ ajándék. (Panaszkodtak, hogy maguknak kell az ajándékanyagot feldolgozni. A mi járásunkban — szerencsére — ez nem így van.) A termelőszövetkezetek nem nagyon támogatják őket. A KÖFÁ-n pedig nincs könyvbeszerzési keret.

A kölcsönzési idő általában 24 óra, inkább kevesebb, mint több. Itt sem tartanak nyitva a késő esti órákban. Általában 6—7 órákor zárnak a könyvtárak, a megyei könyvtár is.

A látogatás második napján *Fegyverneken*, *Kenderesen*, *Mezőtúron* és *Tiszaöldváron* jártunk. Kenderesen hallottunk először a „komplex ládáról”. Magánüzemű, hanglezet, reprodukciót, könyveket, diafilmet, keskenyfilmet — egy-egy komplett előadás anyagát — tartalmazza ez a láda, amellyel az egész megyét ellátja a megyei könyvtár. Mi is tudnánk használni ilyeneket!

Ezen a napon feltűnően sok folyóiratot láttunk. Például Mezőtúron a 220 000 Ft-os költségvetésből 15 000 Ft-ot fordítanak folyóiraatra!

Mindenütt érdeklődtünk, milyen időközökben látogatják a könyvtárakat a járási instruktorok. — Általában havi két alkalommal, de egyszer bizonyosan —

kaptuk a választ mindenütt —, és sokat segítenek, főleg a katalógus-építésben.

Jó választókat, feliratokat láttunk mindenhol. Ezeket általában központilag csináltatta a megyei könyvtár. Jó lenne nálunk is, hiszen alumíniumgyárunk van Székesfehérváron, hulladékából ízléses választókat lehetne készíteni.

A harmadik napon Bács-Kiskun megyében jártunk, s mivel a távolságok nagyok voltak, csak három könyvtárat néztünk meg: Kiskunfélegyházán a járási, Kiskunmajsán és Mélykúton a községi könyvtárat.

Kiskunfélegyházán szép, nagy, világos olvasótermet találtunk. Petőfi kiállítás is van a teremben, kár, hogy a gazdag, jó kézikönyvtárat zárt szekrényekben tartják. A szakállomány úgy van elhelyezve, hogy a rokontudományok egymás mellé kerüljenek — pl. a történelem a társadalomtudomány mellé —, a nyelvtudomány pedig a nyolcas főosztály mellé volt már régebben is besorolva. Ám a mezőtúri könyvtár ide kölesönadhatna pár folyóiratot, mert periodika bizony kevés van ebben a könyvtárban.

Kiskunmajsán ugyancsak szép, nagy könyvtárat találtunk, itt hallottunk elő-

ször nagy KÖFA-támogatásról: csak a közséfejlesztési alapból 30 000 Ft-juk van könyvbeszerzésre! Szép szemléltető állványt is láttunk itt műanyagból. Az FMSZ adta a könyvtárnak; forgatható, paszteliszínű, a könyvek kiemelhetők belőle. Jó lenne nálunk is, hiszen sok szolgálatot teszünk az FMSZ-nek, elég sok könyvtáros vállalja a bizományosságot is.

Mélykúton mindenki elmondhatta: „Ilyen könyvtár kellene nekünk is” — ilyen világos, tágas, jól tagolt; körös-körül nagy falfelületek az állványok elhelyezésére. Megcsodáltuk a tetszetős bútort (IFÉRT), a kerámiákat, a modern térelválasztót, de a gazdag kézikönyvtári anyagot is.

Hiszem, hogy az új könyvtárban, amely most nemrégén nyílt meg, nagy eredményeket fognak elérni.

Sok szépet, jót láttunk, amit tudunk, meg is valósítunk belőlük. Igaz, a világozottságot, a tágasságot és a „nagyobb” dolgokat mi nem tudjuk saját erőnkkel megvalósítani, de az úgynevezett „kis dolgok” is színesítik, jobba, eredményesebbé tehetik munkánkat.

Felföldi Magdolna

Veszprém megyében

A bicskei járás tiszteletdíjas könyvtárosaival Veszprém megyébe látogattunk el. A keszthelyi és tapolcai járás községi könyvtárai közül azokat tekintettük meg, amelyekben ugyancsak tiszteletdíjas könyvtárosok dolgoznak, hogy amennyiben lehetőség van rá, néhány jó tapasztalattal gazdagabban térjünk haza.

Valahogy úgy van az ember ezekkel a tapasztalatcserékkel, hogy amikor elindul, nem vár túl sokat, noha igyekszik olyan „vadászterületet” kiválasztani, ahonnan remél valamit. Túl nagy reményeket nem érdemes táplálni. Ha valaki legalább egy ízben résztvett már ilyen „tanulmányúton”, rájön, hogy mindenütt vannak nehézségek, más megye sem tejjel-mézszel folyó Kánaán. Mindenütt vannak ugyanis jól működő, mutatós könyvtárak, amelyeket meg is szoktak mutatni az érdeklődőknek, de vannak kicsi, korszerűtlen, rosszul működő könyvtárak is. Más kérdés, hogy az utóbbiak esetében mennyiben hibáztatható a könyvtáros és mennyiben az illetékes községi tanács.

Elsőnek a tapolcai járást vettük szemügyre. No, nem az egészet, de a járási könyvtárban eltöltött rövid szemlélődés után egy „mutató” könyvtárban kezdtük a könyvtárnézést. Tény, hogy a *Badacsonytomaji* Községi Könyvtár — egy

igazán modern művelődési kombinátumban — a legjobb benyomást teszi. Valószínűleg nemcsak a véletlenül odavetődőkre, hanem a rendszeres látogatókra is. Hiszen ha az ellenkezője volna igaz, nem látogatnák. Az olvasók száma a lakosság 18%-át teszi ki. Ez nem kiemelkedő, de elfogadható eredmény, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy ezt a hatalmas művelődési kombinátot — bárrel, színházteremmel stb. — a község központjától félreeső helyre építették.

A művelődési ház igazgatójának diplomáján még csak most száradt meg a tinta: könyvtár-népművelés szakot végzett Szombathelyen. Lelkes, szorgálatkés, agilis fiatalember. De ez nem feltűnő, el is várják tőle. A könyvtáros csendes, kutató típusú ember. Gondos precízitással építi a katalógusokat. Éppen az irodalmi katalógussal van elfoglalva. (Mi meglegyszünk egy olvasói katalógussal is!) Apró ötletei mind a könyvtári munkában való elmélyülést bizonyítják. Például a filmolux-szal borított tábla a redőnyfalon: „Miről ír a kritika?” címmel. Alatta a friss könyv-, film- és színházi kritikák.

A következő állomás *Kővágóörs* volt. A községi könyvtár körzeti könyvtári funkciót is betölt. Főhivatású könyvtárosa van. A könyvtár egy egész házat ural.

Nem új, hanem átalakított épület, tágas kölcsönzővel, külön gyermekkönyvtárral és barátságos hírlapolvasóval. S mindezt a helyi tsz hozzájárulásából! A járásban, de talán a megyében is egyedül áll. Igaz, a tsz is megyeszerte a legjobb. A könyvbeszerzési kerethez évi 10 000 Ft-tal járul hozzá, de tavaly támogatása elérte a 20 000 Ft-ot. Igaz, ebből a könyvtáros hét község részére vásárol könyveket, beleértve a körzeti központot is. Ahogy hallottuk, a körzeti rendszer még meglehetősen gyerekcipőben jár náluk. A körzeti központ közösen vásárol a rendelkezésére bocsátott, a községek által összeadott pénzből. Szükség és igények szerint ellátja könyvvel a körzeti könyvtárait, katalógust készít számukra, szakmailag irányítja őket, rendezvényeket szervez, sőt egy helyen kölcsönöz is. (Mindézt 1500 Ft-ért.) A községek itt kicsik, maga a körzeti központ is 1500 lakosú. Az olvasók száma mégis 480 fő. (Félévi adat.) Említésre méltó még, hogy a tsz törődik a mezőgazdasági ismeretterjesztéssel is: szakírókat hív, és fedezi a könyvtári rendezvények költségeit.

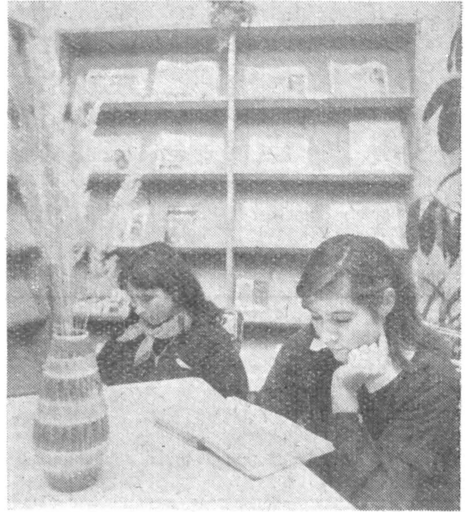
Az érem másik oldala: ugyanehhez a tsz-hez tartozik egy másik könyvtár is, a révfülöpi. A település nem sokkal kisebb, mint a körzeti központ. Itt 25% az olvasók aránya. A könyvtár kicsi és szűk, változásra egyelőre nincs kilátás. Tehát egyik oldalon az egyedülálló nagylelkűség és segítőkészség, másik oldalon a nemtörődőmség.

Mégis, ha ezeket az intézményeket összehasonlítjuk a keszthelyi járás könyvtáraival, a tapolcai járás községeinek nincs annyi okuk panasza. Viszonylag jól állnak.

Hévíz úgy jelenik meg mindenki előtt, mint szép, dúsan parkosított, gazdag üdülőhely, nagy idegenforgalommal. Az fel sem tűnik senkinek — ha nem kimonodottan szakmabeli —, hogy a községi könyvtár szegényesen szűk, kiesik a település központjából. Noha állománygyarapításra elfogadható összeget kap (összesen 14 ezer Ft), nem kamatozik a kiadott pénz a könyvtár forgalmában, mert hely és berendezés hiányában még elhelyezni sem lehet tisztességesen a könyveket. Igaz ugyan, hogy az üdülők csaknem mindegyikében működik könyvtár, de állományuk meglehetősen elavult.

Nemesbükkön jöttünk rá, hogy Veszprém megyében is vannak rossz tervezők. A korszerű, új művelődési otthonba terveztek ugyan könyvtárt, csak éppen több ablakkal, mint amennyi szükséges, azon a címen, hogy az olvasáshoz természetes fény is kell. Ennek következtében egyetlen szabvány méretű könyvtári állvány sem helyezhető el a falak mentén.

Ezért, s még egyéb okok miatt, szek-

A Kővágóörsi Körzeti Könyvtár újságolvasójában (MTI Fotó — Kovács Sándor felv.)

rényekben tartják a könyveket. A könyvtár egyébként már most kicsi, de a színházterem szép nagy...

A *Gyenesdiási Községi Könyvtár* — kísérőnk szerint — a legjobbak közé tartozik. Ha csak az olvasók számát nézzük, meglepő eredményt produkált a községi könyvtáros, aki egyébként a járási KISZ-bizottság első titkára. A nyilvántartásából kimutatható tény, hogy a lakosság 50%-a olvasó. (A tavalyiból, az idei még nem volt naprakész.) Pedig eléggé vegyes összetételű a lakosság: sok köztük a bejáró munkás, hivatalnok, tsz-tag stb. Az olvasótoborzás csúcsteljesítményét egyrészt a korlátlan nyitvatartással magyarázták (a könyvtáros a házban lakik), másrészt a „családi” személyi lapok rendszeresítésével. Közelebbről: a könyvtáros gyakorlata szerint egy személyi lapban 15—20 könyvkártya is lehet, mert pl. 4 tagú család részére kölcsönöznek ki ennyi könyvet. S valamennyi családtag szabályosan beiratkozott olvasó, ami szép sorjában fel is van tüntetve a kartonon.

Alkalmunk volt még látni a járás legszébb könyvtárát *Vonyarcvashegyen*. Az alig több mint 1000 lakosú kisközségben pavilonszerű épületben tágas, világos, korszerűen berendezett szabadpolcos könyvtár várja az olvasókat. Még hírlapolvasója is van. Persze létrehozása nem ment simán. A könyvtár két évi könyvbeszerzési keretét ajánlotta fel az átépítés céljaira, ami ugyan nem volt több 6000 Ft-nál, de kiinduló alapot jelentett. Ehhez adta hozzá a támogatását a járási és a községi tanács.

Csaba Orsolya

A matematikai és a fizikai szakirodalmi kooperációs bizottságok törekvései

A *fizikai szakirodalmi kooperációs bizottság* novemberben megvitatta a fizikai *szakfolyóiratellátás* megjavításának több kérdését. Az elfogadott határozatok többek között kimondják, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem központi könyvtárának gondoskodnia kell az együttműködésben résztvevő könyvtárak részére járó kurrens fizikai szakfolyóiratok központi nyilvántartásáról, a változások regisztrálásáról és azoknak a kooperáló könyvtárakkal való közléséről.

Az együttműködésben résztvevő könyvtáraknak rendszeresen jelenteniük kell az általuk beszerezni nem tudott, de a hazai kutatás, oktatás, termelés, tájékoztatás stb. szempontjából hasznosnak ítélt fizikai szakfolyóiratok címét.

A kooperációs bizottság javasolja a Művelődésügyi Minisztérium könyvtár-osztályának, hogy az OSZK kiadásában megjelenő „Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban” c. országos lelté helyjegyzék a jövőben szak(csoport)- és tárgyszó-mutatókkal kiegészítve jelenjék meg.

A bizottság foglalkozott továbbá annak a 32 fizikai szakfolyóiratnak a kérdésével is, amelyeket bizonyos könyvtárak nem tudtak 1968-ra megrendelni, és megállapította, hogy mindegyikük megtalálható a kooperációs kör könyvtáraiban, és így hozzáférhető az igénylők számára.

A kooperációs bizottság megvizsgálta a reprográfiai ellátás kérdéseit is, és megállapította, hogy bár az együttműködő könyvtáraknak mintegy a fele rendelkezik valamilyen reprográfiai eszközzel, komolyabb felszerelése csak néhány nagy könyvtárnak van. A jövőben erőfeszítéseket kell tenni a szükséges gépi berendezések beszerzésére és a munkaerőkapacitások megjavítására.

A *matematikai szakirodalmi kooperációs bizottság* legutóbb elsősorban a matematikai *sakkönyvellátás* megjavításának kérdéseivel foglalkozott.

Megállapította, hogy az OSZK által kiadott „Külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzéké”-nek 1966. évi matematikai címanyaga 180 könyvtár csaknem 5000 bejelentését tartalmazza. A matematikai szakirodalmi együttműködésben ez idő szerint résztvevő 20 könyvtár több mint 70%-ban járult hozzá beszerzéseivel az országos matematikai sakkönyvgyarapodáshoz, vagyis a kooperációs kör könyvtárainak együttműködése valóban

döntő tényezője az országos szakirodalmi ellátásnak.

Az OSZK központi katalógus osztályának adatai szerint a külföldi matematikai műveknek mintegy 41%-a angol, 30%-a orosz, 20%-a német, 6%-a francia nyelvű kiadvány, az egyéb nyelvű szakirodalom alig 3%-ra tehető. A beszerzett művek több mint 20 állam matematikai könyvkiadását reprezentálják.

A matematikai szakirodalmi kooperációs bizottság tagjai a matematikai sakkönyvellátás megjavítására többek között megállapodtak abban, hogy szükséges az együttműködő könyvtárak gyűjtőkörén belül a teljességre törekvő irodalomfigyelés (előszerzeményezés) és ennek figyelembevételével a beszerzéseknél. Rendeléseikről tájékoztatják a Műegyetemi Könyvtárat, és közlik vele azoknak a beszerzésre érdemes műveknek a címjegyzékét, amelyeket nem tudtak megrendelni. A Műegyetemi Könyvtár javaslatot dolgoz ki a sakkönyvellátás megjavítására.

A kooperációs bizottság javasolja a Művelődésügyi Minisztérium könyvtár-osztályának az OSZK gondozásában megjelenő „Külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzéké”-nek éves vagy nagyobb időközönkénti kumulálását, és az ehhez szükséges feltételek megteremtését.

A bizottság az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékét felkéri, hogy a jövőben a szakmai gyakorlatra küldött egyetemi hallgatók részére tegye kötelezővé a hálózatközi szakirodalmi együttműködési kérdések tanulmányozását és az ilyen jellegű munkálatokban való részvételüket. Végül egy kérés az együttműködésben résztvevő intézmények illetve könyvtárak vezetőihez: az állománygyarapítási együttműködési kérdések fontosságára való tekintettel — a lehetőségekhez képest — engedélyezzenek kutatónapot ilyen munkálatokra. A Budapesti Műszaki Egyetem központi könyvtára és a szegedi József Attila Tudományegyetem központi könyvtára vállalja, hogy az ilyen címen kutatónap-kedvezményben részesülő munkatársakkal munkaközösséget alakít, és velük közösen az együttműködésről munkatervet dolgoz ki, amelynek végrehajtásáról időnként beszámol a bizottságnak is.

A két bizottság legközelebb főként az új gazdasági rendszernek az együttműködésben résztvevő könyvtárakat érintő következményeivel, valamint az 1969. évi folyóiratrendeléssel foglalkozik. (B. J.)

VÁLOGATÁS A GORKIJ IRODALOMBÓL

Élete, művei

- GRUZGYEV, Ilja: *Gorkij élete*. Művelt Nép, 1950. 122 l.
- LUKÁCS György: *Makszim Gorkij*. = Lukács György: Nagy orosz realisták. Szocialista realizmus. Szikra, 1952. 13—65. l.
- Gorkij*. (1868—1936). Bibliográfia életrajzi adatokkal és műveinek ismertetésével. (Összeáll. Köves Erzsébet.) Föv. Szabó Ervin Könyvtár, 1954. 54 l. (A világ-irodalom klasszikusai.)
- ZOLNAY Vilmos: *A szocialista realizmus felé. Gorkij művészi fejlődésének első szakasza*. = Zolnay Vilmos: Kalandozások az irodalomban. Népszava, 1956. 137—162. l.
- WALDAPFEL József: *Gorkij. Fejezetek egy írói arcképből*. = Szovjet irodalom. Gondolat, 1959. 39—66. l.
- VERESS József: *Az élő Gorkij. Halálának 25. évfordulóján*. = Alföld, 1961. 4. sz. 69—71. l.
- VOROVSZKIJ, V. V.: *Makszim Gorkij-ról*. = Vorovszkij, V. V.: Irodalmi eszszék, kritikák. Gondolat, 1961. 5—26., 223—246. l.
- WALDAPFEL József: *Gorkij születésének 90. évfordulóján*. = Waldapfel József: Szocialista kultúra és irodalmi örökség. Akadémiai, 1961. 5—20. l.
- ZOLNAY Vilmos: *Gorkij*. (1868—1936) = Könyvtáros, 1961. 5. sz. 296—298. l.
- VERES Péter: *Gorkij*. = Veres Péter: Olvasónapló. Szépirodalmi, 1962. 128—133. l.
- SKLOVSKIJ, V.: *Gorkijról és az eljövendő művészetről*. = Sklovskij: A széppróza. Gondolat, 1963. 512—517. l.
- FORGÁCH László: *Gorkij vagy Kafka?* = Kritika, 1964. 4. sz. 23—35. l.
- BAKCSI György: *Egy szép kiadói vállalkozás. A húszkötetes Gorkij sorozat*. = A Könyv, 1965. 9. sz. 289—290. l.
- ZWEIG, Stefan: *Gorkij*. = Zweig, Stefan: Arcképek. Gondolat, 1965. 129—143. l.
- LENGYEL Béla: *Harminc éve halt meg Gorkij*. = Nagyvilág, 1966. 7. sz. 1062—1064. l.
- RADÓ György: *Gorkij élete*. [Regény.] Móra, 1967. 236 l. (Nagy emberek élete.) (L. Új Könyvek, 670 881. sz.)

Regényei

- BURSZOV, B.: *Gorkij „Az anya” c. műve és a szocialista realizmus kérdései*. Művelt Nép, 1953. 141. l.
- SÓTÉR István: *Életöröm és új emberiség*. [Gorkij: „Életem” c. regényéről.] = Sóter István: Világtájak. Szépirodalmi, 1957. 332—349. l.
- LUNACSARSZKIJ, A. V.: *Klim Szamgin élete*. = Lunacsarszkij, A. V.: Irodalmi tanulmányok. Gondolat, 1959. 102—153. l.
- SZIGETI József: *A szocialista realizmus első remekműve „Az anya”*. = Szigeti József: Irodalmi tanulmányok. Európa, 1959. 108—124. l.
- GONDOS Ernő: *Egy négy évtizedes kisregényről*. (Gorkij: *Karanova*.) = Új Írás, 1962. 11. sz. 1272—1277. l.
- KARDOS László: *Lapok a szovjet irodalom történetéből*. [Gorkij „Klim Szamgin” c. regényéről.] = Kardos László: Közel és távol. Magvető, 1966. 409—411. l.

Drámái

- BOGÁTI Péter: *Gorkij dramaturgiai módszereiről*. = Színház és Filmművészet, 1956. 6. sz. 414—418. l.
- FEGYIN, Konsztantyin: *Jegor Bulicsov*. = Fegyin, K.: Az író és a kor. Gondolat, 1960. 152—164. l.
- Jegor Bulicsov*. [A Nemzeti Színház előadása 1947-ben.] = Goda Gábor: Naplófüzetemből. Szépirodalmi, 1960. 251—254. l.
- ALMÁSI Miklós: *Világtörténelmi búcsú a múlttól: a „Jegor Bulicsov”*. = Almási Miklós: A modern dráma útjain. Gondolat, 1961. 245—262. l.
- ALMÁSI Miklós: *Az új dráma születése: a „Kispolgárok”*. = Almási Miklós: A modern dráma útjain. Gondolat, 1961. 231—245. l.
- NAGY Péter: *Egy remekmű remek előadása*. [Kispolgárok.] = Élet és Irodalom, 1964. 52. sz.

Levezése — Kortársi kapcsolatok

- LENIN, I. V.: *Gorkijról*. = Lenin, I. V.: Az irodalomról. Szikra, 1951. 91—132. l.
- GELLÉRT Oszkár: *Gorkij*. = Gellért Osz-

- kár: Kortársaim. Művelt Nép, 1954. 248—261. l.
- LENGYEL Béla: *Gorkij családjánál.* = Nagyvilág, 1958. 3. sz. 431—433. l.
- E. FEHÉR Pál: *Lenin és Gorkij.* = Nagyvilág, 1959. 2. sz. 232—234. l.
- POZNER, V.: *Emlékezések Gorkijra.* = Európa, 1959. 129. l.
- E. FEHÉR Pál: *A haladó világirodalom nagy szervezője. Gorkij levélváltása Romain Rollanddal, Stefan Zweiggel, Thomas Mann-nal.* = Élet és Irodalom, 1960. 36. sz.
- FEGYIN, K.: *Emlékek Gorkijról.* = Fegyin, K.: *Az író és a kor.* Gondolat, 1960. 59—164. l.
- DARVAS István: *Megismerkedésem Makszim Gorkijjal, Leonyid Leonyidovval és a többiekkel.* = Irodalomtörténet, 1960. 4. sz. 337—345. l.
- GERELYES Endre: *Két ember. (Lenin és Gorkij levelezéséről.)* = Új Írás, 1963. 11. sz. 1362—1366. l.
- Illés Béla *levelei Makszim Gorkijhoz.* = Kritika, 1965. 4. sz. 48—49. l.
- BÓKA László: *Lenin és Gorkij.* = Bóka László: *Könyvek, gondok.* Gondolat, 1966. 308—313. l.
- SZÉKELY Tiborné: *Gorkij levelei. Halálának harmincadik évfordulójára.* = Kritika, 1966. 8. sz. 37—40. l.
- Illés Béla: *A mi Gorkijunk.* = Illés Béla: *Pipafüst mellett.* Szépirodalmi, 1967. 127—142. l.
- Egyéb vonatkozások*
- PIKSZANOV, N. K.: *Gorkij és a zene.* Zeneműkiadó, 1952. 32. l.
- GYÁRFÁS Imre: *Gorkij az írói hivatásról és az írásművészet kérdéseiről.* = Szépirodalom, 1956. 2. sz. 57—62. l.
- MAKSZIMOVA, V. A.: *Hogyan szerkesztett Gorkij?* = Szikra, 1956. 63 l.
- PÁSZTOR József: *Gorkij pedagógiai gondolatairól.* = Pedagógiai Szemle, 1959. 10. sz. 947—953. l.
- BARABÁS Tibor: *Makszim Gorkij irodalmi tanulmányairól.* = Barabás Tibor: *A könyv hatalma.* Szépirodalmi, 1961. 160—167. l.
- GÖNCZI Imre: *Gorkij műveinek könyvtári olvasottsága.* = Könyvtáros, 1962. 11. sz. 642—645. l.
- Gorkij és Magyarország*
- RADÓ György: *Gorkij Magyarországon.* Művelt Nép, 1951. 152. l. (2. kiad. 1953. 131 l.)
- FÖLDESSY Gyula: *Ady és Gorkij.* = Irodalmi Újság, 1953. 4. sz.
- WALDAPFEL József: *Gorkij és Madách.* = *Tanulmányok a magyar—orsz irodalmi kapcsolatok köréből.* Akadémiai, 1961. 2. köt. 231—278. l.
- LENGYEL Béla: *Gorkij alakja és munkássága az ellenforradalmi negyedszázad magyar sajtójában.* = *Tanulmányok a magyar—orsz irodalmi kapcsolatok köréből.* Akadémiai, 1961. 3. köt. 251—295. l.
- Összeállította: *Somkuti Gabriella*

FERENCZY BÉNI

1890—1967

Ferenczy Béni korunk egyik kimagasló művészegyénisége volt. Művésztévével gazdag irodalom foglalkozik, kevésbé ismeretes azonban Ferenczy Béni írói munkássága és könyvillusztrátori tevékenysége. Illusztrálta többek között Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Thomas Mann műveit, hogy csak a legfontosabakat említsük.

Önállóan megjelent

- Írás és kép.* (Utószó: Genthon István.) Magvető, 1961. 264 l. Ismertette: Dévényi Iván: *Ferenczy Béni: Írás és kép.* = *Jelenkor*, 1961. 4. sz. 480—482. l., László Gyula: *Ferenczy Béni könyvének margójára.* = *Művészettörténeti Értesítő*, 1962. 1. sz. 89—91. l.

Folyóiratokban megjelent írásai

- Aristide Maillol halálára.* = *Tér és Forma*, 1946. 47—48. l.
- Egy kis vallomás a könyvekről.* = *Vigilia*, 1955. 3. sz. 131—140. l.
- Medgyessyről.* [Medgyessy Ferenc]. = *Művelt Nép*, 1956. 26. sz.
- Művész a művészetéről.* *Útlevél Itáliából.* = *Magyar Művészet*, 1948. 28—30. l.

- Nagybányai emlékeim.* = *Csillag*, 1945. 11. sz. 2103—2111. l.
- Ua.* (II. vázlat.) = *Csillag*, 1956. 5. sz. 991—1000. l.
- Párizsi emlékeim.* = *Csillag*, 1956. 9. sz. 582—594. l.
- Rövid előadás a könyvillusztrálásról.* = *Csillag*, 1954. 6. sz. 1098—1107. l.
- Schaar Erzsébetéről.* = *Új Hang*, 1956. 9. sz. 44—46. l.

Írások Ferenczy Béniről

- ARTNER Tivadar: *Mikor állítják fel Ferenczy Béni Petőfi-szobrát?* = *Esti Hírlap*, 1958. 17. sz.
- [BRATMAYER Mihály]: *Ferenczy Béni műtermében.* = *Népszabadság*, 1963. 269. sz. 7. l.

BERNÁTH Aurél: *Ferenczy Béni.* = BERNÁTH Aurél: *Kor és pálya.* 4. köt. A múzsa udvarában. 1967, Szépirodalmi, 81—87. l.

CSEH Miklós: *Ferenczy Béni kiállítása.* = *Esti Hírlap*, 1959. 115. sz.

CSÓRI Sándor: *Találkozás a szoborral.* (Ferenczy Béni Petőfi-szobra.) = *Élet és Irodalom*, 1961. 25. sz.

DÉVÉNYI Iván: *Ferenczy Béni 75 éves.* = *Jelenkor*, 1965. 6. sz. 536—540. l.

DÉVÉNYI Iván: *Ferenczy Béni Petőfi-szobra.* = *Vigilia*, 1960. 7. sz. 438—440. l.

DÉVÉNYI Iván: *Ferenczy Béni és Kassák Lajos párizsi kiállítása.* = *Vigilia*, 1963. 7. sz. 444. l.

DÉVÉNYI Iván: *Ferenczy Béni munkái Székesfehérvárott.* = *Vigilia*, 1964. 7. sz. 439. l.

ENTZ Géza: *Ferenczy Béni.* = *Magyar Könyvszemle*, 1941. 4. sz. 167—168. l.

FARKAS Zoltán: *Batthyány Gyula és Ferenczy Béni kiállítása.* = *Nyugat*, 1942. 2. sz. 367—368. l.

FELVINCZI TAKÁCS Zoltán: *Ferenczy Béni rajzához.* = *Nyugat*, 1914. 1. sz. 665—666. l.

FRANK János: *Kiállítási napló.* Ferenczy Béni. = *Élet és Irodalom*, 1964. 21. sz.

FRANK János: *Ferenczy Béni 75 éves.* = *Élet és Irodalom*, 1965. 25. sz.

GENTHON István: *Ferenczy Béni újabb munkái.* = *Magyar Művészet*, 1948. 115—119. l.

Kőhegyi Gyula ex librise

GENTHON István: *Ferenczy Béni rajzai.* = *Műterem*, 1958. 3. sz. 5—9. l.

GENTHON István: *Ferenczy Béni.* = *Művészet*, 1963. 2. sz. 7—10. l.

GENTHON István: *Az „alak-teremtő”.* = *Kortárs*, 1967. 8. sz. 1298—1300. l.

HUBAY Miklós: *Ahol a nap hallgat.* [Ferenczy Béni szobrászművészről.] = *Élet és Irodalom*, 1962. 51. sz.

HUBAY Miklós: *Dialogus a mexikói bükaviadalról — Ferenczy Bénivel.* = *Népszabadság*, 1964. 91. sz.

HUBAY Miklós: *Ferenczy Béni.* = *Lányok évkönyve*. 1966. Móra, 52—58. l.

ILLYÉS Gyula: *Ferenczy Béni.* [Vers.] = *ILLYÉS Gyula: Nem volt elég.* 1962. Szépirodalmi, 585—586. l.

ILLYÉS Gyula: *Ferenczy Béniről.* = *Tükör*, 1967. 14. sz.

JÁNOSY István: *Ferenczy Béni művészete.* (Élmények, gondolatok egy életmű szemléletében.) = *Kortárs*, 1959. 2. sz. 203—211. l.

JUHÁSZ Ferenc: *Vers helyett Ferenczy Béninek.* = *Élet és Irodalom*, 1961. 20. sz.

KOMOR András: *Ferenczyék.* = *Nyugat*, 1925. 3. sz. 99—100. l.

KOVÁCS Gyula: *Az éremművész.* = *Kortárs*, 1967. 8. sz. 1302—1304. l.

KOVÁCS Péter: *Ferenczy Béni új művei.* = *Művészet*, 1964. 8. sz. 44—45. l.

KÖRNYEI Elek: *Ferenczy Béni székesfehérvári kiállítása után.* = *Magyar Nemzet*, 1964. 133. sz.

LIPTÁK Gábor: *Ferenczy Béni hetvenöt éves.* = *Könyvtáros*, 1965. 6. sz. 355—356. l.

LUKIN László: *A zengő anyag művészete.* [Ferenczy Béninek a muzsikával kapcsolatos műveiről.] = *Muzsika*, 1959. 9. sz. 35—36. l.

NAGY László: *A szépség és tisztaság tükré.* (Ferenczy Béniről.) = *Új Írás*, 1961. 5. sz. 444. l.

Kőhegyi Gyula ex librise

- PÁNDI Pál: *Petőfi képükről*. [Ferenczy Béni Petőfi-szobráról.] = Kortárs, 1958. 4. sz. 596—607. l.
- PATAKY Dénes: *Ferenczy Béni rajzai*. = Művészettörténeti Értesítő, 1955. 1. sz. 70—72. l.
- PÉTER Imre: *Egy kiváló szobrász életműve*. Ferenczy Béni kiállítása a Nemzeti Szalonban. = Népszabadság, 1959. 138. sz.
- PILINSZKY János: *Ferenczy Béniről*. = Jelenkor, 1963. 6. sz. 559. l.
- ROZGONYI Iván: *Beszélgetés Ferenczy Bénivel*. = Művészettörténeti tanulmányok, 1956—58. 1960. Képzőművészeti, 201—205. l.
- RÓZSA Gyula: *Portré, félművekben*. (Ferenczy Béni.) = Népszabadság, 1965. 114. sz.
- SIMON István: *Ferenczy Béni köszöntése*. = Kortárs, 1960. 7. sz. 48. l.
- SIMON István: *Küzdelem a szépségért, az emberi harmóniáért*. = Népszabadság, 1965. 87. sz. (Kossuth-díjasok. Ferenczy Béni.)
- SOMLYÓ György: *Ferenczy Béni Petőfi-szobrára*. [Vers.] = SOMLYÓ György: *Ami élni segít*. 1960, Magvető, 34. l.
- Ua. = SOMLYÓ György: *Talizmán*. 1956, Szépirodalmi, 21. l.
- SOÓS Gyula: *Ferenczy Béni érméi*. = Numizmatikai Közlöny, 1959—1960. 65—69. l.
- SOÓS Gyula: *Ferenczy Béni újabb emlékérméi*. = Művészet, 1964. 9. sz. 30—32. l.
- SZ[OMBATHELYI] E[rvin]: *Ferenczy Béni*. = Népszava, 1965. 20. sz.
- sz[OMBATHELYI] e[rVIN]: *Ferenczy Béni*. = Népszava, 1965. 83. sz.
- TAMÁS István: *Ferenczy Béni hetven éves*. = Magyar Nemzet, 1960. 144. sz.
- TASNÁDI Attila: *A rajz mestere*. [Ferenczy Béni.] = Kortárs, 1967. 8. sz. 1300—1302. l.
- TOLDALAGI Pál: *Levél Ferenczy Bénihez*. [Vers.] = Új Írás, 1963. 1. sz. 106. l.
- TOLDALAGI Pál: *Pár sor Ferenczy Béniről*. [Vers.] = Kortárs, 1967. 3. sz. 429. l.
- TOLNAI Gábor: *Ferenczy Bénivel Olaszországban*. = Kortárs, 1967. 9. sz. 1419—1422. l.
- VÉGH János: *Ferenczy Béni Petőfi-szobra Gyulán*. = Tiszatáj, 1961. 3. sz. 3. l.
- VÉGVÁRI Lajos: *Elekffy Jenő és Ferenczy Béni kiállítása*. = Szabad Művészet, 1952. 4. sz. 178—179. l.
- Vita Ferenczy Béni Petőfi-szobráról*. = Szabad Művészet, 1956. 5. sz. 244. l.

Nekrológ

- D[ÉVÉNYI] I[VÁN]: *Ferenczy Béni halálára*. = Vigília, 1967. 7. sz. 491. l.
- FRANK János: *Ferenczy Béni. 1890—1967*. = Élet és Irodalom, 1967. 23. sz. *Meghalt Ferenczy Béni*. = Magyar Nemzet, 1967. 129. sz.
- PERNECZKY Géza: *Ferenczy Béni estéje*. = Nagyvilág, 1967. 9. sz. 1392—1396. l.
- R[ÓZSA] GY[ULA]: *Ferenczy Béni. 1890—1967*. = Népszabadság, 1967. 129. sz.
- SIMON István: *Búcsú Ferenczy Bénitől*. = Kortárs, 1967. 8. sz. 1297—1298. l.
- TÜSKÉS Tibor: *Ferenczy Béni halálára*. = Jelenkor, 1967. 7—8. sz. 723—726. l.
- Összeállította: Szilágyi Ferencné*

IDEGEN NYELVEK ELVÁLASZTÁSI SZABÁLYAIRÓL adott ki hasznos füzetet a Műszaki Kiadó. A Nyomdaipari füzetek c. sorozatban megjelent, gyakorlati célokat szolgáló kiadvány elsősorban nyomdai dolgozók, korrektorok és szerkesztők számára készült, de jó, ha — tekintettel az olvasók által feltett kérdésekre és a könyvtár saját kiadványaira — a könyvtárak is beszerezik. Segítségével ugyanis bárki könnyen és gyorsan eligazodhat az ismeretlen nyelv szavainak helyes elválasztási szabályaiban. Az összeállítók (Dr. Mándoki Pál és Tölgyesi Géza) arra törekedtek, hogy a különböző nyelvek (angol, francia, latin, német, olasz, orosz és spanyol) sajátosságainak, nyelvtani, helyesírási és hangtani szabályainak megfelelő elválasztási lehetőségekről egyszerű és szabatos útbaigazítást adjanak.

KÖNYVTÁRI HÍRADÓT ADOTT ki az elmúlt év decemberében a Cell-dömölki Járási Könyvtár. A hosszabb szünet után ismét megjelentetett híradó igen jól tájékoztat a járás eleven könyvtári életéről. Bevezető cikkében méltán állapítja meg a járási tanács elnökhelyettese, hogy náluk „a könyvtár továbbra is az első számú népművelési lehetőség”... A tájékoztatási segédeszközökről, az ideai költségvetésről, a folyóiratok felhasználásáról, a könyvtár és a művelődési otthon együttműködéséről szóló írásokon, valamint a községi könyvtárak által írott beszámolókon kívül különösen érdekes az a riport, mely arról számol be, mit tapasztaltak a járási könyvtár munkatársai, amikor a kölcsönzési időben látogatták végig a községi könyvtárakat. Az érdekes híradó azt bizonyítja, hogy szüneteltetésével kár volt lemondania a járási könyvtárnak e hatékony irányítási segédeszközről. Reméljük, hogy következő számaira többé nem kell hosszú ideig várniuk a járás könyvtárosainak és a könyvtári munkáért felelős tanácsoknak.

A mongol nemzeti könyvtár

A *Művelődésügyi Minisztérium* ösztöndíjával 1966. október 15-től 1967. május 15-ig *Ulánbátorban*, az állami egyetemen tanultam, és az V. évfolyamon kötelező könyvtári gyakorlatnak a mongol nemzeti könyvtárban tettem eleget.

A *mongol nemzeti könyvtár* alapításának évét 1921-re tehetjük, ebben az évben alakult meg ugyanis a *Régi Könyvek Gyűjtőinek Társasága* és a társaság könyvtára mintegy 2000 kötettel. (A forradalom előtt Mongóliában egyetlen nyilvános könyvtár sem működött, de volt nagyon sok, értékes állománnyal rendelkező kolostori és főúri könyvtár.) A társaság tagjai vidéki körutakon gyűjtötték és a régi értelmiségiektől vásárolták össze a könyveket. 1924-ben ezt a könyvtárat országos, nyilvános könyvtárrá nyilvánították. 1951-ben költözött mai helyére, a Mongol Tudományos Akadémia épületébe. (Egyben az akadémiai könyvtár szerepét is betölti.) 1946-ban a könyvtár még csak háromezer könyvvel, egy 20 férőhelyes olvasóteremmel és egyetlen könyvtárossal rendelkezett. 1960-ban 29 ezer, 1965-ben 80 ezer könyv volt a könyvtárban, jelenleg pedig az állomány kb. 100 000 könyvből áll, ami körülbelül egymillió kötetet jelent. (A *Jüan dinasztia* című könyv például 210 kötetes.) A könyvtárban egy ötven férőhelyes felnőtto olvasó, 24 férőhelyes tudományos olvasó és egy 20 férőhelyes gyermekolvasó van.

A könyvtárosképzés csak 1965-ben indult meg. A középiskolákat végzetteket a nemzeti könyvtár egyéves tanfolyamokon képezi ki könyvtárossá. Az egyetemen nincs könyvtárosképzés.

A könyvtár dolgozóinak száma 40. Közülük 4-nek van egyetemi végzettsége. A könyvtár négy osztályra tagolódik: beszerzési, feldolgozó, módszertani és bibliográfiai osztályra, valamint az olvasószolgálatra.

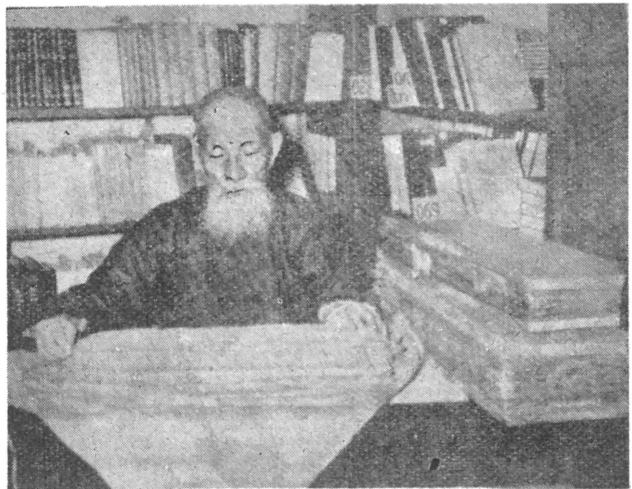
A könyvtár gyűjti az országban megjelent valamennyi könyvet, azonkívül a régi mongol, tibeti, kínai, mandzsu és más régi és ritka könyveket. A társadalomtudományból, a természet- és alkalmazott tudományokból természetesen a nyugati nyelveken és országokban megjelent fontosabb könyveket is beszerzi.

Az állomány nyelvi megoszlása: legnagyobb része, kb. 546 ezer kötet keleti. Ebből 300 000 mongol és tibeti nyelvű. Közöttük nagyon sok igen értékes, mind tudományos, mind pedig könyvészeti szempontból (pl. az *Arany történet*, amely unikum, valamint a régi mongol írások felbecsülhetetlen értékű emlékei, a régi ázsiai csillagjósolás tudományainak dokumentumai).

Nyugati nyelveken többnyire modern tudományos jellegű könyveik vannak, de ebben a csoportban is akadnak értékes és érdekes régi könyvek (régii európai utazóknak a mongolokról való feljegyzései stb.).

A tartalmi megoszlást illetően a modern állományban a marxizmus—leninizmus klasszikusai, politikai, közgazdasági, matematikai, építészeti, orvostudományi, ipari, mezőgazdasági, művészeti, sport, irodalomtudományi és földrajzi művek egyaránt megtalálhatók — a legfontosabb kézikönyveken, enciklopédiákon és lexikonokon kívül.

A szépirodalmi művek között a mongolra fordítottak mellett eredetiek is találhatók. Nagyon sok mű oroszul van meg, a szovjet irodalomból pedig szinte minden mű megtalálható. Az utóbbi években jelent meg *Petőfi vá-*

A könyvrítkaságok gyűjteményében

A nemzeti könyvtár gyermekolvasója

is elég szép számmal megtalálhatók (a Magyar Tudományos Akadémia jónéhány tudományos folyóirata is).

A beszerzés hivatalos úton való beszolgáltatás, vásárlás útján történik, de jelentékeny az ajándékozások száma is. Például 1960-ban 14 800 kötetet, nagyrészt régi mongol és tibeti könyvet ajándékoztak a könyvtárnak.

Igen sokat szereznek be csere útján is. A Szovjetunióban, Albániában, Bulgáriában, Magyarországon, az NDK-ban, Csehszlovákiában kb. 40 könyvtárral és tudományos testülettel állnak csereviszonyban. Ezenkívül Japán, az USA, Brazília, Finnország, Jugoszlávia, Kuba különböző tudományos szervezeteivel tartanak fenn kapcsolatot. 1960-ban külföldi csere útján 7200 könyvet és folyóiratot szereztek be a könyvtár.

A könyv- és folyóiratállományon kívül térképek, kották, mikrofilmek, szikla-feliratokról készített fényképfelvételek is találhatóak a gyűjteményben.

A kölcsönzés, olvasás három olvasóteremben folyik. A tudományos olvasóban a tudományos fokozatokkal rendelkezők, valamint a párt és az állam vezetői dolgozhatnak. Aki az egyetemen tanít, de tudományos fokozattal nem rendelkezik csak a közös olvasótermet használhatja. A gyermekkönyvtárat első osztályostól a nyolcadikosokig vehetik igénybe. A könyvtár nyitvatartása: szerdától péntekig *reggel 8-tól este 10-ig*, szombaton szünnap, a hét többi napján 8-tól 5-ig.

A könyvkölcsönzési idő 15 nap, ipari vállalatoknak 21 nap. Az olvasók évenként kb. 80 ezer könyvet és folyóiratot kölcsönöznek.

Az olvasók többsége (99,3%) 1960-ban egyetemista, középiskolás, értelmiségi és diák volt. Csak 0,7%-ot tett ki a munkás és alkalmazott foglalkozású olvasók részese. 1965-ben viszont már 25%-ra emelkedett a munkás és alkalmazotti kategóriába tartozó olvasók aránya.

A könyvtárban népművelő, népnevelő munkát is végeznek: 1960 és 1965 között 221-szer tartottak előadást aktuális kérdésekről, rendeztek író-olvasó találkozót, felolvasást, és 37-szer volt könyvkiállítás.

Mind a szolgálati, mind pedig az olvasói katalógus betűrendes illetve ETO szerinti szakkatalógusokból áll. A tájékoztató munka keretében a könyvtár módszertani és bibliográfiai osztálya *évenként kiadja a megjelent művek bibliográfiáját*. Kiadtak továbbá egy bibliográfiát, amelybe — a megjelenés helyétől függetlenül — azokat a könyveket vették fel, amelyeket a mongolságról írtak a legrégebb időktől 1958-ig. Készítenek folyóirat-bibliográfiát és cikkrepertóriumot is.

A módszertani és bibliográfiai osztálynak a feladata még a könyvtárosképzés irányítása és a vidéki, intézeti, vállalati könyvtárak patronálása is. A nemzeti könyvtár nyilvántartása szerint Mongóliában jelenleg összesen 350 könyvtár van.

Salga Mária

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter az öreglaki községi könyvbarát ház felépítése alkalmából, eredményes tevékenységük elismerésül *Mezei Imrénének*, az öreglaki községi tanács vb-elnökének, A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta; *Löndör Istvánt*, az öreglaki községi tanács vb-titkárát DICSE-RETBEN részesítette.

Idő- és teljesítménynormák a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában

A gazdasági mechanizmus új rendszerében a munka gazdaságosabb szervezésére, a termelékenység növelésére fontos szerep vár a könyvtári munkában is, különösen a feldolgozásban. A munka összetevőinek idő és költség megállapítása világszerte foglalkoztatja a könyvtárosokat. A kérdést külföldön is gazdag irodalom tárgyalja, ebből kiderül, hogy mennyire nem ismerik a könyvtárak a különböző munkafolyamatok költségeit. Egy 1964-ben végzett amerikai felmérés szerint például a főiskolai és az egyetemi könyvtárak 57%-a, a közművelődési könyvtárak 44%-a nem tudta kimutatni, hogy nála mennyibe kerül a feldolgozás.

A Szovjetunióban is már a húszas években foglalkoztak a könyvtári munkafolyamatok gazdaságos szervezésével. 1950-ben a gyarapodási és a feldolgozási rutinmunkákra mintegy 50 normát állapítottak meg, ezeket 1957-ben felülvizsgálták és kiegészítették a könyvtári szolgálat többi területére vonatkozó normákkal.

Hazánkban a könyvtári normák kialakítása a Debreceni Egyetemi Könyvtár nevéhez fűződik, ez a könyvtár foglalkozott legelőször a könyvtári folyamatok elemzésével, a munkanormák meghatározásával. (Vö. Csúry István: „A szocialista könyvtári üzemi szervezete és mű-

Munkanemek	Teljesítmény-normák	Darabbrézési norma (Ft)
1. Könyv (folyóirat) előrendezés	60 köt/óra	0,15
2. Azonosítás	20 mű/óra	0,60
3. Katalogizálás könyv	4 mű/óra	3,—
folyóirat	5 köt/óra	2,40
4. Katalogizálási revízió könyv	9 mű/óra	1,50
folyóirat	15 köt/óra	0,90
5. Szakozás könyv	4 mű/óra	3,—
folyóirat	4 mű/óra	3,—
6. A szakozás ellenőrzése könyv	9 mű/óra	1,50
folyóirat	9 mű/óra	1,50
7. Korrektúra lemez	20 db/óra	0,55
8. Irányítás rendes	180 db/óra	0,06
pótlehúzás	90 db/óra	0,12
9. Adréma-préselés lemez	7 db/óra	1,50
sokszorosítás, rendes	175 db/óra	0,05
pótlehúzás	140 db/óra	0,07
10. Cédularendezés ABC előrendezés	130 db/óra	0,08
beosztás a katalógusokba	100 db/óra	0,12
szak előrendezés	130 db/óra	0,08
beosztás a katalógusokba	100 db/óra	0,12
11. Folyóirat — alapfelvétel leírása soronként	—	0,14
12. Katalóguscédulák lyukasztatása	1000 db/óra	0,005
13. Raktári szám rágépelés	100 db/óra	0,08
14. Leltározás	10 mű/óra	1,—
15. Mikrofilm felvétel készítés	100 db/óra	0,14
16. Mikrofilm előhívás, kidolgozás	1000 db/óra	0,014
17. Mikrofilm felvételek műszaki ellenőrzése	120 db/óra	0,12
<i>Az órabéres munkák díjai</i>		<i>Órabér</i>
1. Szállítás (csomagolás)	—	7,50
2. A tanszéki könyvállomány rendezése (leltározás, raktározás stb.)	—	7,50—10,—
3. Az ellenőrzést ellátó dolgozó:		
igazgató	—	15—20,—
gazdasági ellenőr, témafelelős	—	10—15,—
adminisztrátor	—	7—10,—
4. Irodalomkutatás, bibliográfia-összeállítás (Címbibliográfia) témánként	15—20 óra/bibl.	15,—

Megjegyzések a táblázat tételéhez:

1. A könyvek: abc, szám; a folyóiratok: raktári szám, cím, évfolyam és kötet szerint.
3. A tanszéki folyóiratok katalogizálásánál azon kötetek esetében, amelyek már a központi könyvtár állományában megvannak, a katalogizálási munka kötetenkénti díjtételének 50%-a számítható fel.
4. Lásd a 3. tétel megjegyzését.
- 4—6. Műnek a folyóiratféleséget vagy címet kell tekinteni.
10. 100 db gyakorlatilag = 3 cm cédulamennyiség
15. Zeiss-dokumátor IV. típusú mikrofilmfelvevő gépre vonatkozik.

ködése." A Debreceni Egyetemi Könyvtár Évkönyve, 1953.)

A munkanormák gyakorlati alkalmazásában könyvtárunk, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára jó eredményeket ért el. Az idő- és teljesítménynormák bevezetése tette lehetővé oly nagyméretű munkálatok megtervezését és végrehajtását, mint amilyen a 104 tanzék könyvanyagának feldolgozása volt 1955-től 1961-ig. E vállalkozás során 200 000 kötetet dolgoztunk fel külön munkában, munkanormák alapján. A kezdetben bevezetett normákat 1960—1961-ben szakemberekből álló bizottság felülvizsgálta, és a könyvtári feldolgozó munkára teljesítménynormákat állapított meg. (Dr. Móra László: A könyvtári munkanormákról. = A Könyvtáros, 1961. 5. sz.) Az így kialakított normák segítségével dolgozta fel a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára a volt selmeci Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola könyvtárának 40 000 kötetét, és számos üzem és intézmény műszaki könyvtára (pl. Láng Gépgyár, Fémipari Kutató Intézet) részére készített katalógusokat.

A normák természetéből folyik, hogy a jobb szervezettség, a dolgozók begyakoroltsága következtében fejlődnek a munkamódszerek, és átalakulnak a munkakörülmények is. Mindezeket a változásokat, a munkanormáknak is vissza kell tükrözniük, ezért a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára — különös tekintettel az új gazdasági mechanizmus célkitűzéseire — 1966-ban másodszer is felülvizsgáltatta a normákat. A vizsgálatban részt vettek a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtári szakemberei mellett az egyetem pénzügyi szervei is. A bizottság kisebb módosításokat hajtott végre

az eddigi normákon illetve kibővítette azok körét. Az újonnan megállapított normákat, melyeket a Művelődésügyi Minisztérium 1967-ben jóváhagyott, a táblázat tartalmazza.

Az új teljesítménynormák és az 1960-ban megállapított munkanormák összehasonlítása alapján megállapíthatjuk:

1. A feldolgozás teljesítménynormái általában nem változtak, ami azt jelenti, hogy általában korábban is helyesen állapították meg őket.

2. A könyvtári szolgáltatások bővítésével új munkanormákat kellett bevezetni, pl. a mikrofilmek készítésének, vagy az irodalomkutatások, szakkibibliográfiák összeállításának munkálataira.

3. A teljesítmények díja (darabére) átlagosan kb. 20%-kal emelkedett, mint-hogy időközben megváltozott a munkakörben foglalkoztatott könyvtárosok bérezése is. Mivel pedig a különmunka díjazásának alapjául az ugyanazon munkakörben dolgozók fizetésének átlagos órabérét vették alapul, ehhez viszonyítva a darabér értéke is változott.

A táblázatban közölt teljesítmény- és beszerzési normák alapján jelenleg is folyik könyvtárunkban a tanszéki könyvtárak folyóiratállományának központi feldolgozása (különmunkában) és külső intézmények, így az MTA Automatizálási Kutató Intézet, a Szolnoki Tiszamenti Vegyiművek, a Fémipari Kutató Intézet stb. könyvtára részére katalógusok elkészítése. Így aránylag csekély összegért fontos műszaki könyvtárak jutnak hozzá a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának adréma lemeztára segítségével sokszorosított és szakjelzettel ellátott katalóguscédulákhoz, mégpedig tettes szerinti példányszámban.

Szendrő Géza
a Budapesti Műszaki Egyetem könyvtárának munkatársa

A könyvtári propagandaanyagok központi előállítása

Ózdi könyvtárossal történt: Kazincbarcikáról Miskolcra akart utazni, s ezért indulás előtt megnézte az autóbusszmegálló menetrendjét. Nem akart hinni a szemének, mert a menetrend nemcsak az indulás időpontját olvashatta, hanem alatta ezt is: „Íratkozz be a Városi Könyvtárba! Kölcsonzés mindennap 14-től 18 óráig.”

A probléma — a könyvtári propagandaanyagok előállítása — minket is sokat foglalkoztat, hiszen az elmúlt esztendő-

ben elég sokat költöttünk propagandára. Most nemcsak a jeles évfordulókra kibocsátott plakátokra gondolok, hanem azokra az időszéri feladatokra mozgósító könyvtári röplapokra és egyéb kiadványokra is, amelyekkel elsősorban a Vasasok és Építők segítik könyvtáraik munkáját. Az elmúlt esztendőben mi is kb. 150 000 példányban készítettünk hasonló kiadványokat. Ezek eddig sem voltak olcsók, s valószínűleg a jövőben még költségesebbek lesznek. Értekezletek vissza-

térő témája, hogyan lehet propagandaanyagokat olcsóbban előállítani. Történetek ugyan próbálkozásként a költségek csökkentésére — mi például más megyék kiadványaiból vettünk át, a költségek így némileg megoszlottak —, de ez a megoldás is csak enyhíteni tudta gondjainkat, teljesen megoldani nem.

Különösen a sürgős esetekben nem megoldás ez. Hogy néhány példát említsék: Az egyik miskolci lakásszövetkezet felajánlotta a kb. 30 négyzetméter alapterületű, ízlésesen berendezett klubját az SZMT központi könyvtárának, hogy az ott a lakók számára könyvtárat létesítsen. Az ajánlatot nemcsak a lehetőség újszerűsége miatt fogadtuk el, hanem azért is, mert a lakótelep közvetlen közelében semmilyen nyilvános könyvtár nem működik. De hogyan szerez majd tudomást a kb. 5 ezer lakos arról, hogy a helyszínen könyvet kölcsönözhet? Nem volt más lehetőségünk mint az, hogy a propagandaanyagokat a lakók postaládájában helyezük el.

Vagy például egyre több üzem könyvtárát helyezik el üzemén kívül vagy utcáról is megközelíthető helyiségben, hogy a környék lakói is igénybe vehessék. Ha nem tudjuk gyorsan tájékoztatni a lakosságot arról, hogy a könyvtár részükre is nyitva áll, bizony hónapok telhetnek el addig, amíg mindenki tudomást szerez róla.

Sokak előtt ismeretes, hogy a kórházakban megszerveztük a betegek könyv-

tárát. A könyvtárat népszerűsítő röplapokat rendszeresen szétosztjuk a betegek között. Erre azért is szükség van, nehogy a beteg esetleg csak akkor szerezzen tudomást a könyvtár létezéséről, amikor már gyógyultan hagyja el a kórházat.

A Lenin Kohászati Művek szakszervezeti könyvtára is bevezette a hanglémez kölcsönzéseket. Hogy az új szolgáltatásról a dolgozók mielőbb tudomást szerezzenek, megállapodott a posta kézbesítőivel, hogy a propagandaanyagot esetenként elhelyezik az Északmagyarország c. megyei lap kikézbécsített példányaiban.

A példákat még lehetne folytatni. Azonban az eredmények ezeken a helyeken önmagukért is beszélnek. Nem véletlen, hogy az említett két miskolci nagyüzem könyvtára az 1967-es évet 9765 olvasóval és 246 298 kötetes forgalommal zárta.

A közelmúltban Miskolcon járt a Könyvtárellátó képviselője. Arról tájékoztatott bennünket, hogy könyvtári propagandaanyagok kiadását tervezik. Tőlünk is, mint más megyéktől véleményeket, elképzeléseket kért. Gondolom, az ország különböző típusú könyvtáraiból sok jó ötletet kapott a Könyvtárellátó. Mi nagyon bizunk abban, hogy más, jó szolgáltatásai mellett végre segítségünkre lesz ezeknek a gondoknak a megszüntetésében is.

Magyar András

a Borsod megyei SZMT Könyvtár vezetője

Könyvek a TV műsorához

A könyvtárosok számtalanszor tapasztalják, hogy egy-egy érdekesebb tv-műsor nyomán ugrásszerűen megnő a témához kapcsolódó könyvek forgalma. Olyan művek is az olvasók érdeklődés középpontjába kerülnek ily módon, amelyeket egyébként nemigen vesznek kézbe.

A tv-műsorokban rejlő irodalom-népszerűsítő lehetőségeket használják fel a könyvtárak, amikor valamilyen módon előre felhívják a tv-nézők figyelmét arra, hogy a műsorokhoz mit érdemes elolvasniuk, milyen irodalmat találhatnak a könyvtárban. Eközben — az olvasás. a könyvek népszerűsítése mellett — lehetőség nyílik arra is, hogy a valóban figyelmet érdemlő, érdekesnek ígérkező műsorokra irányítsák a közfigyelmet. A legtöbb könyvtárban ma már külön tv-könyvespolc, de legalábbis jól látható helyen kifüggesztett falitábla található „A tv műsoraihoz ajánljuk” felirattal. Erre a táblára helyezi el a könyvtáros a műsor- és könyvajánló jegyzéket.

A *Kaposvári Megyei Könyvtár* leg-

újabb kezdeményezése egy jó lépéssel tovább megy a tv és a könyvtárak közötti kapcsolatok elmélyítésének útján. A kaposvári járás két nagy falujában, *Igalban* és *Kadarkúton* valamennyi tv-nézőnek elküldik a könyvtár havonta megjelenő, naptárszerűen összeállított „Könyvek a tv műsorához” című ajánló jegyzékét. A könyveket úgy válogatták össze, hogy bármelyikük megtalálható legyen a helyi községi könyvtárban. (Az ajánlott műsorokról itt most csak annyit, hogy politikai, irodalmi, műszaki stb. előadások, filmek, színdarabok egyaránt megtalálhatók közöttük.)

A jegyzékeket megküldik a járás valamennyi falujába az ún. nyilvános tv-ket fenntartó intézményeknek, szerveknek is. (Művelődési házak, pártklubok, iskolák stb.)

A megyei könyvtár úgy tervezi, hogy ha a kezdeményezés beválik, a jegyzékek küldését az egész megyére kiterjeszti.

(Sv)

Könyvtárat épít Nyírcsászári

Nyírbátorban megkérdezték, van-e fogalmunk arról, hogy a községben milyen vitákkal jár a községfejlesztési alap felhasználása? Nyírcsászáriban azonban sem vita, sem veszekedés nem volt.

Pedig... Pedig lehetett volna. 175 ezer forint nem nagy pénz, de nem is kicsi, különösen nem ilyen kis község esetében. És korábban nem volt könnyű végrehajtani a közös elhatározásokat.

Egy régi épületből 1958-ban alakították át a jelenlegi kultúrtermet. Ebben ma is hetenként kétszer van mozielőadás. Bár minden negyedik családnak van televíziója, zsúfolt a nézőtér minden alkalommal.

1961-ben kezdték a község villamosítását, addig petróleumlámpával világították a kultúrteremben is. A villanyhálózat megépítése azonban sokkal nehezebb volt, mint ahogy eredetileg gondolták, mert a nyírcsászáriak közül sokan, még tanácsstagok is, félték a költségektől. „Sokba kerül, nekünk kell ezt megfizetni.”

Akik akkor elleneztek, ma talán a miniszterig is elmennének, ha újra petróleummal kellene világítaniuk. Ha áramszünet van, vagy csupán egyetlen utcai lámpa nem ég, már problémáznak rajta... Ha a kölcsönzőben elromlik a mosógép, mennek a tanácsra, intézkedjenek. (Pedig minden második családnak van mosógépe.)

Hogy mit jelentett igazában a villany Nyírcsászáriban, azt az említett példánál sokkalta jobban kifejezi a könyvtár helyzete. Az iskola három kis szekrényében (meg a könyvtáros lakásán) 1412 kötet húzódik meg. A községben 185 beíratkozott olvasó van a 220 család közül. A könyvtár júniusban teljesítette egész évi tervét, 3369 kötetet vittek ki. S ez nagyon sok. És még egy: nemcsak a gyerekek, hanem a felnőttek is olvasnak.

Annyira fellendült az olvasás, hogy a község „kinőtte” ezt az ideiglenes könyvtárat. Új könyvtár kell tehát.

De más is kell. A kultúrházban nincs öltöző. Igaz, ez az épület nagy „karriert” futott be, először gazdasági épület volt, kultúrház lett, mozi — s most színházat is szeretnének! Színpad van ugyan, egy kicsit ezt is átalakítják, hogy valami formája legyen, de a fontos az öltöző, mert enélkül egyetlen színház sem vállalkozik nyírcsászári szereplésre.

Könyvtárat építenek hát a kultúrház mellé, olvasó- és klubtermet, s egy öltö-

zót. És teljes egészében községfejlesztési alapról. Ez nagy szó.

Jó vize van a községnek, kaptak is az utóbbi években kutat, és ezután is kapnak majd — ez tehát nem gond. Gond viszont, hogy egyetlen centiméternyi járda sincs Nyírcsászáriban. Ha a könyvtár és a járda között választani kellett volna, sok községben — s erre van példa elég — a járdát választották volna.

Nyírcsászáriban nem. Az egyik községi vezető azt mondta erre, hogy a járda a cipőket szolgálja a könyvtár a fejeiket. S ha nekik e kettő között választaniuk kell, hát inkább az utóbbit szeretnék.

Ezért nem volt vita. (K. I.)

(Kelet-Magyarország)

Felrobbant a diafilm

Különös baleset történt a múlt év utolsó munkanapján Kecskeméten, a megyei könyvtárban. Király Lászlóné könyvtáros az elhasználódott, szakadozott diafilmek előírászerű megsemmisítését végezte, oly módon, hogy a tekerceket a begyűjtött kályhába dobálta. Eközben az egyik filmtekercs nagy detonáció kíséretében kivágódott a kályha tetején, s csak a közelben tartózkodók lélekjelenléte akadályozta meg a tűzvészt. Királyné nylon köpenye azonban tüzet fogott, s a könyvtáros másodfokú égési sérüléseket szenvedett a karján. Hosszú évek óta ez volt az első üzemi baleset a könyvtárban. A diafilm megsemmisítésének, úgy látszik, mégsem ez a legjobb módszere.

(Petőfi Népe)

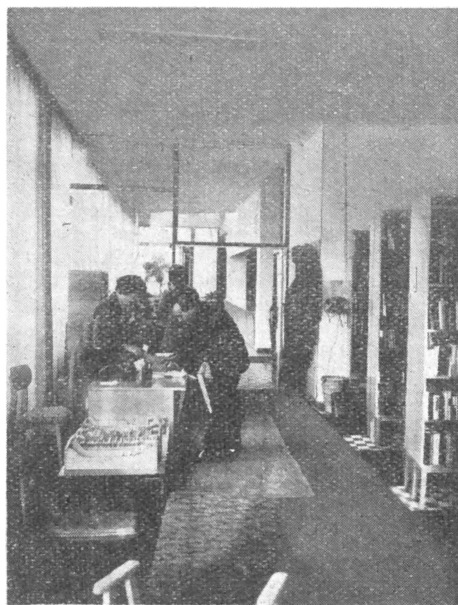

Könyvtárépítési hírek

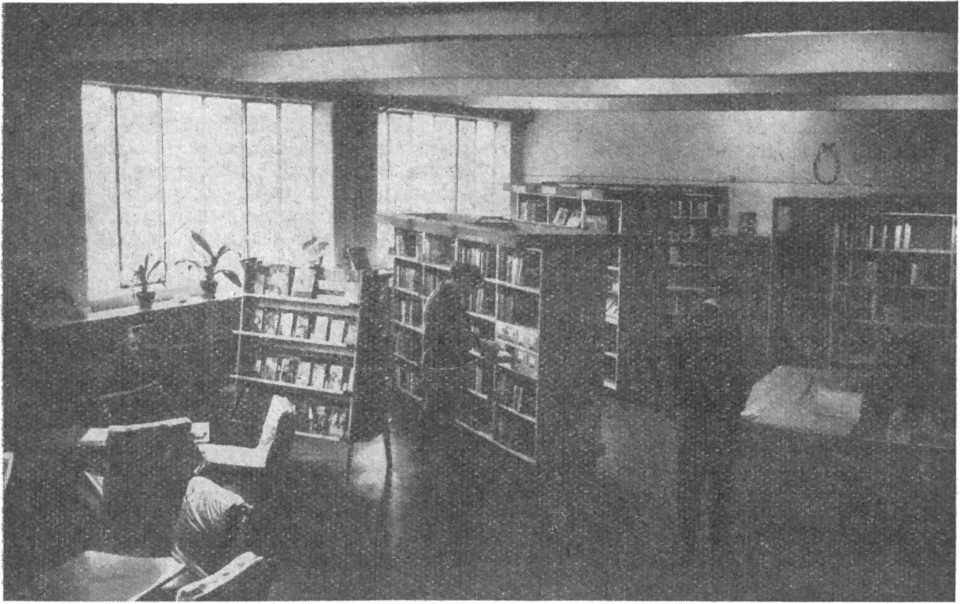
Amióta a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* hálózatában folyó korszerűsítésekről legutoljára beszámoltunk, egész sereg újabb építkezés történt, ezek között új könyvtárfiókok létesítésére és a meglévő átalakítására egyaránt sor került: A *Várban, az Országház utcában*, kis, 47 m² alapterületű könyvtárhelyiséget létesítettek, itt a 11. sz. kerületi könyvtár fiókja kezdte meg működését. — A 17. sz. önálló *gyermekkönyvtár*at a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárhálózat munkamegosztása révén szervezhetnék meg: a *Csepeli felnőttek* ellátását ugyanis a *Csepel Művek* szakszervezeti könyvtára vállalta, a *gyermekek* részére viszont a Szabó Ervin Könyvtár teremtett kitűnő olvasási lehetőségeket 213 m²-es alapterületű, 451 000 Ft-os költséggel kialakított új létesítményében. Ugyanakkor *Csepel-Királyerdő* könyvtára is jobb körülmények közé került: amíg új építkezéssel végleges otthont el nem készítenek, átmeneti megoldásként egy 60 m²-es, az eddiginél azonban jóval megfelelőbb helyiséget juttattak számára. — A *kispesti*, 25. sz. kerületi könyvtár néhány évvel ezelőtti átalakításáról már írt a Könyvtáros. Most ismét bővítéséről értesültünk: a *gyermekkönyvtár* az épület emeletén új helyiséget kapott, s ennek következtében a földszinti rész átrendezésével a felnőttek számára külön olvasótermet is ki tudtak alakítani. A könyvtár alapterülete 420 m²-re növekedett. — Az *albertfalvai Szabó Ervin Könyvtár* rossz helyiségviszonyait szintén szóvá tette a Könyvtáros. E körülmények újban annyiban javultak, hogy új, bár nem nagy (52 m²-es) alapterületű helyiséget kaptak az albertfalvai felnőtt olvasók, a régi könyvtárhelyiséget pedig most alakítják át a *gyermekek* kizárólagos használatára. — A 38-as (*Böszörményi úti*) Szabó Ervin Könyvtár helyzetét a XII. kerület rossz könyvtári ellátottságával foglalkozó cikkünkben tettük szóvá, 1965-ben. Azóta lényegesen javult a helyzet: a felnőtt könyvtár 165 m²-es alapterületű új helyiségeket kapott, a *gyermekek* számára pedig a régi könyvtár helyén 100 m²-en tudtak megfelelőbb olvasási körülményeket teremteni. — A *rákospalotai*, 29-es számú kerületi könyvtár felújításával a könyvtár 136 m²-es alapterülete ugyan nem növekedett, de a felnőtt és a *gyermekkönyvtár* itt is új bútorokat kapott, és a könyvtár beosztása ésszerűbbé vált a *gyermekrészleg* külön bejárata révén. Rákospalotán további építkezés folyik: a könyvtár *Fóti*

úti fiókját most alakítják át. — A közelmúlt legjelentékenyebb fővárosi Szabó Ervin könyvtári építkezése a jópár évig elhúzódó és a sajtóban, például az *Esti Hírlapban* is többször sürgetett sashalmi építkezés volt: itt a főútvonal mellett fekvő volt kocsmáépület teljes tatarozásával és belső átalakításával teremtettek igen kellemes otthont a 32-es könyvtár 2800 olvasójának. A századeleji vidéki családi házak szecessziós stílusában készült tornyos épületet úgy újították fel 810 000 Ft-os költséggel, hogy benne a felnőtt- és a *gyermekrészleg* kívül külön olvasótermet is ki lehetett alakítani. A háznak szép udvara van — olvasóterasszal —, s így igen nagy előnye, hogy a már jelenleg sem túl tágas, 350 m² alapterületű helyiséget tovább lehet bővíteni az udvar felé, ha a szűkség megkívánja.

Sashalmon példamutató a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak ésszerű együttműködése: a XVI. kerületet a Szabó Ervin Könyvtár az *Ikarus gyár könyvtárával* együtt látja el könyvvel úgy, hogy a gyár művelődési otthonában levő szakszervezeti könyvtár a területnek is kölcsönöz. Itt a közelmúltban a felnőtt- és *gyermekkönyvtár* alapterülete 122 m²-re nőtt. Ennyi természetesen az 1410 olvasó

Az *Obudai Goldberger gyár új szakszervezeti könyvtára* (Jánosi Ferenc felv.)

A Textilfestőgyár újjáalakított szakszervezeti könyvtára (Jánosi Ferenc felv.)

számára egyáltalán nem sok, ezért az Ikarus könyvtára a rohamosan bővülő gyár új telephelyein letéti könyvtárak létesítésére törekszik. Így nyitotta meg februárban a 3-as számú gyáregység bejáratánál új fiókját, s ezt a szerszámgyári porta, valamint a tanműhely mellé tervezett további letéti könyvtárak építése követi majd. Az ötéves terv végére tehát a központi könyvtárat 4 — bár eléggé kicsi — könyvtárfiók egészíti ki, ezek a terület lakosságának is rendelkezésére fognak állni.

A szakszervezeti könyvtárhálózatok közül külön ki kell emelni a *Textilszak-szervezet* könyvtárait, melyekben a szakszervezet átgondolt könyvtárfejlesztési programja következtében a legszervezet-tesben történnek az építkezések. A szakszervezet alapelve az, hogy amelyik üzem vállalja a megfelelő könyvtári helyiségek rendelkezésre bocsátását és átalakítását, az a szakszervezeti központtól megkapja a korszerű működéshez szükséges bútort. A kelenföldi Goldberger, a kaposvári, szegedi és miskolci textil üzemek könyvtárának képeit már bemutattuk ol-

vasóinknak. A közelmúltban a budapesti III. kerületi textiles üzemekbe látogatunk el, s a helyszínen győződünk meg arról, hogy a szakszervezet eredményesen, következetesen megvalósítja a saját maga által kitűzött könyvtárkorszerűsítési programot: a *Csillaghegyi Szövögyár*, a *Textilfestőgyár* (ez egyben a III. kerületi könyvtár is) és az *Óbudai Goldberger* gyár új vagy újjáalakított könyvtára egyaránt törekvéseinek sikerét bizonyítja. A Textilfestőgyárban működő területi könyvtár a maga 150 m²-es alapterületével, periodikákkal jól ellátott klubövezetével, hangulatosságával különösen jó benyomást tesz a látogatóra. Itt és a másik két könyvtárban az olvasók arányszáma is bizonyára következménye a könyvtár-korszerűsítéseknek: a textil-munkások létszámának állandó hullámzása ellenére mindenütt 40—45%-os az olvasók aránya. A Csillaghegyi Szövögyár 4 órás mellékfoglalkozású könyvtárosa például 500 olvasót (és 124 lakóterületi olvasót) szolgál ki, a Textilfestőgyárban 720 (és 130 területi), a Goldbergerben 830 (és 93 területi) az olvasók száma.

...Még egyszer ajánlom, osszátok be helyesen a rendelkezésekre álló könyvekkel való foglalkozást, úgy, hogy változatos legyen: nagyon jól emlékszem, hogy az olvasás vagy a munka váltogatása — fordításról olvasásra, írásról tornázásra, s a komoly olvasmányról szépirodalomra — rendkívül jót tesz.

*Lenin
(letartóztatott hűgának a börtönbe)*

MIÉRT OLVASSUK GORKIJT ?

Nyolc évvel ezelőtt ugyane folyóiratban Gönczi Imre így kezdte cikkét: „Az utóbbi időben egyre több könyvtáros teszi szövé, hogy Gorkij népszerűsége csökken, a művei iránti érdeklődés lanyhul. Gorkij a legifjabb nemzedék számára általában a kötelező irodalom ismert fogalmává merevedik, az idősebbek közül pedig sokan inkább »elismerik«, mint olvassák.” Megállapítását felmérések részletes adataival, s ezek gondos elemzésével bizonyítja.

Könyvtárosok tapasztalatai igazolják, hogy a helyzet azóta sem változott, vagy ha igen, romlott. Gorkij műveinek olvasottsága mélyen alatta marad világirodalmi rangjának. Mi több, az orosz és szovjet irodalom belül sem éri el a vele egyenrangú írók kedveltségét, de még a művészi tekintetben mélyen alatta maradókét sem. Legtöbbbet kikölcsonzött műve ma is *Az anyja* — ezt azonban középiskolások veszik ki, mert kötelező olvasmányuk.

Szeretem Gorkijt — nem minden művét egyformán, némelyik jobban megráz, némelyik kevésbé, olyan is akad, mely érzelmileg hidegen hagy, de olyan is, mely újra és újra és mind mélyebben és mélyebben felkavar. Hogy miért idegenkednek sokan tőle, nem először gondolkoztat meg.

Őt magát is meggondoloztatta. Írt is erről egy karcolatot: *Hogyan borotváltak meg engem?* címmel. Megkurtítva idézem belőle a borbélyával folytatott párbeszédét.

„— mondja csak... olvassa az én írásaimat? — Megpróbáltam, kérem alázattal. — És?... — Nem olvasom, kérem alázattal. — És miért? — Mert nem érdekes, kérem alázattal. — Legyen szíves, kedves régi barátom, magyarázza meg pontosan, hogy miért nem érdekes? — Készséggel, uram. Először is, kérem, ön az életből veszi, amit megír és nem a fejből... ön azt írja meg, ami van és nem azt, amit maga kigondol. A jó írók, méltóztatik látni, ezt teszik: kigondolnak. Azonkívül ön alantas foglalkozású emberekről ír és az igazat mondja: hogy élnek, hogy beszélnek, éreznek, milyen bajokat, csapásokat kell elszenvedniök a körülmények és tulajdon ostobaságuk folytán. Elővettem a minap egy újságtárcáját, olvasom — hát igen, pontosan így van, igaz, de hallatlanul leverő és egyáltalán nem érdekes. Csak az élet, meg az élet, semmi fantázia.

— Volna szíves talán megnevezni a kedves íróit?”

A borbély e kérdésre néhány tökéletesen feledésbe ment ponyvairót sorol fel, s hozzáteszi: „Elsőrendű írók, kérem!... Gyilkos tusakodások, hajmeresztő bűnök, rajongás, vihar és mennykőcsapkodás — és az emberek forognak, forognak az örvényben, aztán hirtelen — rípsz-ropisz! — az erény elnyerte jutalmát, a bűnös megbűnhődött és porba hullott! — Tanuljon tőlük! — Jól tudom én, kérem alázattal, hogy az életben nem ilyenek a gonosztettek és a bűn nem bűnhődik. Ott még rosszabb is van! És a szerencsés befejezés elmarad. De a könyvben minden jól végződik... Próbálja ön is a saját fejből meríteni a mondanivalót, úgy még önből is érdekes író válhat! Csak ontsa szabadon, mennél kevésbé hasonlít a valósághoz, annál jobb... annál kedvesebb a szívnek...”

Valóban erről volna szó, hogy azért olvassák kevesen Gorkijt, mert az igazat írta, az olvasók pedig a gyakorta keserű valóságtól való menekülés, az élettől való elzárkózás eszközét keresik az irodalomban?

Van ebben némi igazság. Jókai, Dumas hallatlan népszerűsége bizonyítja: az olvasók nem kis hányada, s nem csupán gyerekek és alacsonyabb műveltségűek szere-

tik a leegyszerűsített igazságtevést: a bűnös bűnhődjék, a jó pedig — kellően izgalmas viszontagságok után — nyerje el méltó jutalmát.

De — hogy orosz írónál maradjunk — Tolsztojt is igen sokan olvassák. Pedig a valót írta, és ő aztán igazán nem szimplifikált. Móricz Zsigmond sem tartozik a legkevesebbet forgatott írók közé. Pedig ő sem szépítette meg a valóságot.

Gorkij ellen a fő vád nem is az, hogy az igazat írta, hanem, hogy nyomasztó. Minden írása csupa baj, szerencsétlenség, reménytelen nyomor. Hősei durva, eltompult lelkű emberek, csavargók, munkanélküliek, iszákosok, menedékhely töltelékek, tolvajok — a társadalom számkivetettjei. Az egyik oldalon. A másikon pedig a pénztől, nyereszkezdéstől, tulajdon kapzsiságuktól eltorzult lelkű, elvadult erkölcsű, műveletlen kereskedőnépség.

Ebben is van igazság. Gorkij világa valóban nyomasztó. De hogy írásai reménytelenek és vigasztalanok lennének, nem igaz. Az sem, hogy nincsenek igazán emberi, magukkal ragadó hősei.

Korai, romantikus színezetű novelláiban?

Nemcsak azokban. Csupán kettőt említek — s nem is az agyon hivatkozott *Anyából* — a *Kispolgárok* Nyiljére és az *Ellenségek* Szincovjára utalok. Mindkettő töretlenül optimista, szenvedélyesen harcoss, hősi életű forradalmár.

De hány és hány másfajta „hőse” van — vethetik ellenem. Helyes, beszéljünk róluk.

Egy úgynevezett „karácsonyi elbeszélése” két kisgyerekről szól, egy kislányról és egy kislányról, akik — ellentétben a jószándékúan szívfacsaró recepttel — nem fagytak meg, bár az őket körülvevő társadalom mindent meggett ennek érdekében. De ők csak azért sem! Mi több, még éhezni sem voltak hajlandók az érzékeny lelkűek kedvéért, hanem pompás emberismerettel és sok furfangos ötlettel összekoldultak egy vacsorára valót, beültek a „szent” estén egy lebujsba, s alaposan teleették magukat.

Bevallom én ezt az elbeszélést — a két szurtos gyereket a mocskos kocsmában — felemelőnek tartom. Az ember egyik legnagyobb tulajdonságára ébreszt rá — az életrealitásra. Ezek a kis csavargók meg tudtak küzdeni az életükért, nem kell féltetni őket.

Úgy vélem, ez a novella kulcs Gorkij művészetéhez. Vándorútjain — ifjúkorában gyalog bejárta fél Oroszországot — ismerkedett meg a társadalom alján élők világával. Nyomoruk, kiszolgáltatottságuk, durva erkölcsük láttán egy polgári humanista kétségbe esett volna. Ő nem. Benne megvolt a nagyszerű képesség, hogy a felszín alá lásson, mélyen az emberi lélekbe.

Az *Inasévek* c. önéletrajzi regényének ikonfestő munkásai durva tudatlanságban élnek. Örömet csupán ivászatokban s emberhez méltatlan, nyers szórakozásokban találhatnak. S akkor Gorkij felolvass nekik Lermontov *Démonából*: „...Már az első sorai után Szitanov belenézett a könyvbe, majd az én arcomba, letette ecsetjét, és hosszú kezét a térde közé dugva mosolyogva hintázott... A költői elbeszélés kínzó és édes izgalomba hozott... De még jobban felizgatott a műhelyben támadó tompa, óvatos mozgás, az egész helyiség nehézkesen kifordult önmagából, és az emberek mintha mágnes húzta volna felém... majdnem valamennyien körülállták az asztalt, szorosan összesimultak, átölelték egymást, komoran és mosolyogva is.” — Igen, Gorkij meglátta, hogy ők is „életrevalók”: emberi életre.

A *Kirekesztve* című novellájának hőse úgy érzi, hogy „Minden ember élete titok mindenki más számára, titok, amit az egyik fél nem akar feltárni, a másik megfejtetni — s az ember úgy él, hogy csak szavak fűzik a másikhoz, érzések és gondolatok egész világát hordozza magában, szenved, de él, úgy él, és úgy hal meg, hogy nem tárta ki önmagát senki előtt. Senki sem veszi észre életünk szomorú furcsaságát, senki sem látja, hogy ő megoldhatatlan rejtvény, egész élete hasonló rejtvények között telik, és csak tartalmatlan üres szólam, hogy egyik ember ismeri a másikat. Senki sem ismer senkit, nem is akar ismerni.” Korzsis tanítója ugyanezt mondja: „Tudom; gyalázatosan iszom, disznó módra leiszom magam... de negyvenhat éves vagyok, és nincs senki a világon, akinek szüksége volna rám!... Egy lélek sincs! Nem kellek senkinek! Senkinek! És azt hiszem, már nekem sem kell senki.” Az *Unalmukban* Arinája így sikolt fel: „Szánj meg engem, a Jézus Krisztus szerelmére kérlek, ne légy rossz hozzám! Hiszen egyedül vagyok, mint az ujjam...” S akik „unalmukban” gyilkos tréfájukat elkövetik ellene, azok is magányosságuk, üres, haszontalan életük miatt váltak kegyetlenekké. Az *Orlov házaspár* Griskáját is élete bezártsága, céltalansága teszi komisszá. „Hej élet! Pompás börtön te!” — suttozja. — „Ez a verem az oka, Mortja. Mintha már életünkben a föld alá volnánk temetve...” S hogy nem pincelakásukat, sőt nem is szegénységüket érzi veremnek, kiderül szavaiból: „Akár a padlásra költözünk, akkor is veremben leszünk... nem a lakás a verem... az élet.”

Legelesettebb, legmélyebbre zuhant alakjai is érzik, hogy magányosságuk nem valami eredendő bűn, lehetne, sőt kellene is tenniük ellene. S ha lehetőségük nyílna

rá, hogy másokért éljenek, megszűnne boldogtalanságuk, feltápáskodhatnának elesett-ségükből. Griska Orlov, mikor kitör a kolera-járvány, beáll ápolónak s ráébred, hogy az embereknek szükségük van reá. Ez boldoggá teszi.

Csakhogy Griska története — vethetik ellenem — nem itt fejeződik be. Valóban. A kolerajárványnak egyszer csak vége lesz — ébred rá —, a betegek meggyógyulnak, meghalnak, s ő mehet vissza magánya képletes és szó szerinti vermébe. Ekkor leissza magát és így kiált fel: „Fuj! Hát ennél jobbat sehogy se lehet kitalálni? Mindenki mindenki ellen... Eh, élet, élet, te ördög találmánya!”

Tehát: ha nem is az emberekben rejlő reménytelenségre, de az életére akart rá-döbbszteni Gorkij?

A huszonhat férfi — egy leány szintúgy azt mondaná, hogy a szebbre, jobbra, tiszta, napfényes, örömteli életre vágyó emberek sem tehetnek egyebet, minthogy akaratlanul is ürömmé keserítik, bemocskolják bálványképüknek röpke boldogságát? Mert ilyen az élet. Azért tárná fel Gorkij az *Éjjeli menedékhelyben* a társadalom legmélyére zuhantaknak az életét, hogy megmutassa, mindenkit ez a sors fenyeget? Igen. De mégse kétségbeejteti akarta az embereket. Hanem éppen ellenkezőleg — felrázni. A *Konovalev* című elbeszélése végződik a következő szavakkal: „Sokáig néztem a tűz hamvadó üszkét... Hamarosan nem maradt egyéb belőle, mint meleg szaga. Néztem és eltűnődtem: „Ilyenek vagyunk mi is... Bár felizzanak.” Ezért, hogy felizzanak az emberek, döbbszentette rá őket újra és újra ilyen könyörtelenül a „mindenki mindenki ellen” élet elviselhetetlenségére.

Szándéka, hite és meggyőződése, hogy végül is minden alantasság, ocsmányság és galád kegyetlenség kiirtható az emberi életből — mert nem magában az emberi természetben rejlik — minden során átsüt. Ezért nem nyomasztóak, hanem éppen fel-emelők művei.

Narkotikumnak, persze, nem alkalmasok. Elképzelhető, hogy — ha majd nem találkozunk többé hitványsággal az életben — avasnak fogjuk találni őket. (Miként akad néhány romantikus írása, mely a maga idejében bátor tett volt, mára azonban kissé idejétmúltak hat.) Addig azonban érdemes — és élvezetes — olvasni Gorkijt: erőt és reményt ad. Jó érzést.

Zolnay Vilmos

Igazán olvasni én nem az iskolában tanultam meg, hanem Defoe Robinson-jából és Cooper Bórharisnyájából.

Gerhardt Hauptmann
(1862—1946)

Az irodalomtanárnak az a hivatása, hogy megtanítsa a növendékeit — olvasni!

Riedl Frigyes
(1856—1921)

...az élet nagyon nehéz és szomorú, de ha olvasok, megfeledkezem erről.

Makszim Gorkij

Aki túlságosan sokat olvas, semmit sem jegyez meg.

Jules Renard
(1864—1910)

Abban mutatkozik meg műveltségünk, ahogy a műveletlenekkel bánunk.

Móra Ferenc

A tudás legyőzi vagy enyhíti a haláltól és balsorstól való félelmet.

Francis Bacon
(1561—1626)

A könyv kövesse a tudományt, nem pedig a tudomány a könyvet.

Francis Bacon
(1561—1626)

A tudomány és a művészet éppen olyan szükséges, mint a kenyér meg a víz, sőt még annál is szükségesebb.

Lev Tolsztoj

Tudást kaphatni a könyvekből, de azt a tudást is, hogy mindent tudni nem lehet és nem is érdemes.

Kosztolányi Dezső

ELAVULNAK-E A SZÉPIRODALMI MŰVEK?

Természettudományos és műszaki szakkönyvek, folyóiratcikkek életkora és értéke, információs ereje között számokkal is kifejezhető összefüggést állapíthatunk meg. Irodalmi folyóiratok régebbi számaint lapozgatva, selejtezetlen könyvtári állományokat vizsgálva a szépirodalmi műveknél is szembeötlő az elavulás ténye. A világirodalom régebbi és újabb klasszikusai, továbbá az egyes olvasók által maradandó élménynek vallott, de szemünkben elavult művek ugyancsak arra figyelmeztetnek, hogy óvakodjunk az egyszerű analógiáktól, s mielőtt számításokba kezdenénk, kérdezzünk:

Elavulnak-e egyáltalán a szépirodalmi művek?

Valóban örök életűek-e a klasszikusok, vagy formai, nyelvi jegyek őket is avulttá, legalábbis nehezebben olvashatóvá teszik olykor? Mennyi idő elteltével lehet biztosabban megállapítani egy-egy íróról, műről, hogy klasszikus?

Vajon hány év lehet olvasmányaink átlagéletkora?

Van-e összefüggés az olvasók és olvasmányaik életkora között?

Kérdéseinkkel az „illetékesekhez” fordultunk. Megtalálni őket nem volt nehéz, mivel ezekben a kérdésekben minden olvasó illetékes, hiszen szavazataiknak, a közvéleménynek sokszor nagyobb súlya van, mint a másképpen is illetékes könyvtárosoknak, irodalmároknak, kritikusoknak, esztétáknak.

A műszaki könyvtáros

Első látogatásunk színhelye az egyik kohászati kutatóintézet szakkönyvtára. A könyvtáros asztalán műszaki könyvek, folyóiratok, s a beszerző munkához használatos kiadói prospektusok, de váratlanul megpillantunk egy ismerős könyvet is, Updike Kentaurját; s közben figyelünk.

— Elmondhatjuk, hogy az egyes szakmák szakirodalmának elavulási idejéről az állománygyarapításnál is jól alkalmazható számadatok, táblázatok, görbék állnak rendelkezésünkre?

— Nyugodtan. Ezek annyira megkönnyítik a beszerző munkát, hogy sokszor már a mű keletkezésének illetve kiadásának ismerete alapján dönthetnek információs értékéről. Nálunk, a fémkohászatan, a hivatkozott irodalomnak több mint 80 százaléka az elmúlt tíz évben jelent meg, a fele pedig az elmúlt négy évben. Tehát egy tizenöt éve írott cikk így alig használható. Igaz, hogy nem abszolút értelemben. Inkább azt mondhatom, használhatatlanok, mint használhatatlanok. Nem akarok a szépirodalom területén kontárkodni, csak azt szeretném megjegyezni, hogy szerintem ott is tapasztalhatunk hasonlót. Például Kemény Zsigmond Jókaival szemben nem nevezhető használhatatlannak, legfeljebb használaton kívülinek. Azért említettem éppen őt, mert nemrég véletlenül elolvastam egyik regényét. Sok tekintetben felülmúlja Jókait, ennek ellenére valahog mégis elavult, talán a nyelvezete miatt, nem tudom...

— Akkor már inkább Updike?

— Igen, a versenyből ő került ki győztesen, meg a többi újak. Updike nagy író, szinte kívánom, hogy idővel klasszikus legyen.

— Ezek szerint szimbolikusan vehető, hogy a legújabb, tehát legértékesebb szakkönyvek mellett helyezkedik el Updike itt az asztalán?

— Igen. Én nem félnék annyira az imént említett analógiától. Kedvenc íróim fiatalok, a klasszikusok pedig tiszteletre méltó öregek, de inkább tisztelem, mint olvasom őket.

A történész

Vidéki levéltárigazgató. Asztalán helytörténeti szöveggyűjteményének kézirata, arra mutat, mikor megszólal:

— Kell-e ennél jobb bizonyíték az elavulás viszonylagosságára? A történész számára nincs elavult dokumentum, valamilyen szempontból akármelyik értékes lehet. A kutató lehel életet beléjük. Én a szépirodalomról is így vélekedem. Egy már elfeledett századeleji kisvárosi történet mint érdekes korrajz, helytörténeti dokumentum maradhat fenn. Aztán meg mindent lehet történész szemmel olvasni, s itt nem csak a történelmi regényekre és az életrajzokra gondolok.

— És a tovatűnő sikerregények?

— Attól függ, melyik.

— Beszélgetésünk elején, ha jól emlékszem, igaz, állásfoglalás nélkül, Pekár Gyulát, Rákosi Viktort említette többek közt, mint fiatalosága népszerű íróit.

— Említettem, mint népszerű írókat, de ez még nem irodalom! Illetve, várjunk, talán még ezekben is van valami maradandó, ha az irodalmárainknak több türelme lenne böngészni őket...

Olvasók egy kerületi könyvtárban

A Szabó Ervin Könyvtár egyik kerületi könyvtárának klubövezetében vagyunk. Elhangzottak a kérdések. Öten néznek egymásra. Talán éppen öt egymás után következő korosztály.

— Ha nem volna elavulás, nem látnám most már a nyolcadik éve érintetlenül itt ezeken a polcokon ugyanazokat az írókat. Ne kívánja, hogy neveket mondjak...

— Mai magyar írók is vannak köztük. A jelenkoriak is elavulhatnak, gyorsabban, mint gondolnánk.

— A nyelvnek is igen nagy szerepe van az elavulásban. Nem is feltétlenül a régiekre gondolok, itt vannak például a zsargont használó mai regények. A Zabhegyező például húsz év múlva már helyenként érthetetlen lesz, eredetiben is...

— Ellentétes folyamat is érzékelhető. Egy középkori költőt, mondjuk Villont, lefordították kortársai, aztán most is lefordítják, fél évezred után, s az eredmény, hogy a fordítások alapján modernebbnek tűnik. Kegyes csalással menekült meg bizonyos mérvű elavulástól.

— Eppen azért klasszikus egy irodalmi alkotás, mert nyelve, műfaji kötöttségei ellenére is modern, ha több évszázadra szóló mondanivalót hordoz, vagy olyat, amire egy későbbi kor olvasói rezonálnak.

— Ha csak a mondanivalót vesszük figyelembe, s ez a döntő, akkor nincs elavult mű, csak vagy eleve maradandónak születő vagy már születésekor is halott.

— Szerintem ez nincsen egészen így, hiszen akkor nagyon könnyen meg tudnánk ítélni egy tegnap kiadott műről, hogy klasszikus lesz-e. Már pedig, hogy ez milyen nehéz, azt a kritikusok híres tévedései is bizonyítják.

— De talán az idő múlása és a klasszikusság mivoltának megállapíthatósága mégiscsak egyenes arányban van?

— Nem szabad elfelejteni, hogy az idő nem múlik azonos sebességgel minden író felett. Ezt az irodalomtörténet is igazolhatja.

— Az olvasástörténet is!

— Úgy van, az olvasástörténet! Itt van például Dosztojevszkij. Csendben, rendben teltek klasszikusságának éveit. Akkor aztán megjelentek az egzisztencialista gondolkodók, utánuk a divat, s a nagyon is közvetlen elődnek tekintett Dosztojevszkij ebben a hullámban még népszerűbb lett.

— Arra gondoltak, hogy a mi nagy olvasmányélményeink is elavulnak?

— Ha mindenkinek saját olvasástörténete van, s ebben fejlődés érzékelhető, akkor feltétlenül.

— Ennek a fejlődésnek én lennék az élő cáfolata, mert én már elolvastam a klasszikusokat, s most jó ideje be kell érnem ezekkel az újakkal, amelyek közt természetesen és szükségszerűen kevesebb a maradandó. Ezek szerint én visszafejlődtem!

— Ellenkezőleg! Ön a klasszikusokon felnöve most magasabb igénnyel olvas esetenként alacsonyabb értékű műveket. Bár azt kétlem, hogy az összes klasszikusokat kiolvasta volna. Én ezt harminc éve próbálom. Meg aztán újraolvasás is van.

— Engedjék meg, hogy befejezzem, amit az olvasástörténettel kapcsolatban elkezdtem. Azt, hogy ez bizonyos mértékig hasonlít a világirodalom-történet szelektálásához...

— A szelektálásról viszont el kell mondani, hogy ez meglehetősen spontán dolog, mert az értéktelenekeket elfelejtjük inkább, mintsem értéktelenségüket állandóan tudatosítva szűrjük ki őket az újraolvasandók közül.

Végül arra kérjük a jelenlevőket, hogy a most kölcsönzött könyvekkel, mint érveikkel támasszák alá az eddig mondottakat.

— Tessék. Kazan: Amerika és Moppes: Fura Amerika. A Kerouac regényt kerestem, ez lett belőle. Otthon van még a Fiesta. Az egyébként veri a fiatalabb társait ebben az édes élet témában.

— Szabó Magda Mózesét, a Kettőn a lámpa alatt című antológiát, meg egy Kolozsvári-Grandpierre könyvet viszek, egy órai böngészés után. Közben félig kiolvastam a Stawinski könyvet, a Pingvint és egy Balzacot, amiről aztán kiderült, hogy már olvastam.

— Kerouac: Úton, Kertész Ákos: Sikátor és Dreiser: Carrie, drágám.

— Ehrenburg: Emberek, évek, Sánta: Ötödik pecsét, Garai: Nyárvég.

— Bóka: Őszi napló, Szakonyi novellák és Langfuss: Homokpoggyász. Én viszont akkor elmondom, hogy Sánta Árulóját és a Legyek urát, Goldingtól, kerestem, dátum szerint egykorúakat, de meg kell jegyeznem, ezeket én problémafelvetésüknél fogva korosabb műveknek tartom.

Bóka, Dreiser, Ehrenburg, Garai, Hemingway, Kazan, Kerouac, Kertész Ákos, Kolozsvári-Grandpierre, Langfuss, Moppes, Sánta, Szabó Magda, Szakonyi. *A művek*

korátalaga alig több, mint öt év, szerzőik olvasóik kortársai. A beszélgetésből azonban érződik, hogy a most kölcsonzött könyvek nem elégítik ki egészen a valóságos igényeket. Kérdésünk most az, hogy az utóbbi években megjelent szépirodalmi művek közül melyek tetszenek legjobban? A válaszok az előbbi sorrendben:

— Erich Knight és a mai angol és amerikai drámák. Aztán egy tegnapi: Rolland: Elvárásolt lélek, meg egy tegnapelőtti: Shakespeare összes művei.

— Az Oroszlánkölyök, Az orvos halála és Böll: Magukra maradtak.

— Dérytől a Kiközösítő, Sánta művei.

— Fejes, Solohov: Emberi sors, Sánta: Húsz óra, Németh László: Emberi színjáték.

— Sánta, Fekete Gyula nálam is, továbbá Lengyel: Igéző, Golding: A torony.

A művek korátalaga már harminc év felett van. Igaz, főképp Shakespeare jóvoltából. Most már kívánczik a harmadik kérdés, a legkedvesebb könyvekről.

— Beauvoir, Shakespeare, I. Shaw: Oroszlánkölyök, Miller.

— Madách, a Hábóru és béke, a Varázshegy, és a Thibault család.

— Nehéz rögtönözni, mert az újak tolakodnak elő. Most talán mégis Lengyel kisregényei. És Alekszej Tolsztoj Golgothája.

— Az Öreg halász, a Hábóru és béke, és Aranykoporsó.

— József Attila, Ady, az Öreg halász és Golding... És ha megengedi, közzéteszem rögtönzött számításomat. A legkedvesebbek korátalaga nyolcvan és száz év között van, legalábbis ötünk adatai alapján.

— Köszönjük, erre számítottunk. Egy előbbi felmérés is hasonló eredményt hozott. 150 olvasó három-három legkedvesebb olvasmányának korátalaga 100 év körül volt.

A könyvtár vezetője

Beismeri, hogy kicsit hallgatózott.

— Ez a beszélgetés kissé hasonlított ahhoz a helyzethez, amikor az osztályfőnök be megy egyik kollégája órájára.

— Most kíváncsiak lennénk a feljegyzett tanulságokra.

— Annak ellenére, hogy számomra továbbra is a művek értéke a döntő, koruktól függetlenül... Bocsnat, vissza kell vonnom, hogy függetlenül, mert éppen a kettő közti összefüggés kezd kirajzolódni, persze csak általánosságban. A másik tanulság a három körkérdés. *Elgondolkoztató, hogy éppen a modern irodalom kedvelőinek maradandó élménye Shakespeare, Tolsztoj, Madách.* Igaz, hogy most néhány „kiváló” olvasó gyült itt össze. Így is mondhatom, hogy „elégedett vagyok az osztályommal”.

— A beszélgetés során csak nagyon futólag érintettük az újraolvasást. Mi erről a tapasztalata?

— Két típust ismerek: Az egyik, aki az újraolvasásban is mohó, de nem felfedező. E típus újraolvasott könyveinek többsége bestseller, olyasmi, amit jobb ízlésű olvasó másodsorra letenne. A második típus már tovább megy, felfedez. Előrajzolódnak számára az apróbb részletek, az értékek. Nem kell már a cselekmény szálait boncolgatni, olyan ez az olvasás, mint egy régi baráttal való beszélgetés. De most veszem észre, hogy szavaimban már az olvasó nyilatkozik.

— Éppen erre akartuk megkérni. Ha első olvasásra megszeret egy író és reméli klasszikussá válását, mit tekint bizonyítéknak e remény mellett?

— Tudom, mire gondol. Sokan már egy mű elolvasása után tippelnek. Én, élő szerzőkről lévén szó, további bizonyítékokat kérek, s olvasok. A szenttéavatási eljárás évtizedekig is eltarthat. Egy idő után aztán már kezdem érezni, hogy lehető klasszikussal állok szemben, aki ezt az időt már a végtelenből törlesztette le, mert azok a művek tekinthetők klasszikusoknak, melyeknek elavulási ideje beláthatatlan.

— És az évszázadokra elfeledett írók?

— Ilyen átmeneti ismeretlenségre az irodalom- vagyis inkább az olvasástörténet számos példát ismer. Manapság, szerintem, csak néhány évtized lehet, mert napjainkban az olvasótábor sokkal nagyobb és rétegezetebb, a művek nyelvi és térbeli elterjedése is sokkal gyorsabb és hatékonyabb, mint például Shakespeare korában.

Az irodalomtörténész

Aztalán fiatal novellista új kötete, Szavaiban nemcsak a szakember, de a művelt olvasó véleménye is megnyilatkozik.

— A magasabb szinten olvasó és a kritikus nem választható el olyan élesen, akár a profi és az amatőr labdarúgók. Az irodalomszociológia is egyre inkább felfedezi a kritikus olvasót, s számításba veszi véleményét, szavazatait. A célunk azonos. Minél nagyobb biztonsággal szeretnénk tudni, sőt esetleg mérni is, talán éppen évekkel is, hogy maradandó művel állunk-e szemben, s hogy a művek keletkezése vagy a

szerző halála időpontját véve kiindulópontnak, mennyi idő elmúltával lehetne a sejtéseknel nagyobb biztonsággal klasszikussá avatni a művet és a szerzőt. Az irodalom-szociológusok már táblázatokat is készítettek. Escarpit a szerző halála utáni 10—30 évre szabja ezt az időt.

— Nem ítéli-e az ilyesmit az irodalomtörténet holmi számmisztikának?

— Akár annak ítéli, akár nem, ne feledjük el, hogy nem sokkal tér el ettől az esztétikai alapokon álló kritika gyakorlata sem, mert bár mércéje esztétikai, de ezt a mércét körülbelül éppen az előbb említett idő elteltével kezdi használni. Az is igaz viszont, hogy az irodalom-szociológusok sem az objektív idővel mérnek, hiszen az ő esetükben sem maga az idő igazol, hanem mindig olvasó- és kritikugenerációk szavaznak.

Nem összegezni, csupán kiegészíteni szeretnénk az elhangzottakat; pontosabban egy összegezéssel kiegészíteni. Megvizsgáltuk a szépirodalmi művek a könyvpiacra való megjelenésétől a legkedvesebb olvasmánnyá válásig vezető út egyes állomásait. Az elmúlt év könyvkiadása, két Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár állománya, az egyik könyvtár 300 olvasójának háromhónapi kölcsönzése és a riportban szereplőkhöz hasonló 150 könyvtárlátogató legkedvesebb olvasmányainak adatait használtuk fel a következő táblázathoz:

	A művek átlagélet- kora	A művek keletkezésének ideje				
		1700 előtt I.	1800—1850 II.	1850—1900 III.	1900—1920 IV.	1955—1965 V.
Könyvkiadás	47 év	4%	4%	10%	5%	57%
Könyvtár	58 év	5%	4%	10%	5%	39%
Kölcsönzés	54 év	1%	8% (2%)	16% (5%)	8%	31% (45%)
Legkedvesebb olvasmányok	131 év	9%	4% (16%)	19% (42%)	11%	10% (5%)

Ha nem is olyan érvénnyel, mint a műszaki szakirodalomnál, a szépirodalmi művek esetében is felfedezhetők összefüggések „életkor” és érték közt. (Ezek után megvizsgálva a művek értékét, ez még világosabban kitűnne. Például, hogy az 1700 előtt keletkezett művek átlagértéke a legmagasabb, s a legutóbbiaké a legalacsonyabb stb.) Jól szemlélteti a táblázat, hogyan válogat az olvasó a könyvtermés legnagyobb százalékát kitevő, az utóbbi években keletkezett művekből. Eddig is ismert vagy sejtett összefüggések sorát is igazolja ez az új szempontú táblázat, például azt, hogy a II. és III. korszakban keletkezett művek olvasottságának százalékaránya jóval nagyobb a könyvkiadásnál és a könyvtári állománynál szereplőknél. (A 16%-ban jelentős szerepe van Jókainak, a 19%-ban már Tolsztojnak!) Reméljük ez a kis táblázat érdekes elemzések kiindulópontjává válik. A rendelkezésünkre álló adatok alapján még két összehasonlítással adunk izelítőt ezekből. A kölcsönzés rovatában a zárójelben szereplő számok a fejlettebb olvasók által kölcsönzött (olvasott) művek, a legkedvesebb olvasmányok rovatban levők pedig az átlagolvasók legkedvesebbnek vallott olvasmányainak százalékarányát mutatják. Az olvasóikat jól ismerő könyvtárosoknak minden bizonnyal mondanak valamit ezek a számok is. Az itt tapasztalható meglehetősen nagy eltérések sem mondanak ellent a táblázatból kiolvasható fő tendenciáknak.

Az ilyen számításoknak, táblázatoknak a könyvtári munkában betöltendő szerepéről még csak nagyon óvatosan mondhatunk véleményt. A szépirodalmi művek gyarapítása, értékelése, ajánlása továbbra is nyilván a művek esztétikai mérlegelésével történik, az olvasó igényeinek, fejlettségének alapos figyelembevételével, mégis, a kérdés érdekességén kívül, talán állományelemzésnél, de még inkább új könyvtárak, fiókok, letétek állomány-összeállításánál szempontként vehetők figyelembe.

Maradjon addig is csak a mi hozzászólásunknak.

Kamarás István — Sárdy Péter

A DER BIBLIOTHEKAR, az NDK könyvtárügyi folyóirata ez évi 1. számában recenziót közöl Dr. Móra László: A nem hagyományos dokumentumok a központi és a tanszéki könyvtárakban c. munkájáról.

Sopron látképe

SOPRON KÖNYVEKBEN

Sopron az ország legnyugatibb fekvésű városa; a magyar és osztrák határvonal szinte félkörben karolja át. A bel- és külföldi turisták tudatában úgy szerepel, mint a történelemnek egy majdnem érintetlenül és majdnem mozdulatlanul megmaradt darabja, korokat konzerváló szigete, századok művészeti stílusterékvéseinek megőrkítője, a barokk magyarországi nyilvános múzeuma. A város éghajlata, szerencsés földrajzi és természeti adottságai következtében még keresett üdülési centrum is: az Alpok nyúlványai itt már dombokká szelődülnek ugyan, erdői mégis alpesi hangulatot, levegőt árasztanak, és a magaslatokról egészen közelinek tűnnek Ausztria távoli, hófödte csúcsai.

Ellentmondások városa

Ez az ország egyik talán legellentmondásosabb múltú városa is. És nyilván éppen a határmentiség következtében, az állandóan megnyilvánuló külső, nyugati hatások miatt. Idézzünk csak fel egyet-kettőt a kitapintható ellenpólusok közül! Az 1921. december 14-én megtartott népszavazáskor magyarnak vallja magát a város, kiérdemli a „civitas fidelissima” rangos elnevezést — az elődök azonban

díszpolgárrá választották a magyar szabadságharc legádázabb ellenségeit: Bachot, Jellasicht és Haynaut! Ma a város szorgos építője a független, szabad, szocialista Magyarországnak, de az ősök kimaradtak minden függetlenségi megmozdulásból, sőt haddal szálltak szembe Vak Bottyán kurucaival. 1849-től 1866-ig a dunántúli kerület székhelye, a Bach-huszárok egyik fellegvéra, ahonnan kilenc vármegye pénzügyi, katonai és rendőri igazgatását irányítják a császárhű nemesek és polgárok, meg a betelepített osztrák és cseh hivatalnokok, ám a reformkor Széchenyi keltette friss árama is falai közül indult el. Soproni volt az 1848/49-es szabadságharc első vértanúja, de később a Volksbund nácibarát hatása is számottevő. Szálasiék végnapjainak ez a város az utolsó tanúja — és tözsomszedságában halt meg Szerb Antal, Halász Gábor, Bajcsy-Zsilinszky Endre s a mártírok egész sora. A hagyományossá vált ünnepi hetek alatt büszkén tárja fel és mutatja meg mai arcát az idegenek tízezreinek — 1956-ban azonban kapuján keresztül futott neki a világnak vagy 150 ezer magyar! Lakosságának a zöme századokon át német ajkú — ugyanakkor ez a város lelkes ébresztője és ápolója a magyar művelődés ügyének...

300 éves küzdelem

Nos, mindjárt e legutóbbi megjegyzéssel kapcsolatban elég csak a volt soproni diák, a Kossuth-díjas Kónya Lajos néhány verssorát idézni:

*Itt szállt meg Zrinyi, ott Goldmark lakott,
Kiss János, Gyóni Géza, Liszt s amott,
a vén patinás, szűk utcákon át,
követni lehet Berzsenyi nyomát.
Döbrentei, Pákh, Vajda Péter, itt
ostromolták a Szellem várait...*

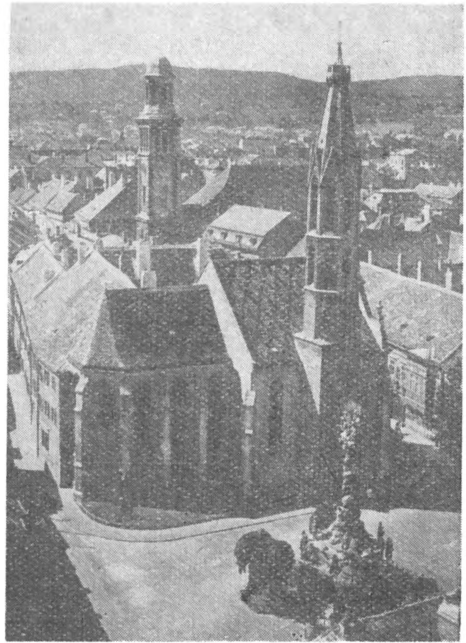
*És itt volt az a kaszárnya, ahol
a legnagyobbat gyötörte a kor,
itt silbakolt, ahol a posta állt,
alacsony sorban, közlegény gyanánt."*

Csaknem háromszáz éves az a küzdelem a városban, amely a magyar nyelv és irodalom meggyökereztetéséért folyik, és amelynek azután olyan ragyogó központjai jönnek létre, mint a *Magyar Társaság* és az *Irodalmi és Művészeti Kör*. Az elsőnek megalakítása a költő *Kis János*, a másik *Frankenburg Adolf* nevéhez fűződik. A program, amit Kis egyik költeményében visszaillesztészerűen megfogalmaz, világos:

*Nemzetemet dobogó szívvel, lángolva szel-
[retvén]
S látván, hogy vakság éji homálya födé,*

A főtér barokk oldala

A régi városközpont

*Ész fáklójával hon földén gyujtani vilá-
[got]
S terjesztgetni dicső fényt igyekeztem
egén.
(Búcsúm írotársaimtól)*

De lényegében ugyanez a vágy, törekvés sarkallja egy századdal később Frankenburgot, az Életképek alapítóját, aki élete végén a városban telepedett le, s 1877-ben létrehozta az Irodalmi és Művészeti Kört. A két társaság eszmei-tartalmi rokonsága nem vitás, valamint az sem, hogy hatásuk szinte felbecsülhetetlen a magyar nyelv ápolásának és a város magyarrá válásának folyamatában. *Szép a műveltség, de minékünk legszebb és legnagyobb a nemzeti műveltség eszméje...* — hangzik Frankenburg felhívása 1877-ben Sopron magyarságához. Egyébként a korszak irodalma és a két társulás története, tevékenysége csaknem teljesen feltárt. Alapvetőnek mondható ebből a szempontból a *Soproni Helikon* c. kötet, amely a Frankenburg alapította kör félévszázados jubileuma alkalmával látott napvilágot (Sopron, 1927.). Nyomon követhető benne a két társulás útja és a vonzásukba tartozók munkássága. A kiadvány befejező írása pedig a „Száz adat a soproni irodalmi élet múltjából” (összeállítója Csatkai Endre) című időrendi felsorolás, amelynek első adata: 1245 — „Rogérius Sopronban pap”, utol-

só pedig 1919 — „A Petőfi-Társaság soproni kirándulása”. Ide kívánkozik annak megemlézése is, hogy a *Soproni Szemle*, a ma megjelenő helyismereti folyóirat *Soproni könyvespolc* címmel általában minden számában közöl ismertetéseket a soproni vonatkozású írásokról, közleményekről.

Sopron mint művelődési központ és mint iskolaváros az említett két céltudatos társaság munkálkodásán kívül is vonzotta az érdeklődőket, a művelődni vágyókat, a két társaság létét megelőzően is. Lackner Kristóf nevét kell itt elsőként megemlítenünk, aki latin nyelvű drámákat írt, és létrehozta a hetven évig fennálló Tudós Társaságot. (Jellemző a korra, hogy a jószándékú gyülekezet működésének Kollonich Lipót vetett véget 1674-ben.)

Jelentős költőink közül itt diákoskodik *Batsányi János*, *Berzsenyi Dániel* (nevét viseli egykori iskolája), *Döbrentei Gábor* itt adja ki *A szerelem kellemei hat dalokban* c. ciklusát. A város falai között többször és hosszasan is időzik *Petőfi Sándor*, ki tizenhét éves korában itt áll be katonának dachból, mert nem tud beiratkozni a liceumba. *Strázsáltam vagy főztem a kukoricagombócokat közlegénytársaim számára s mosogattam a vasedényt oly téli hidegben, hogy a mosogatóruha az ujjamra fagyott...* — írja az Útijegyzetekben. De dalok is fakadnak a soproni élményből, amelyeket megédesít az első szerelem hamvassága, bája, meg az ifjúsági könyvtár nyújtotta olvasási lehetőség; olyannyira, hogy még a rozoga, érzéketlen „faköponyeg” is zsenéinek soraival lesz tele! (Petőfi 1840-ben jelen van *Liszt Ferenc* egyik koncertjén. A Liszt látogatásról, Liszt soproni tartózkodásáról, valamint Petőfi soproni éveiről Payr Sándor és Csataki Endre írásai tudósítanak.)

1910-től 19-ig Sopronban újságíróskodik *Gyóni Géza*, aki keserű tapasztalatokat szerez a városban. Mint a „Soproni Napló”, majd a „Sopron” szerkesztőjének állandó a vizsgálója a német nyelvű és szellemiségű laptulajdonosokkal, holott az újságolvasók számottevő része érdeklődéssel és rokonszenvvel fogadja a ciklusként megjelenő „Vasárnapi ódák”-at. A kispolgári megnyilatkozások, a burzsoá elszenteskedés ellen szóló Gyóni-írások eleven színfoltjai a lapoknak. A költő-szerkesztő politikai hitvallását pedig a Tisza-kormányt bíráló cikkei tükrözik. Nyomorog, de magát meg nem alázza:

*Pirulva valлом, hogy a hátam
Nem görnyedt s mellem nem zihál.
Bár sok telet keresztülfáztam,
Nem csetlem-botlom nyavalyásan
S a vállam sem költői váll.*

E bátor magatartás csendül ki a „Cézár, én nem megyek!” tiltakozó felkiáltásában, és később a „Csak egy éjszakára küldjétek el őket” megrázó soraiiban. S az utókor — nem véletlen, hogy épp 1919-ben — emléktáblát helyez el a házban, ahol albérlőként lakott...

1919...

*Kavarjátok a katlant, a tömegek forró
[szívének
katlanát, az egekig csapó lánggal!
Ha kell, legyen vérünk a drága, tisztító
[fürdő,
hogy teremthessünk új magyar és emberi
[világot.
Szemeteket Keletre vessétek, honnét jön
[a fény,
félúton meg ne álljatok, testvérek... —*

így énekel 1919. május elsején *Bors László*, a forradalmár költő és újságíró, a *Soproni Munkástanács* és a *Soproni Tükör* c. kommunista lapok szerkesztője. (1922. augusztus 22-én Szombathely mellett mártírhalált halt.) A Tanácsköztársaság időszakáról érdemes idézni az 1966-ban megjelent *Panoráma* kiadvány sorait:

A Tanácsköztársaság kikiáltását 1919. március 22-én nagygyűlésen jelentették be. A Forradalmi Kormányzótanács teljes hatalmú helyi megbízottja Kellner Sándor (1887—1919) soproni nyomdász lett. A helyi direktóriumnak azonban nemcsak a forradalom adta városi feladatokkal, hanem a Nyugat-Magyarországon kialakuló új politikai és katonai helyzettel is meg kellett birkóznia. Bécsben ugyanis már a századfordulón mozgalom indult Nyugat-Magyarország német lakta részeinek, köztük Sopronnak is, Ausztriához csatolásáért. Ez a mozgalom most erőre kapott, különösképpen mert az igen közeli Bécs egyúttal a Tanácsköztársaság megdöntésére szervezkedő ellenforradalmi erőknél is egyik központja volt... (51—52. l.)

Az adott történelmi szituáció tehát rendkívül bonyolult. A kibontakozás csak a tényekkel számot vető nemzetiségi politika alapján lett volna elképzelhető. Erre azonban — sajnos — a Tanácsköztársaság idejéből nem futotta...

A Tanácsköztársaság 133 napját közvetlenül követő időszak irodalmában az irredentizmus, a nacionalizmus kerül előtérbe, melyet Somogyvári Gyula (Gyula diák) neve „fémjelez”. A város e korszakának történelméről már van új, modern szemléletű tudományos mű, mégpedig *G. Soós Katalin* dolgozata [A nyugat-magyarországi kérdés (1918—1919). Akadémiai, Budapest, 1962.] Kár, hogy a tanulmány nem viszi végig vizsgálódását a problémakör 1922-ben való lezárásáig.

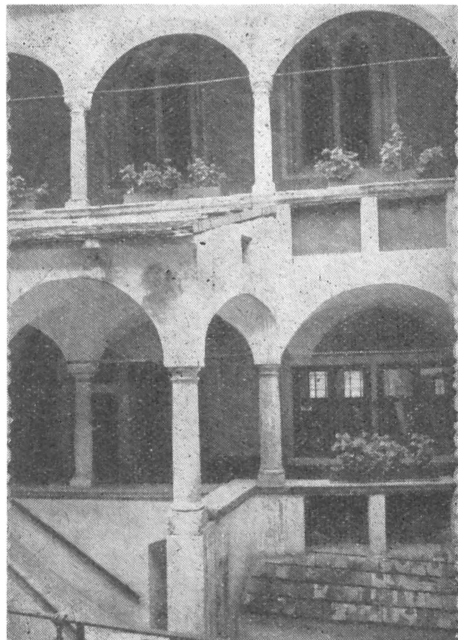
A helytörténeti munka kezdetei

A két világháború közötti idő látszólag sok újat nem hoz Sopron számára. Néhány — többnyire haladó tendenciájú — irodalmi est és *Pap Károly* érzékelhetően a várost idéző művei (Irgalom, Azarel stb.) jelentik a mozgalmasságot, valamint az a lelkes, áldozatos bűvárokodás, amely ezekben az években napfényre hozza a városi volt és korabeli értékeit. Egyre-másra jelennek meg a feltáró dolgozatok. Hosszadalmas lenne felsorolni a kisebb-nagyobb jelentőségű művek szerzőit és címét (a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár helytörténeti anyaga is tartalmaz vagy 300 idevágó művet, Sopron könyvtára még többet), amelyek aprólékos gonddal és ragaszkodással tárják az érdeklődők elé ezt a nagy múltú, gazdag szellemiségű várost. E tömött sorból megemlíthetjük *Házi Jenő* hétkötetes monográfiáját (Sopron szabad királyi város története), Sopron a régi magyar irodalomban c. 120 oldalas tanulmányát, *Heimler Károlynak*, a Soproni Szemle megalapítójának Sopron tipográfiája címmel kiadott munkáját. *Csatkai Endre* alapvető városhistóriai tevékenysége Sopron színházi, műtörténeti, zenei világába teszi lehetővé a betekintést. Gazdag életművét a felszabadulást követően tetőzi be, amikor megírja Sopron és környéke műemlékei című, csaknem hetszáz oldalas, Kossuth-díjjal kitüntetett könyvét.

Sopron jelene

Sopront 1945. március 31-én szabadítják fel a szovjet hadsereg alakulatai. A városban harcok folytak, és súlyos bombatámadásokat is szenvedett. A lakosság egy része Nyugatra ment, de a józanul látók reménykedtek és cselekedtek is. *Szilvási Lajos* Fekete ablakok c. regényében egy polgárcsalád életén keresztül vetíti elénk e válaszra készítő történelmi napokat. S ugyancsak Szilvásit idézzük 1956 eseményeivel kapcsolatban is, akinek két műve foglalkozik az októberi vihar soproni vonatkozásaival. 1956 novemberében a soproni erdőmérnöki akadémia hallgatóinak zöme elhagyta az országot... — írja a szerző. *Bujkál a hold* c. regénye előszavában. E disszidensek közül választott figuráinak sorsát kíséri, majd a hányódások után a hazatalálás folyamatát is megírja *Holló Péter* visszatérésének ábrázolásával az *Egyszer-volt szerelem*-ben...

Sopron jelenéről ismeretterjesztő munkák egész sora tájékoztat. A várost bemutató egyik tartalmas összeállítás a többi között ezeket írja:

A Fabriciusz ház árkádjai

Sopron azonban nemcsak egy múltjába merevedett régi világot tár elénk. Történelmének legújabb fejezetét élénk pezsgésű élete jelzi. A modern városépítés elveinek megfelelő utcái, terei, korszerű épületei is mind azt bizonyítják, hogy a ma emberének alkotóvágya nem kisebb elődeiénél.

Tenniakarás, újulni, frissülni törekvés hatja át az összetételében, rétegeiben megváltozott Sopron jelenét. A csaknem nap mint nap megjelenő tanulmányok, dolgozatok, kiadványok színesen és nagyon sokrétűen tükrözik a város egészséges összhangját, múltjának és jelenének harmóniáját. Hol tudományos igény-nyel (*Póczy Mária*: Sopron rómaikori emlékei. 1965; *Horváth Zoltán*: Sopron és a megye múltja egykori iratok tükrében. Sopron, 1964; *Tanácsköztársaság — Sopron*. 1919. Sopron, 1959), hol az idegenforgalom érdekeit szolgáló hangvétellel és céllal, népszerűsítő jelleggel (*Sopron — Fotóalbum*, 1963 — néhány nagyon sajnálatos elirással). És természetesen tükrözi ezt a szellemiséget a már említett és 1945 után megújított Soproni Szemle is, amely 1968-ban kezdte meg XXII. évfolyamát...

Dr. Koloszar József — Pernes Gyula

BIBLIOGRÁFIA

- Horváth Zoltán: *Sopron és a megye múltja egykori iratok tükrében*. Sopron, 1964. Városi Tanács, 206 l.
- Magyarország műemléki topográfiaja*. 2. köt. Győr-Sopron megye műemlékei. Szerk. Dercsényi Dezső. 1. r. Sopron és környéke műemlékei. Irták Csatkai Endre, Dercsényi Dezső stb. 1956. Akadémiai, 672 l.
- Póczy Klára: *Sopron római kori emlékei*. 1965. Pannónia, 47 l.
- Sopron*. (Irta Becht Rezső, Csapody István stb.) 1966. Panoráma, 315 l.
- Sopron*. Fotoalbum. 1963. Képzőművészeti, 142 l.
- Sopron a régi magyar irodalomban*. Sajtó alá rend. Házi Jenő, é. n. k. n. 120 l.
- Soproni útkalauz*. Szerk. Gimes Endre. Sopron, 1959. Győr-Sopron m. Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala, 149 l.
- Tanácsköztársaság — Sopron*. 1919. Sopron, 1959. Az MSZMP Sopron Városi Bizottsága, 112 l.
- Thirring Gusztáv: *Sopron és a magyar Alpok*. Sopron, 1911. Dunántúli Turista Egyesület, 240 l.

SZÉP KÖNYVEK MÚZEUMA

Több éves előkészítőmunka után — a Kiadói Főigazgatóság és az Iparművészeti Főiskola kezdeményezésére és támogatásával — ez év januárjában Budapesten megnyílt az ország első könyvművészeti múzeuma, hivatalos nevén a *Könyvművészeti és Grafikai Gyűjtemény*.

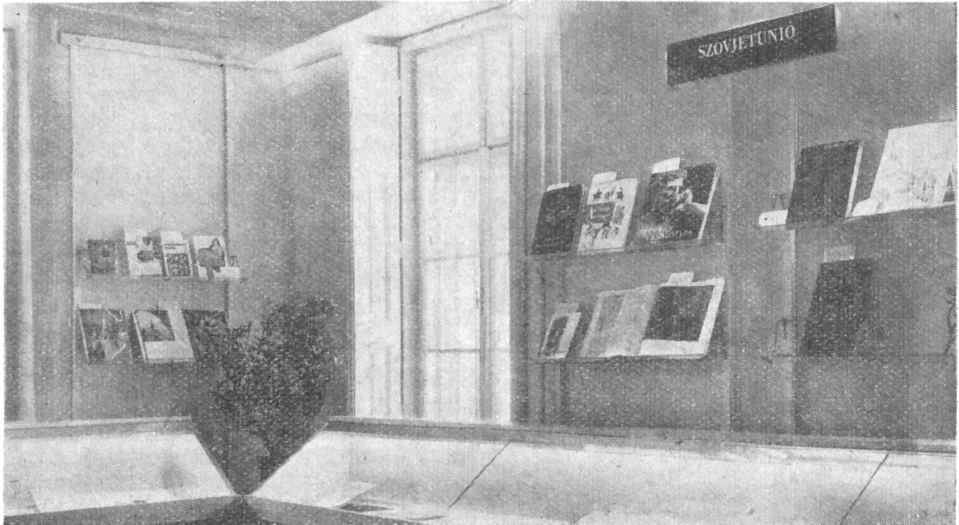
A nyitó kiállítás az európai szocialista országok — Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Szovjetunió — legszebb művészeti könyveit mutatta be, szám szerint mintegy 270 grafikailag és tipográfiaiilag kitűnően megformált kiadványt.

Lényegében már maga az első kiállítás — szemléltető formában — utalt az új művelődési intézmény céljaira. Ezek között első helyen szerepel a modern magyar könyvművészeti hagyomány feltárása a századfordulótól kezdődően, a mai hazai és külföldi könyvművészet legkiválóbb műveinek gyűjtése, valamint a szép

magyar könyvgrafikák (eredeti illusztrációk), kötés- és burkolótervek, ex librisek, könyvjelzők, tipográfiai tervek gyűjtése és tudományos feldolgozása.

A gyűjtemény könyv- és grafikai állományát *Zugligeti úti helyiségében* tanulmányozás céljából rendelkezésre bocsátja a kiadói és nyomdai szakembereknek, a grafikusoknak, a könyvművészettel foglalkozó kutatóknak, valamint a szép könyv iránt érdeklődő közönségnek. Fontos feladatot vállalt magára az új intézmény azzal, hogy állandó segítséget kíván nyújtani az oktatásban az Iparművészeti Főiskola grafikai szakágzatának, amelynek keretében ez évtől megindult a könyvművész-képzés. Végül szakmai és művelődési szempontból egyaránt fontos feladat a szakmai bemutatók és külföldi kamarakiállítások, továbbá a gyűjtemény anyagával kapcsolatos szakmai előadások és ankétok rendezése.

Sándor László

A könyvművészeti kiállítás szovjet részlege

HÁROM KÖNYV AZ OPERÁRÓL

A komoly zenéhez a legkönnyebb úttalán az operalátogatáson keresztül vezet. Az opera drámai cselekménye, a fényes díszletek, kosztümök, a balett, s mindennek felett az emberi hang varázsa szinte észrevétlenül lopja be az igényes zenét a fülbe. Hazánkban különösen a felszabadulás óta, az Operaház demokratizálódásával és a vidéki operaszínpadok megalakulásával hódít az opera új meg új tömegeket.

Az operalátogató kezdeti, spontán és ötletszerű érdeklődése sok esetben tartós, rendszeres zene-, illetve operakedveléssé válik. Ilyenkor gyakran feléled bizonyos további művelődési igény is: az operabarát kedvenceinek jobb megértése érdekében érdeklődni kezd a zene történeti és technikai kérdései, valamint művelődéstörténeti összefüggései iránt. Hosszabb szünet után az ilyesféle igények kielégítésére zenei könyvkiadásunk gyors egymásutánban három könyvvel is jelentkezett.

Till Géza *Opera kézikönyve* az operakalauzok világszerte ismert és közkedvelt műfajába tartozik. Ez a műfaj hazánkban is népszerű: *Lányi* Viktor 1947-es operakalauza után *Gál* György Sándor munkája egy-kétévenként, bővülő kiadásokban újra és újra megjelent, s Till Géza kalauza is három év alatt már másodszer kerül kiadásra.

Till könyve az operakalauzok minden fontos kellékét egyesíti magában: a könnyű, gyors, keresést, a megbízható tájékoztatást és az adatgazdagságot. Az ismertetések 160 olyan operát fognak át, amelyek a magyar operaszínpadok rendszeres repertoárdarabjai, vagy legalábbis a rádióban hallhatók gyakran. A kalauz anyagát a komponisták nevének betűrendjében, azon belül az operák bemutatásának időrendjében rendezti, a cím szerinti keresést pedig címmutató teszi lehetővé.

Magukat az ismertetéseket rövid életrajzi vázlat vezet be, amely kitér a zeneszerző főbb életrajzi adataira, művészetének sajátosságaira és főbb stílusjegyeire. Ezután technikai tudnivalók kerülnek sorra: a szereplők felsorolása (az énekes hangfajok megjelölésével), a kórus és a

zenekar összetétele, az opera játékidéje, a szöveggel kapcsolatos adatok (a szöveg történeti forrásai, a szövegíró személye, munkássága). Ezt követi az opera zenéjének általános jellemzése, a zene-történet folyamatába való beillesztése, majd a cselekmény részletes, felvonások és jelenetek szerint tagolt ismertetése. Az ismertetéseket az illető opera előadásainak történetére, továbbá előadási és rendezési kérdésekre vonatkozó megjegyzések zárják.

A kitűnő kézikönyv természetesen nem folyamatos olvasásra való, hanem mind az operakedvelőknek, mind a könyvtáraknak alkalmi tájékoztató-tájékoztatói forrásul szolgál, tehát lényegében segédkönyv. A másik két munka viszont már szabályos monográfia, s a magyar zenei irodalom viszonylag elhanyagolt területére, az operatörténetbe vezet.

Mivel *Eősz*e László 1960-ban megjelent *Az opera útja* c. operatörténete óta átfogó operatörténet nem jelent meg, a szakterület minden gazdagodásának örülnünk kell. *Kroó* György könyve (*A szabadító opera*) az operatörténetnek egy viszonylag rövid és kevésbé feldolgozott szakaszát tárgyalja: a francia forradalom körüli időszak (1770—1801) francia operáinak egy alcsoportját, a „szabadító” operákat. A szabadító opera nemzetközi megjelölés: azokat az operákat jelenti, amelyek librettójában (szöveggel) döntő mozzanat a börtönből, rabságból stb. való szabadulás. A szerző tárgyat széles operatörténeti keretbe foglalja: ismerteti szellemi, dramaturgiai, zeneesztétikai és operaszínpadi előzményeit, Gluck opera-reformját, majd a francia nagyopera ezt követő megújulását. Műve főrészt azonban természetesen a szabadító opera műfajának és fejlődéstörténetének ismertetése teszi ki, melynek keretében 22 operát ismertez részletesen, gazdag kottapélda-nyaggal.

Kroó könyve azonban eredetileg kandidátusi disszertációnak készült, nem a nagyközönség számára való. Annál nagyobb az ismeretterjesztési jelentősége *Abódy* Béla munkájának (*Az opera fellegvárai*), amely szokatlan, de rendkívül érdekes oldalról közelíti meg az opera-

történetet: a világ leghíresebb, legnagyobb múltú operaházainak, a milánói Scala-nak, a bécsi Staatsopernek, a pá-

rizsi Nagyoperának, a New York-i Metropolitannek, a leningrádi operának, a velencei San Felice színháznak és a bayreuthi Wagner-színháznak a történetén keresztül.

Abody sikeresen és meggyőzően mutatja be nagy operaházak sajátos, a nemzeti és egyéb kulturális hagyományoktól függő egyedi arculatát. Érdekesen világítja meg azt a ritkán tárgyalt szempontot is, hogy a zenetörténeti áramlatok mellett maguknak az operatársulatoknak, a színházaknak a tevékenysége milyen nagy hatást gyakorol az operairodalomra. Érzékelteti az opera mindennapi munkáját: a színpadi fények és festett díszletek mögött a hosszú, fárasztó próbákat, az izgalmakat, az intrikákat, az énekesek kényszerű fegyelmét. Közben felvonultatja a másfél évszázad legnevesebb énekeseit és táncosait, s a sok érdekes anekdotán kívül izelítőt ad a művészi pályák alakulásának szociológiájából is.

A szokatlan műfajban Abodynak valóban „hézagpótló” munkát sikerült létrehoznia, az operaházak keresztmetszeteiben szerves összefüggésben sikerült bemutatnia az opera világát: a művészetet és a mesterséget, a művészeket és az intézményeket — méghozzá szellemesen, olvasmányosan és alapos felkészültséggel.

Szilágyi Tibor

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Abody Béla: Az opera fellegvárai. 1967. Zeneműkiadó, 458 l. 45 Ft. 1. Új Könyvek 671 324. sz.
Kroó György: A szabadító opera. 1967. Zeneműkiadó, 284 l. 94 Ft. 1. Új Könyvek 670 385. sz.
Till Géza: Opera kézikönyv. 1967. Zeneműkiadó, 901 l. 42 Ft. 1. Új Könyvek 671 323. sz.

kézikönyvtár

UNGVÁRI TAMÁS: POÉTIKA

Irodalmunkban az esztétikai kérdések rendszeres fejtegetése a ritkább jelenségek közé tartozik. Ily körülmények között kétszeresen örvendetes, ha hiányt pótló esztétikai kézikönyv jelenik meg. Ungvári Tamás Poétikája ilyen mű.

Ungvári könyve poétika, azaz a költői műfajok (tehát az epika, líra és dráma) ismertetése, mégpedig kifejlődésük történeti sorrendjében. Az epika prózai műfajait, a regényt és novellát a szerző az eposz, líra és dráma után külön fejezetben tárgyalja.

A poétika fogalmának meghatározása után szeretnénk röviden Ungvári művének előzményeit ismertetni, és azokhoz viszonyítva könyvét értékelni. A magyar poétika Csokonai írásával indul meg. Csokonai tudós költő is volt, és idevágó nézetei ma is érdekesek. A felvilágosodás

tudásszomja a poétákat különben is mesterségük megismerésére készítette. Kölcsey értekezései és Berzsenyi töredékei bizonyítják ezt. A szabadságharc után Arany az eposzról, majd Péterfy a drámáról mond lényegeset. Az iskolai használatra készült poétikák közül Riedl Frigyes poétikáját emeljük ki. Ez természetesen nem lehetett marxista esztétikai mű, de ma is mély, világos, tiszta, átható írás. Őt olvasva mintha fényes termeken mennénk át a költészet egész történetén műfajok szerint. S elhagyva azokat, felülre elöttünk, amire Ungvári csak törekszik, az esztétikai tudománynak egyik részlete, normatív tudományból teljesen történeti tudománnyá válva, s így igazán megnyugtató eredményekhez jutva.

Ungvári Poétikájának marxista előzményei Hegedüs Gézának, Gáldi László-

nak és *Vargyas Lajosnak* a felszabadulás óta megjelent munkái. Mindezekhez viszonyítva Ungvári műve az *első rendszeres*, részletes, nagy terjedelmű, modern magyar poétikai kézikönyv, amely nem iskolai használatra íródott. A könyv minden sorából kicsillan az író műveltsége és szorgalma által is támogatott törekvés: tárgyát lehetőleg kimeríteni. Írójának érzékét a szép iránt becsülni tanuljuk a költői példák beható részletezésében; s az az előszó, mellyel, ahol csak szerét ejtheti, irodalmunk termékeit is fejtegeti, kettős értéket ad a könyvnek. A mű menete, pompás idézetei lekötik figyelmünket, s a szerző munkája eltökéltséget legjobban akkor érezteti velünk, ha ellentmondásunkat kelti fel.

A könyv szerzője elődei után a kutatás elhanyagolt és veszedelmes területére indul. A műfajok elméletébe próbál behatolni, a költői formák történetét vázolja fel. A költészet felosztása válfajokra ma korszerűtlennek tűnik. A művészeti ágak ugyanis átlépik hagyományos határait. A festészet a geometriával, az irodalom a festéssel, a zene a matematikával kacérkodik. Epikus a dráma és dramatikus a regény.

A műfajok egybeomlásának szükségességét és elkerülhetetlenségét napjainkban sokan bizonyítják. De nem kellene elfeledkezni arról az intelemről sem, melyet Lessing hangoztatott: „Ha nem mutatkozik szükségesnek a műfajok öszekeverése, akkor ne hagyjuk határaitak elmosódni.”

A mű nem ment egyes tévedésektől, például az a megállapítás, hogy „eldölt

a spinóza *Deus sive natura* (isten vagy természet) dilemmája; *Goethe* számára a természet az istenség”, — nyilván azon a félreértésen alapszik, mintha *Spinozánál* isten avagy természet még dilemma lenne és csak *Goethe* jutott volna el a pantheizmusig, holott *Goethe* ebben éppen *Spinoza* tanítványa. — Avagy: 1831. augusztus 27-én, halála előtt egy esztendővel az öreg *Goethe* nem indulhatott feleségével az ilmenai Oroszlánhoz címzett vendégfogadóból a magas *Gickelhahn* hegyére, mert felesége akkor már másfél évtizede halott volt, hanem *Eckermannal* ment. A példák szaporíthatók volnának, de az ilyen sajnálatos tévedések nem változtathatják meg alapjában az értékelést.

A könyv *nagy társadalmi szükségletet elégít ki*; iparkodik egyszerre a szakemberhez és a nagyközönséghez szólni. Ez utóbbi csak részben sikerült, de könyvtárosaink, a költői műfajok alaposabb ismeretére törekedve, haszonnal forgathatják. A fölszabadulás után nem jelent meg ilyen szabású összefoglaló kézikönyv, s így Ungvári könyve — ismételjük — valóban *hiányt pótló* mű. A könyvtáros belőle meríthet szempontokat, melyek szerint olvasnunk kell a költői műveket, és mértéket is ad, mely szerint megítélhetjük a költői alkotásokat. *Ungvári Poétikája* a műfajok tartalmi és formai elemzésével gazdagítja ismeretünket és még jobban megtanít az olvasás művészetére. Olyan gazdagodás ez, mely fáradásra érdemes, pedig elérése nem kíván mást tőlünk, csupán szerető figyelmet. (Gondolat, 632 l. 38 Ft. L. Új Könyvek, 672 575. sz.)

Katona Jenő

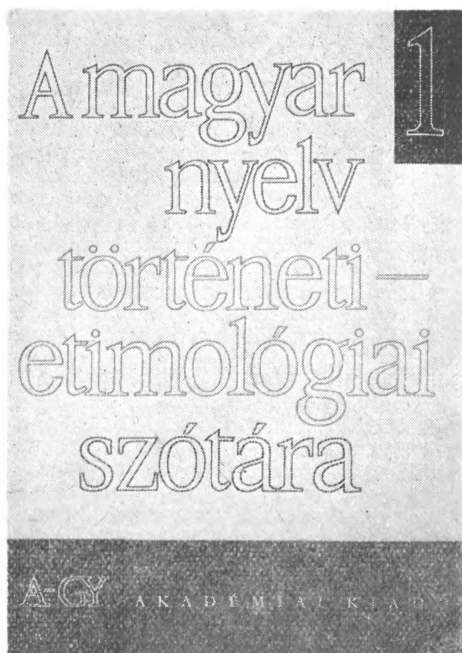
A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA

Első kötet: A—Gy

A nyelv legfontosabb eleme a szó, s ezért egy nép történelme, gazdasági, művelődési és politikai viszonyainak változása legközvetlenebbül szókincsében vizsgálható. A magyar szókészlet is híven tükrözi az ezer évvel ezelőtti vándorlásokat, a finnugor, török, szláv, germán és latin népekkel való kapcsolatokat, a gyűjtögetésből az állattenyésztésre, majd a földművelésre való áttérést, a török és német uralom évszázadait, a kapitalista és socialista fejlődést, a kulturális forradalmat, népünk mai gondolkozásmódjának, műveltségének kialakulását, ennek a hosszú folyamatnak egészét és ezernyi részletét. Östörténetünket például szavaink eredetének elemzése nélkül még fő vonásaiban is nehéz lett volna megrajzolni. Mindez érthetővé teszi, hogy a

szavak eredetének kutatása, a szófejtés a nyelvészeken kívül a történészeket, néprajzosokat és a nagyközönséget is érdekli.

A magyar szavak származását eddig két munka próbálta összefoglalni. Az egyiknek, a Gombocz Zoltán és Melich János szerkesztésében megjelent *Magyar etimológiai szótárnak* 1914-től 1944-ig 17 füzetet jelent meg. Tudományos színvonalára jellemző, hogy a francia Malclès a referenzmunkákat ismertető kitűnő könyvében a következőképp emlékezik meg róla: „A legtökéletesebb szótár, amely valaha és bármely nyelven megjelent.” Gombocz és Melich a teljességre törekedett, „az egész magyar szókincset” fel akarta dolgozni. Munkájuk így koruk személyi és anyagi lehetőségeihez viszonyítva túlméretezett lett, s ezért harminc

év alatt a betűrendben csak a G elejéig jutottak el. Bárczi Géza 1941-ben kiadott *Magyar szófajti szótára* korszerű és befejezett munka, a szavak eredete iránt érdeklődő szakembereknek és a nagyközönségnek nagy segítséget jelentett (és jelent ma is), de terjedelme aránylag kicsi, csak 6000 címszót dolgoz fel, s ezeket is röviden.

A most megjelent szótár terjedelem szempontjából a kettő között áll. Három kötetre van tervezve, a második előreláthatóan 1970-ben, a harmadik pedig 1973-ban fogja elhagyni a sajtót. Összesen kb. 12 000 önálló szócikkben az alak- és jelentésváltozatokkal, valamint a származékszavakkal együtt csaknem másfélszázezer szó eredetét fogja ismertetni. Jóllehet ez csak mintegy 15 százaléka nyelvünk teljes anyagának, mégis magában foglalja a mai köz- és irodalmi nyelv jóformán minden fontosabb szavát. (Erről bárki meggyőződhet, ha összeveti az etimológiai szótár szócikkeit valamilyik modern kétnyelvű kéziszlótárunk anyagával.) Ezen kívül helyet kaptak benne az elavult és tájszavak közül mindazok, amelyek nyelvünk fejlődése szempontjából jelentősek voltak, a népvonulatok és — szótáriródmunkában újdonságként — a modern tudomány nemzetközi kifejezései, a sportszavak és a gyakrabban használt argó kifejezések. Csak a személy- és helynevek maradtak ki belőle. Ez utóbbiak feldolgozása egy külön tulajdonnévszlótár feladata lesz.

Az új szótár negyedszázaddal fiatalabb Bárczi könyvéénél. Ez meglátszik módszerében, anyagában (igen sok azóta meghonosult szót ismertet) és abban, hogy felhasználja a szakirodalom új megállapításait.

A szócikkek három részre oszlanak. Az első, a történeti rész végigkíséri a szavak útját első hazai felbukkanásuktól kezdve, közli legkorábbi előfordulásait, alakváltozásait és jelenlegi jelentéseiket. A vizsgálódás során számos szóról kiderült, hogy sokkal korábban honosodott meg, mint eddig hittük. Ezeket a megállapításokat az tette lehetővé, hogy a szerzők igen sok régi, ebből a szempontból feldolgozatlan oklevelet, kódexet, egyéb nyelvemléket és más forrást vizsgáltak át, továbbá felhasználhatták három készülő nagy nyelvészeti alkotás (Új magyar tájszlótár, Új magyar nyelvtörténeti szótár, Magyar nyelvatlazs) anyagát. Ilyen történelmi vizsgálódás Gombocz—Melich és Bárczi munkáiban nincsen, ezek csak *etimológiai* és nem *történeti-etimológiai* szótárak.

A második részben a szavak etimológiai magyarázatát találjuk, a jelentésükben beállott változásokat, annak közlését, hogy mikor és hol használták vagy használják, továbbá a régebbi helytelen etimológiai vélemények cáfolatát. Ez a rész érdeklő leginkább a nem szakember olvasókat. A szerkesztők ezt nagymértékben figyelembe vették, s ezért nem a nyelvészek „tolvajnyelvén” írták meg, hanem olvasmányosan. Szófejtéseiknek különös értéket ad az, hogy a szavakat sohasem az életből kiszakítva vizsgálták, hanem dialektikusan; sehol sem feledkeztek meg a művelődéstörténeti, tárgyi és néprajzi vonatkozások felderítéséről.

A magyar nyelvészek szófejtő munkája mind itthon, mind a külföldi tudományos körökben mennyiségileg is, minőségileg is nagy elismerést vívott ki. Olyan nagy tömegű publikációt jelentettek meg, hogy már ez a körülmény egymaga megkövetel egy, a szakembereket és az átlagolvasókat eligazító szintézist. Ezt kapjuk meg a történelmi-etimológiai szótár cikkeinek harmadik részében, amely a tárgyra vonatkozó irodalmat sorolja fel.

A hézagpótló, régen várt és kitünőre sikerült szótár az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének és az Eötvös Loránd Tudományegyetem első számú magyar nyelvészeti tanszékének közös munkája, de a munkában külső szakemberek is közreműködtek. Számuk olyan nagy, hogy valamennyiüket nem tudjuk felsorolni, álljon itt legalább a főszerkesztőnek, Benkő Lorándnak és két szerkesztőjének, Kiss Lajosnak és Papp Lászlónak a neve. (Akadémiai, 1142 l. 250 Ft. I. Új Könyvek 672 113. sz.) *Vértessy Miklós*

ZSIDAI JÓZSEF: A TUDOMÁNYOS KUTATÁS ÉS A SZAKIRODALMI TEVÉKENYSÉG NÉHÁNY SZERVEZETI ÉS JOGI KÉRDÉSE

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kiadványsorozatában megjelent összeállítás érdekes segédlet, melynek fejezetei: A tudományos munka szervezete; A szakfordítások; A könyvtárközi kölcsönzés; Az egyetemi doktorátus megszerzése; Tudományos fokozat elnyerése a Magyar Tudományos Akadémián; Könyvkiadás; Korrektúrajelek és alkalmazásuk; A szabadalmi eljárás. A terjedelem csaknem egyharmad részét a magyar szakfolyóiratok jegyzéke foglalja el. Tartalmilag és formailag egyaránt eklektikus ez a tudományos segédlet, mert felváltva található benne a népszerűen megírt ismertetések és nem kommentált jogszabálysövegek.

A különböző kompilációk (pl. a könyvtári szabványgyűjtemény, a könyvtári jogszabályok gyűjteményei, a Tudományos Minősítő Bizottság kiadásában megjelent jogszabály-gyűjtemény) lényegében közlik a jelen összeállításban foglalt tárgyi anyagot.

Az olvasó tehát jogosan teheti fel a kérdést: Miért éppen ez a néhány szervezeti és jogi kérdés került tárgyalásra? A tudományos kutatóknak, a könyvtárosoknak, a lektornak, az olvasónak vagy a propagandistának kell ez a speciális anyag?

A bevezetés nem ad választ arra, hogy kikhez szól a szerző. Az anyagból is nehezen kapunk rá választ. A fejezeteket bevezető magyarázat népszerű és általános jellegű, az összeállított anyag már

szakérdeklődésre tart számot, s talán a könyvtárak referenz-szolgálatához és a kiadói tevékenységéhez van mérve. Erre mutatnak a fejezettémák is. A könyvtárközi kölcsönzés szabályai például kevésbé széles réteget érintenek. „A tudományos munka szervezete” című fejezet szintén más érdeklődést feltételez.

A szerkesztés szempontja sem tartalmilag, sem szerkezetileg nem érvényesül. Ismertetés, tudománypolitikai kritika, jogszabálysöveg, címanyag egymás mellett szerepel az összeállításban. A bevezetésben említett szempont, hogy „a rövid lélegzetű jogszabályokat teljes terjedelmükben, a hosszabbakat lerövidítve” közli — aligha elfogadható, mivel a jogszabály hossza nem lehet figyelembevehető értékelés. Ugyancsak lényegtelen, hogy egy rendeletnek (vagy utasításnak) ki volt az aláírója. A használatot illetően aggályos, hogy egymás mellett közöl egészen új jogszabályokat s mellettük már régen módosultakat, megváltozottakat is.

Mindent összevetve: elvileg és gyakorlatilag is helyes a segédletek kiadása, de gondosan kell vizsgálni, hogy aktuális-e az, van-e értelme a sajátos összeállításnak, meg kell nézni, hogy kikhez akarunk szólni, milyen céllal és aszerint válogatni össze a közlésre kerülő anyagot. A színvonal meghatározásában, a tartalomban és a szerkezetben is egységes szerkesztői szempontokat kell érvényesíteni. (Népművelési Propaganda Iroda, 140 l. 18 Ft)

Dr. Takács József

könyvtári szakirodalom

A BUDAPESTI MŰSZAKI EGYTEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁNAK ÉVKÖNYVEI

I. 1967

A tudományos nagykönyvtárak által kiadott évkönyvek száma ismét gyarapodott: ezúttal a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára jelentette meg első évkönyvét. A bevezető szavai szerint az „évkönyv” elnevezés csak a kiadványtípusra utal s nem jelenti annak rendszeres évi kiadását is. (Előreláthatólag három-négy évenként tervezik közreadását.) E szerkesztői megfontolással mindenképpen egyet lehet érteni: még a legnagyobb könyvtárak sem bírják a kétéves időszaknál sűrűbb megjelentetést

a kiadási költségek, valamint a szerkesztéssel járó külön munkák miatt. A nagyobb időszak velejárója az erősebb rostálás is, amely a kiadványok színvonalának csak javára szolgálhat.

A kötet sikeresen tölti be az intézményi évkönyvek kettős szerepét: számot adni az intézmény belső munkájáról, illetve elméleti problémák tisztázásával segíteni elő az intézet előtt álló gyakorlati feladatok megvalósítását.

A könyvtár munkájáról Héberger Károly igazgató ad számot. Nem a hagyo-

mányos könyvtári munkákra lépcsőzeten épülő beszámoló, hanem dinamikus hangvételű írás, mely elsősorban a könyvtár kifelé forduló tevékenységét hangsúlyozza és a fejlődés irányát szabja meg. A ma több mint 400 000 könyvtári egységet számláló műegyetemi könyvtár az elmúlt években nagy változásokon ment át. Végrehajtott olyan nagy méretű munkákat, mint a tanszéki könyv- és folyóiratállomány újraleltározása, az egyetemi KC kiegészítése, illetve teljessé tétele és egy 50 000 kötetet kitevő, tervszerű állományapasztás. Olvasó- és tájékoztatószolgálatát az egyetem oktató- és kutatómunkájának rendelte alá, kiadványainak számát növelte. E súlyponti feladatokat tükrözi a beszámoló is. Viszont a központi könyvtár feltáró munkájáról, katalógusairól semmit sem hallunk, s úgy tűnik, a központ kifelé megnőtt aktivitása a belső feldolgozó munkát kissé háttérbe szorította.

A könyvtár belső életének témaköréhez tartoznak még Móra László *A műszaki felsőoktatási könyvtárhálózat kialakulása és fejlődése* és Hodinka László *Arányok és tendenciák állománygyarapításunkban* c. cikkei. Az egyetemi könyvtárak hálózati munkájában közismert a műegyetemi könyvtár úttörő szerepe. Hodinka László cikkét érthető kíváncsisággal olvastuk: alig akadt még nálunk nagykönyvtár, melynek módja és lehetősége lett volna állományának ilyen részletes tartalmi elemzésére. Pedig ma már elkerülhetetlen, hogy egy nagykönyvtár szembenézzen önmagával, felmérje gyűjteményét és ami könnyűnek találtatik, azt kivesse magából. Figyelemre méltó Károlyi Zsigmond tanulmánya a könyvtár által szerkesztett *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató gyűjtőköre és információs bázisának kialakítása* címmel. Különösen érdekesek a szakirodalom szóródására vonatkozó vizsgálatai. Egy kérdéses olvasóelemzésről számol be Végh Fe-

renc, s a könyvtár tájékoztatómunkáját ismerteti Steiner József.

Az elméleti-módszertani jellegű cikkek közül kiemelkedik Kósa Győző írása az egyetemi bibliográfiák szerkesztésének kérdéseiről. Az egyetemi, általában az intézményi bibliográfia elég problematikus kiadványfajta, létjogosultságát sokan vitatják. A szerző — maga is szerkesztője egyetemi bibliográfiának — tudománytörténeti, intézménytörténeti forrásműnek tartja és nem szakbibliográfiának. Balázs János *A tartalmi szemlélet érvényesítése a tudományos könyvtárak állományfejlesztésében* c. tanulmánya a nagykönyvtárakban eluralkodó mennyiségi szemlélet veszélyeire hívja fel a figyelmet.

L. Mesterházi Nagy Márta alapos tanulmánya a *programozott oktatás és az audio-vizuális eszközök szerepét* az egyetemi könyvtárak oktatási feladatainak szempontjából tárgyalja. Bár cikkének tárgya nagyon is konkrét, gyakorlati, hazai viszonyaink még sokáig elméleti jellegűvé teszik. Szűkebb példának igen jó érzékkel választotta az egyetemi hallgatók könyvtárhasználatra való oktatását, ahol az audio-vizuális eszközök felhasználása nálunk is megvalósítható. Cserhalmi Gyula írása az információ-visszakereső gépekről szól.

Az évkönyv egyetlen könyvtártörténeti tanulmányának — Kéki Béla *Egyetemi könyvtárak építése Magyarországon századunk első évtizedében* — különös aktualitást adnak a közelmúltban lefolyt és a jelenleg is folyó hazai könyvtárpépítkezések. A kötetet két bibliográfia zárja le: az egyik a *Magyar Tanácsköztársaságnak a könyvtárban meglévő kiadványait* sorolja fel (Rohla Mártonné összeállítása), a másik a könyvtár dolgozóinak irodalmi tevékenységét foglalja össze talán túlságosan bőre méretezve. (Tan-könyvkiadó, 342 l.)

Somkuti Gabriella

bibliográfiák

AJÁNLÓ TANTÁRGYI BIBLIOGRÁFIÁK AZ 5–8. OSZTÁLYOS TANULÓK SZÁMÁRA

Az oktatási reform szelleme mind több önállóságot feltételez a tanulói ismeretszerzésben: megkívánja a tanulóktól a szorosan vett tananyag bővítését, elmélyítését és távlatokba helyezését. Mindennek szinte az összes kommunikációs lehetőségek közül legfontosabb eszköze a könyv. De a tanároknak nagy nehézséget okoz a szaktárgyukhoz kapcsolódó, an-

nak ismeretanyagát kiegészítő s a tanulóknak ajánlható irodalom áttekintése. Ehhez nyújtanak óriási segítséget az OPK ajánló bibliográfiái, melyek nemcsak tárgyanként sorolják fel az általános iskolai tanulók olvasmányanyagát, hanem osztályonként bontva követik a szaktárgyak tantervi egységeit, annotációkkal mutatják be a könyveket, kiemelik a

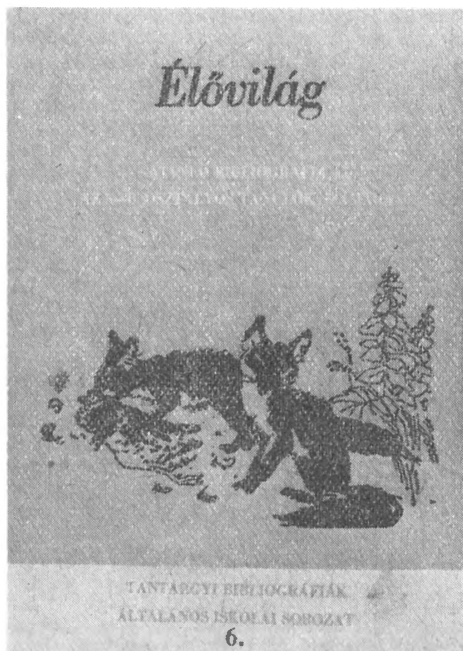
kérdéses anyagrészekkel való kapcsolatot.

Elsősorban tehát a *pedagógusok segéd-eszközeit* bővítik ezek a bibliográfiák (Rajz és művészet; Ének-zene; Élővilág; Magyar irodalom; Számтан-mértan, fizika-kémia), de hatókörük ennél sokkal nagyobb. Nélkülözhetetlen segéd-eszközei lesznek nemcsak az iskolai könyvtárosoknak, akiknek egyúttal új törzanyagjegyzékét is adnak, hanem a *közművelődési könyvtárosoknak is*, kiknél rövidesen átveszik a Szász—Kepes-féle „Beszélő könyvtár” szerepét. Egyúttal a régen kiadott művek újrakiadására figyelmeztetik a kiadókat, s ugyanakkor mutatják a hiányokat is: melyek azok a tananyagrészek, melyekhez nincs 5—8. osztályosok számára ajánlható irodalom. A szerkesztők tehát az igény- és szintfelmérés munkáját végezték el egyszerre. Örvedetes, hogy szinte valamennyi szerkesztő maga hívja fel a figyelmet kötetének ilyen jellegű hiányosságaira és a szükséges pótlásokra. Különösen a természettudományok irodalmát felsoroló kötetben található régebben megjelent kiadványok. E kötet azonban felhívja a felhasználó figyelmét arra, hogy a hozzáférhetetlen műveket ne ajánlják a diákoknak!

Kitűnő, színvonalas bevezetőket olvashatunk egyik-másik kötet elején. Kérdés, *eljut-e valamennyi szaktanárhoz e bevezetők világos okfejtése?* Talán hatásosabb lett volna, ha készül egy, a 11—14 éves korosztály olvasóvá nevelésének általános problematikáját is felölelő összefoglaló, és az a sok jó ötlet és módszer, amely némelyik kötet bevezetőjében hangot kapott, egységes rendszerben kerül a szaktanárok elé. (Mert kár pl., hogy csak a biológusok részesülnek az *Élővilág* című kötet előszavának fontos tanácsaiban. Ugyanis Kovács István, e kötet írója a legrészletesebben tárgyalja, hogyan történjék a könyvek felhasználása a tanórán, a könyvek ajánlása, a tanulók kutatómunkával való megbízása, beszámolóik rendezése, a könyvek bemutatása és a tanulók olvasmányainak számbavétele stb.)

Ha a kötetek bevezetőit összehasonlítjuk, kiderül, hogy töredezetten, néhol elmentmondásosan tükrözik az iskolai olvasóvá nevelés problémáit. Allíthatjuk-e azt, hogy a bibliográfiák segítségével most már minden tanulót ránevelhetünk az olvasásra, mert mindenkit érdekel valami?! (*Élővilág* 5. l.) Igaz az, hogy a kézbeadott könyv maga is felkeltheti az igényt a tantárggyal való behatóbb foglalkozásra (Számтан-mértan, 6. l.), mégis az olvasás motívumait elmélyültebben kellene tárgyalni, s egységesebben.

A bibliográfiák lapozgatása közben felmerül a könyvtárosban az iskolai olva-

sóvá nevelés szinte valamennyi problémája. A tanulók olvasásra szoktatása az iskolában egységes pedagógiai folyamat. Nem bomlik-e ez fel apró töredékekre, ha kis anyagrészként elhatároljuk, vagy fejezetenként törjük mozaikszemékké az ifjúsági irodalom gazdagságát? Kétségtelen, hogy a tantervi követelmények tették szükségessé egy-egy mű fejezetekre bontását, vagy csupán képanyagának ajánlását. Különösen a Rajz és művészet, a Számтан-mértan, fizika-kémia bibliográfiák élnek ezzel a lehetőséggel, így a tanuló az ajánlott könyv különböző fejezeteit mindig a tananyaghoz igazodva olvashatja. A természettudományos tárgyaknál mindez érthető lenne (pl. az *Élővilág* 47. tétele), de más könyveknél féltő, hogyha a tanuló az ajánlott könyvekből mindig csak az őt közvetlenül érdeklő fejezeteket nézi meg, nem válik-e felületessé, kapkodóvá? Hiszen az olvasás csak akkor fejleszti az érdeklődést, ha a keresett tudnivalóknál mindig valamivel többet nyújt. És hogyan olvasson a gyerekek érdeklődése ébrentartása és kielégítése érdekében? Nehezen megvalósítható, hogy a tananyaggal egyúttal lapozza a könyvet. Megelőzzék, vagy kövessék az olvasmányok a tananyagot?

E problémák közös *elvi tisztázása* megkönnyítette volna a szerkesztők munkáját is. Nekik igen sok szempontot kellett figyelembe venniük a válogatásnál: a könyvek színvonalát, irodalmi értékét, a tárgyhoz való kapcsolódásának módját, a

tanulók életkori sajátosságait, s nem hanyagolhatták el a tárgyak és az anyagrészek közötti kapcsolatok kérdését sem. Valamennyi kötetben több helyen is szerepelnek a felsorolásban olyan könyvek, amelyek egyszerre több anyagrészhez is kapcsolhatók, s utalásokat is találunk valamennyi előfordulásukra. Kár, hogy ez a jelenség jobban érvényesül egy-egy bibliográfián belül, mint egymáshoz való kapcsolataikban. Az Irodalom és az Élővilág füzetek között tapasztalható legjobban egymásra utalás. De a tárgyak jellegéből következik, hogy itt is jobban lehetett volna élni az ifjúsági irodalom adta lehetőségekkel! Ha abból a tényből indulunk ki, hogy a szaktanárok nem ismerhetik szaktárgyuk ifjúsági irodalmát, akkor arra sem számíthatunk, hogy a mű megemlítése elegendő a társművek fellelítésére. Gondolok itt pl. Fekete István: Bogács c. művére (Irod. 5. o. 25. tétel). A bibliográfia ugyanitt megemlíthette volna Fekete egyéb műveit is, legalább a Vuk-ot, amely kifejezetten kisgyermek olvasmány. Igaz ugyan, hogy az Élővilág 6. osztályos anyaga együttesen felsorolja Fekete István műveit (24—29. tétel), de miért ne említhetnének meg ezeket már az 5. osztályos szépirodalom keretében? Attól félünk, hogy előzetes tanári ismertetés vagy utólagos összefoglalás nélkül kárbavész a tanuló olvasásra fordított energiája? Szerintem egy évvel később, amikor az Élővilág keretében előkerül a téma, sikeresebben felhasználhatnánk a már kikristályosodott olvasmányélményből származó ismereteket. Így biztosíthatjuk a tanulóknak azt a sikerélményt is, melyet az órán kívül szerzett ismeretanyagból adott beszámolója nyújthat számára a közösségben. Az sem elhanyagolandó szempont, hogy nagyobb érdeklődést kelt az a könyv, melyet több szaktanár is megemlít a tanórán. Helyes, hogy az Élővilág 6. osztályos anyaga felsorolja Fekete István műveit, de az 5. osztályos irodalmi jegyzékből sem maradhattak volna ki. Ugyanezt állapíthatjuk meg Gárdonyi: Egri csillagok, vagy Móra: Rab ember fiai c. művéről. Utóbbiak a még sajtó alatt levő történelem kötet 6. osztályos anyagában is fognak szerepelni. Ezek a művek előbbre kívánkoznak, annál is inkább, mert az 5. osztályosoknak ajánlott szépirodalmi könyvek között aránytalanul sok a mese. Tudjuk, hogy itt a szerkesztők a magyar irodalmi anyaghoz alkalmazkodtak, mégis figyelembe kellett volna venniük azt, hogy a mesevilág kincseit már a 3—4. osztályos korban megismerik a tanulók, sokan előbb is.

Ezzel kapcsolatban jegyzem meg az ajánlott művek olvasásával kapcsolatos követelmények összehangolásának hiá-

nyát. Amikor a 11 éves gyerek olvasmányigényét a mesék szintjén tartjuk, az ének, zene és művészetekről szóló irodalomban fejlettebb érdeklődési szintet feltételezhetünk-e? Előbb bizonyos esztétikai-érzelmi kultúrát kell kialakítanunk, hogy a tanuló egyáltalán érdeklődjék a zene és a képzőművészetek iránt, még hozzá oly mértékben, hogy ne csak képet nézzen, zenét hallgasson, hanem kíváncsi legyen a mű létrejöttére, alkotójára, s még arra is, hogy az miért szép? Az érdeklődés ilyen mértékéhez fel kell tételeznünk a szépirodalom olvasásának magas szintjét. Így — a különösen érdeklődő gyerekektől eltekintve — nem hiszem, hogy sokan forgatják majd az Ének-zene és a Rajz-művészet c. kötetek ajánlott anyagát. Első látásra kicsit ijesztő a Művészet kiskönyvtára sorozat könyveinek ajánlását látni. Ezek felkötteknek készült kiadványok, de ha kézbe vesszük őket, tapasztaljuk, hogy a képeket megelőző 20—25 oldalnyi szöveg érthető és világos az általános iskolai tanulóknak is.

Szerettem volna bővebben írni az érdemeikről: az Ének-zene folyóiratcikkekét, valamint fontosabb kézikönyveket is megemlítő anyagáról — az egyetlen kötet, amely él ezzel a lehetőséggel! —; az Élővilág témaköröket is feldolgozó munkájáról — a többi kötet csak név- és címmutatót tartalmaz —; a Számтан-мértан, fizika-kémia bibliográfia kimagaslóan precíz válogatásáról és hasonlóan pontos annotációiról; s általában az *annotációkról, minden szempontot figyelembe vevő pontosságukról és őszinteségük*ről. Mindezekre nincs alkalmam most bővebben kitérni, a bibliográfiák elemző bírálata ugyanis majd csak a gyakorlatban alakulhat ki.

E tantárgyi bibliográfiák bizonyítékai hazai pedagógiánk fejlődésének, igen jó dokumentumai a tanuló ismeretszerzés újszerű lehetőségeinek. Az iskolai könyvtárosok külön kiadványban is kézhez kapják a bibliográfiák címanyagát (Javaslat az általános iskolai ifjúsági könyvtárak szervezéséhez. OPK, 1967.), a könyvtárosok fontosabb feladata tehát a bibliográfiák *népszerűsítése a pedagógusok körében*.

Várjuk a bibliográfiák új és kiegészítő köteteit, valamint a *középirosok számára* ajánlott irodalom címanyagát! A szerkesztők kéri a könyvtárosok és tanárok bírálatait, javaslatait a kötetek összeállításával és felhasználásával kapcsolatosan. Részben attól függ a következő kötetek sikere, hogy kialakult-e valamiféle kapcsolat a szerkesztők és a felhasználók között.

Dr. Virágos Péterné

A Benedek László összeállításában megjelent bibliográfia nemcsak a szaklapok, hanem a napilapok és ismeretterjesztő folyóiratok hasábjain megjelent cikkeket és tanulmányokat is feltárja, de figyelmen kívül hagyja a sokszorosított munkákat, a belső terjesztésre szánt kiadványokat, a képeslapokban megjelent cikkeket és azokat a tanulmányokat, melyek csak utalnak pszichológiai témákra. A kötetnek előzménye is van, mert a Pszichológiai tanulmányok c. sorozat 1958-tól megjelent 9 kötetében folyamatosan már közölték egy-egy időszak bibliográfiáját. Most, hogy azt az anyagot kiegészítették, az adatok száma több mint 6000-re nőtt.

A bibliográfia a szerzők nevének betűrendjében közli az anyagot, a szerzőkre vonatkozó adatokat évek szerint és azon belül időrendben sorolja fel.

Mivel a címből nyilván nem minden esetben állapítható meg, hogy a tanulmány a pszichológia melyik részterületével foglalkozik, minden cím után rövidítést olvashatunk, amely a 12 pszichológiai tudományterület valamelyikét jelöli (filozófia, általános pszichológia, fejlődéslélektan, társadalom-, pedagógiai, munka-, művészet-, sportpszichológia, orvosi, gyógypedagógiai pszichológia, kriminálpszichológia, pszichológia-történet).

A felsorolás önmagában is mutatja, hogy a bibliográfia milyen tág körben számíthat érdeklődésre, és hogy e kiadvánnyal milyen fontos segédeszközt kaptak a tájékoztató könyvtárosok.

Kifogásaink éppen a használhatóság szempontjából vetődnek fel. Aki a bibliográfiát kézbe veszi, legritkább esetben indul ki a *szerző nevéből*, márpedig az előttünk fekvő kiadvány csak a szerzők szerinti tájékozódást könnyíti meg. Legtöbbször nyilván az őket érdeklő *témák* feldolgozásai után kutatnak, és ezért legszívesebben azt vették volna, ha az összeállító szakterületek szerint csoportosította volna az anyagot. Tegyük fel, hogy valaki a sportpszichológia kérdései iránt érdeklődik. Ahhoz, hogy az erre vonatkozó irodalmat megismerje, végig kell lapoznia az *egész* kötetet, hacsak nem ismeri az utóbbi két évtizedből az *összes* szerzőket, akik erről a témáról írtak.

Az összeállító eleve a *magyar* szerzők műveinek bibliográfiáját kívánta összegyűjteni a kötetben (szerepelnek a külföldön megjelent cikkek is), de helyes lenne ebből a korszakból a *külföldi* szerzők *magyarul* megjelent műveinek bibliográfiáját is közreadni. Ezek a művek nem jelentéktelenek, megjelenésükkor erőteljesen hatottak a tudomány magyar művelőinek munkásságára. A használó a terület *hozzáférhető*, mégpedig lehetőleg magyarul hozzáférhető irodalmát keresi, és mellékes számára, vajon a tanulmány szerzője magyar vagy külföldi.

Szokás, hogy a bibliográfiák közlik a feldolgozott lapok jegyzékét is. Sajnos, ebből a kötetből ez kimaradt, pedig igazán nem foglalt volna el nagy helyet. (Akadémiai, 253 I. 41 Ft. L. Új Könyvek, 680 029. sz.)

Kisfaludi Sándor

Winkelbauer Pál rajza

Könyvtári kiadványok

PAVEL ÁGOSTON halálának 20. évfordulója alkalmából a Murska Sobotai (Muraszombat) Tanulmányi Könyvtár és a Szombathelyi Megyei Könyvtár két symposiont szervezett, melynek célja a megemlékezésen kívül a két szomszédos, határmenti vidék kulturális kapcsolatainak erősítése volt. A két tudományos ülés előadásait most közös kötetben adta ki a Szombathelyi Megyei Könyvtár és jugoszláv partnere. A kötet ezeken kívül a Pavel Ágoston tudományos és szépirodalmi munkásságát, valamint a róla szóló irodalmat magyar és szlovén nyelven feltáró bibliográfiát is közli. (Pavel Ágoston munkásságáról a Könyvtáros 1963. 11. számában (648. l.) a Könyvtárosok és bibliográfusok c. rovatban emlékezett meg Kuntár Lajos.)

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁROSOK Tájékoztatójának 1967. évi 4. számában többek között a körmenői Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum könyvtáráról olvashatunk. Az állomány és forgalmi statisztika növekvő számadatai, valamint a könyvtárban folyó sokirányú könyvtári és dokumentációs tevékenység eredményei tanúsítják, hogy a mindössze öt éve fennálló intézmény sikeresen segíti mind a szakemberképzést, mind a tudományos kutatást. — Általános érdeklődésre tarthat számot az a beszámoló is, melyben német könyvtárosok mondják el amerikai könyvtárakban szerzett tapasztalataikat. Ezek közül különösen tanulságos, az amerikai könyvtárosok azon törekvése, hogy minden eszközzel igyekezzenek az olvasókat segíteni. A kiválóan szervezett felvilágosító-tájékoztató szolgálat mellett ezt a célt szolgálja

a hosszú nyitvatartási idő is, mely kora reggeltől a késő éjszakai órákig terjed.

PEDAGÓGUSOK KÖNYVESPOLCA című periodikus bibliográfiájának 2. füzetét bocsátotta ki a Kaposvári Megyei Könyvtár. A pedagógusok szakmai továbbképzésének támogatására hivatott ajánlójegyzék a nevelés illetve az oktatás elméleti és gyakorlati kérdéseinek friss irodalma után az egyes szaktárgyak módszertanával foglalkozó fontosabb könyveket és folyóiratcikkeket ismerteti.

C SOBOG A TISZTA FORRÁS címmel ajánló jegyzéket adott ki a Székesfehérvári Megyei Könyvtár Kovács Gizella összeállításában. A jegyzék, mely elsősorban a fiatalok irodalmi tanulmányaihoz és a községi könyvtárosok propagandamunkájához kíván segítséget nyújtani, mai költőinkről ad rövid arcképet, felsorolja fontosabb kőeteiket és válogatást közöl a róluk szóló irodalomból. Mivel a községi könyvtárak némelyikében más folyóirat nem található, helyes lett volna, a Könyvtáros írói arcképeit is szerepeltetni a bibliográfiában.

A KÖNYVTÁRÉPÍTÉS ÉS BERENDEZÉS FUZETEI c. sorozat 6. száma a különböző típusú kölcsönzőszobák, olvasóasztalok (olvasó, kutató, társalgó, gyermekkönyvtári kerekasztal) és a szabadpolcos állványok mellett is használható zsámoly leírását, valamint műhelyrajzait közli. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ által összeállított füzetet a Népművelési Propaganda Iroda adta ki és terjeszti. (Ára 4,50 Ft).

KÖNYVTÁRI KALAUZT adott ki a Devecseri Járási Könyvtár „Tájékoztató a Devecseri Járási Könyvtár szolgáltatásairól” címmel. A kifűnően illusztrált, rendkívűl szemléletes, érdekes kiadvány a könyvtárhasználati szabályokon, állományadatokon, az állománycsoportok jellemzésén és a katalógusok felsorolásán kívül tartalmazza a könyvtárnak járó hírlapok, folyóiratok jegyzékét is. Különös erénye, hogy a könyvtár alaprajzán pontosan megjelűli a szabadpolcos térben levő könyvek szakok és műfajok szerinti elhelyezkedését, valamint azt is közli, hogy a könyvtárosok a kölcsönzésen felűl milyen tanácsadó, tájékoztató segítséget nyűjthatnak az olvasóknak. A kiadvány nem feledkezik meg a bibliográfiák, az elűjegyzés és a könyvtárközi kölcsönzés népszerűsítéséről sem.

A FELSŐFOKÚ SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ (A sorozat: Műszaki és Természettudományok) 1967. évi 2. kötetében kb. 300 külföldi folyóiratból és 100 könyvjellegű dokumentumból közűl referátumokat és fordításkivonatokat. Az idűszerű oktatási ügyi kérdésekkel foglalkozó mintegy 1500 referátum között szép számmal szerepelnek könyvtári vonatkozásúak is. Így a Felsőoktatási létesítmények c. fejezetben külön rész tájékoztat az NSZK, USA, a francia és angol egyetemek és főiskolák könyvtárainak építkezéseiről. Az oktatási módszereiről és eszkűzeiről szóló referátumokban pedig az irodalomkutatásról, a szakirodalmi ismeretek oktatásáról és a mérnűkök olvasási szokásairól írott gazdag külföldi anyag beszámolűit találjuk. (m. l.)

A sashalmi könyvtár olvasóterme (felső képünk) és gyermekrészlege (Jánosi Ferenc felv.)

W. S. L. G.